

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Název projektu	Rozvoj vzdělávání na Slezské univerzitě v Opavě
Registrační číslo projektu	CZ.02.2.69/0.0./0.0/16_015/0002400

Zájmové vzdělávání seniorů

Distanční studijní text

Naděžda Špatenková, Kamil Janiš ml.

Opava 2019

**SLEZSKÁ
UNIVERZITA**
FAKULTA VEŘEJNÝCH
POLITIK V OPAVĚ

Obor: Studijní text spadá tematicky pro studijní programy, které jsou akreditovány v rámci klasifikace oborů vzdělání CZ-ISCED-F 2013: 01 Vzdělávání a výchova, 0229 Humanitní vědy (kromě jazyků) – obory j. n., 0288 Interdisciplinární programy a kvalifikace zahrnující umění a humanitní vědy, 031 Společenské vědy a vědy o lidském chování, 0313 Psychologie, 0314 Sociologie a kulturologie, 19 Společenské vědy a vědy o lidském chování – obory j. n., 09 Zdravotní a sociální péče, péče o příznivé životní podmínky.

Klíčová slova: Senior, zájmové vzdělávání, gerontagogika, volný čas

Anotace: Studijní text popisuje oblast zájmového vzdělávání seniorů a reflektuje jeho význam pro jedince jako takového i pro společnost jako celek. Cílem předmětu je poskytnout studentům odpovědi na klíčové otázky ohledně zájmového vzdělávání seniorů. Významná část textu je věnována přehledu a příkladům zájmového vzdělávání, a to nejen v ČR jako celku, ale i na příkladu Slezské univerzity v Opavě.

Autor: **PhDr. Mgr. Naděžda Špatenková, Ph.D.**
Mgr. Kamil Janiš, Ph.D.

Obsah

ÚVODEM.....	5
RYCHLÝ NÁHLED STUDIJNÍ OPORY.....	6
1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	7
1.1 Zájmové vzdělávání	8
1.2 Senior	10
1.2.1 Starý člověk	11
1.2.2 Důchodce	11
1.2.3 Postproduktivní věk	12
1.2.4 Třetí věk	12
1.2.5 Účastník vzdělávání	13
1.3 Gerontagogika.....	14
1.3.1 Hlavní zdroje geragogiky.....	16
2 ZÁJMOVÉ VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ.....	27
2.1 Vzdělávání seniorů jako tzv. druhý životní program.....	30
2.2 Charakteristiky zájmového vzdělávání seniorů	30
2.3 Funkce zájmového vzdělávání.....	32
2.4 Cíle zájmového vzdělávání seniorů	34
2.5 Bariéry ve vzdělávání seniorů.....	34
2.5.1 Předsudky a stereotypy o stáří jako bariéra ve vzdělávání	35
2.5.2 Mýty o vzdělávání seniorů.....	38
3 SENIOR JAKO ÚČASTNÍK ZÁJMOVÉHO VZDĚLÁVÁNÍ	42
3.1 Docilita (vzdělávatelnost) seniorů	43
3.2 Heterogenita seniorů jako účastníků vzdělávání.....	44
3.3 Kognitivní změny u seniorů.....	45
3.3.1 Kvality paměti.....	48
3.4 Specifika seniorů jako účastníků vzdělávání	49
3.5 Motivace seniorů ke vzdělávání.....	50
3.5.1 Motivace ke studiu na univerzitě třetího věku.....	51
3.5.2 Motivace ke studiu na virtuální univerzitě třetího věku	51
4 EDUKÁTOR SENIORŮ	54
4.1 Osobnost edukátora.....	57

5	INSTITUCE ZÁJMOVÉHO VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ	62
5.1	Základní instituce zájmového vzdělávání seniorů	63
5.1.1	Univerzity třetího věku (U3V).....	63
5.1.2	Akademie třetího věku (A3V)	72
5.1.3	Virtuální univerzita třetího věku.....	73
5.1.4	Univerzity volného času (UVČ)	86
5.1.5	Kluby seniorů.....	86
5.1.6	Jiné možnosti vzdělávání seniorů	86
	LITERATURA	94
	SHRNUTÍ STUDIJNÍ OPORY	98
	PŘEHLED DOSTUPNÝCH IKON.....	99

ÚVODEM

Předmět je určen pro studenty humanitně zaměřených programů, kteří po absolvování studia mohou pracovat se seniory, připravovat a realizovat pro ně nejrůznější výchovně-vzdělávací aktivity. Může se jednat o studenty nelékařských zdravotnických programů, programů oblasti vzdělávání Neučitelská pedagogika nebo Sociální práce.

Cílem předmětu je poskytnout studentům ucelené informace o zájmovém vzdělávání seniorů. Studenti budou seznámeni s vymezením a základními charakteristikami zájmového vzdělávání seniorů, dokáží pochopit specifčnost seniora jako účastníka zájmového vzdělávání, od toho se totiž odvíjí plánování, příprava a realizace konkrétních vzdělávacích aktivit. Předpokladem je, že student vstupuje do předmětu již se základními znalostmi o psychických, somatických, sociálních a spirituálních charakteristikách seniorů. Je totiž důležité znát to, co je obecné, abychom mohli posléze dojít k tomu, co je specifické.

Pro splnění požadavků pro absolvování této disciplíny je nezbytné, aby studenti prostudovali studijní oporu. Studijní text je jakousi kostrou základních znalostí, které by měl student po ukončení předmětu zvládat. Nicméně se předpokládá, že v průběhu celého studia bude student čerpat další poznatky z relevantní odborné literatury a dalších zdrojů. Publikací o zájmovém vzdělávání seniorů je dostatek. Při studiu studijní opory pomáhají studentovi kontrolní otázky, aby si sám pro sebe odpověděl, zda se z textu naučil podstatné a nikoli podružné informace, korespondenční úkoly rozvíjí zase jeho dovednost vyhledávat aktuální informace s přímým dopadem pro praktické využití naučeného. Text a úkoly pro zájemce jsou určeny těm, kteří mají chuť probádat sledovanou oblast do větší hloubky, která přesahuje požadovaný obsah předmětu. Student bude moci průběžně konzultovat individuálně studovaná témata předmětu prostřednictvím elektronické pošty, individuálních nebo skupinových konzultací. Předmět má kurz LMS Moodle, jenž slouží také k elektronické komunikaci s vyučujícím i mezi studenty.

RYCHLÝ NÁHLED STUDIJNÍ OPORY

Studijní opora je rozdělena do celkem 5 kapitol, které obsahují nejen informace teoretického charakteru, ale i informace praktické. Významná část je věnována nejruznějším přehledům, příkladům dobré praxe apod. Ke studiu studijní opory přistupujte jako k celku, nikoliv jako k jednotlivým fragmentům.

Po prostudování textu budete znát:

- ❑ specifika zájmového vzdělávání seniorů,
- ❑ možnosti (a limity) vzdělávání seniorů.
- ❑ jak reflektovat základní cíle a funkce edukace seniorů;
- ❑ proč je edukace seniorů jednou z priorit současné společnosti;
- ❑ že i ve vyšším věku má edukace svůj smysl a význam
- ❑ a že může být přínosná jak pro jedince, tak pro společnost jako takovou;
- ❑ něco o institucích zaměřených na edukaci seniorů.

Získáte:

- ❑ základní informace o stárnutí, stáří a starých lidech,
- ❑ demografickém vývoji populace,
- ❑ kritických uzlech v životě seniorů
- ❑ a snad i větší citlivost vůči seniorské populaci a jejím problémům.

Budete schopni:

- ❑ orientovat se v základních intervencích používaných u této věkové kategorie,
- ❑ samostatně vypracovat návrh vlastní gerontagogické intervence,
- ❑ sestavit plán možné péče s ohledem na potřeby této věkové kategorie,
- ❑ a svůj koncept gerontagogické intervence realizovat a evaluovat.

1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Kapitola představuje základní pojmy, s nimiž bude průběžně v textu studijní opory operováno. Definuje zájmové vzdělávání a vymezuje jeho charakteristiky. Objasňuje pojem senior a další související pojmy (starý člověk, důchodce, účastník vzdělávání), vymezuje postproduktivní věk a tzv. třetí věk. V poslední části úvodní kapitoly je představena gerontagogika a její subdisciplína vzdělávací gerontagogika, jakožto nově se konstituující a zastřešující disciplína pro vzdělávání seniorů.

CÍLE KAPITOLY

Po prostudování kapitoly student:

- Bude umět definovat zájmové vzdělávání
- Dokáže popsat charakteristiky zájmového vzdělávání
- Vysvětlí rozdíly mezi pojmy senior – starobní důchodce – starý člověk – člověk postproduktivního věku
- Dokáže správně pojmenovat aktéra zájmového vzdělávání jakožto účastníka vzdělávání
- Dokáže vysvětlit vztah vzdělávací gerontagogiky a dalších souvisejících disciplín.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Zájmové vzdělávání, vzdělávání, senior, sénium, starobní důchodce, starý člověk, postproduktivní věk, třetí věk, účastník vzdělávání, gerontagogika, vzdělávací gerontagogika

PRŮVODCE STUDIEM

Nejprve si osvojíme klíčové pojmy, které budeme používat v celé této studijní opoře. Ústředním pojmem se tak jeví zájmové vzdělávání – zde tedy začneme. Nepředpokládáme, že je nezbytné vymezovat detailně dílčí jednotlivé pojmy, jako je např. vzdělávání a zájem. Chápání těchto pojmů je nezbytným předpokladem absolvování naší disciplíny.

STUDIJNÍ TEXT

1.1 Zájmové vzdělávání

Zájmové vzdělávání je ze všech oblastí vzdělávání nejdiferencovanější a nejrozmanitější. Zahrnuje široké spektrum aktivit a činností, nabývá nejrůznějších forem, využívá nejrůznějších metod a plní rozmanité funkce pro každého jednotlivého účastníka. Palán (1997) vymezuje **klíčové atributy zájmového vzdělávání**:

- vytváří předpoklady pro kultivaci osobnosti na základě jejich zájmů,
- uspokojuje vzdělávací potřeby v souladu s osobním zaměřením,
- dotváří osobnost a její hodnotovou orientaci,
- umožňuje seberealizaci ve volném čase,
- široká obsahová orientace (v souladu s rozmanitostí lidských zájmů).

Zájmové vzdělávání je tedy založené na osobních **zájmech a potřebách** jedince. Tyto lze dle Šeráka (2009, s. 51) uspokojit následujícími způsoby:

- sebezvzděláváním, sebeřízeným učením za podpory relevantních informačních zdrojů (odborná literatura, internet, masmédiá apod.),
- ve formální nebo neformální instituci specializující se na vzdělávání v dané oblasti zájmu,
- v rámci nebo za pomoci formální či neformální instituce, která se na poskytování nabídky zájmového vzdělávání nespécializuje, svou činností však vytváří educačně podnětné prostředí, které umožňuje jedinci saturaci jeho vzdělávacích zájmů a potřeb,
- kombinací všech přístupů, sebezvzděláváním doprovázeným odbornou pomocí institucí i jednotlivců.

DEFINICE

Definice zájmové vzdělávání:

- Zájmové vzdělávání, iniciované zpravidla ze strany jednotlivce, slouží zejména k rozvoji zálib nebo osobně motivovaných znalostí, zároveň však mohou být

jeho výsledky využitelné i v profesní kariéře jednotlivce a přispívají ke zvyšování celkové úrovně vzdělanosti ve státě (Bílá kniha, 2001, s. 83-84).

- Souhrn výchovně vzdělávacích, poznávacích, rekreačních a dalších systematických, ale i jednorázových činností a aktivit, směřujících k účelnému a efektivnímu naplnění volného času a umožňujících získat vědomosti a dovednosti mimo organizovanou školní výuku (Bílá kniha, 2001, s. 54)
- Systém krátkodobých i dlouhodobých organizačních forem, které umožňují edukační, rekreační, poznávací a tvůrčí volnočasové aktivity účastníků, realizované neformálním i informálním způsobem a směřující k saturaci jejich individuálních zájmů, k rozvoji a kultivaci osobnosti a k celkovému zlepšení kvality života jedince (Šerák, 2009).
- Souhrn krátkodobých i dlouhodobých forem, které umožňují edukační, tvůrčí i organizační aktivity účastníků, směřující k saturaci jejich zájmu (Pospíšil, 2001).

Šerák (2009, s. 137-138) se pokusil kategorizovat **typy zájmového vzdělávání**:

- kulturní a estetická výchova,
- pohybová a sportovní výchova,
- cestování a turistika,
- zdravotní výchova,
- environmentální výchova,
- vědeckotechnické vzdělávání,
- jazykové vzdělávání,
- náboženská a duchovní výchova.

Současně však tento autor upozorňuje, že se jednotlivé segmenty zájmového vzdělávání sférou svého působení navzájem překrývají.

PRŮVODCE STUDIEM

i

Pokud chceme hovořit o zájmovém vzdělávání seniorů, je nezbytné, abychom si vymezili i pojem senior a porozuměli jeho významu, který ne vždy bývá jednoznačně vymezován a chápán.

1.2 Senior

Pojem **senior** se užívá jako synonymum k pojmům starý člověk, poživatel starobního důchodu, je preferován jako emocionálně neutrální, označující člověka v celém věkovém období sénia. Jaroševská (2013 in Špatenková, Smékalová, 2015, s. 47) konstatuje, že „*pojem senior vytlačil dříve oficiálně používaný pojem důchodce, který se tak ve společenském vnímání zužuje na termín spojený s příjemcem penze-důchodu a je čím dál tím častěji vnímán jako nekorektní*“. Pojem senior ale není v naší legislativě ani v odborné literatuře jednoznačně vymezen. Nejedná se o právní, ani statistickou kategorii, je to kategorie sociologická. Statistická definice seniora dle věku není ani u nás, ani ve světě jednotná. Chronologický věk tedy není jednotným kritériem pro zahrnutí osoby do kategorie senior (ČSÚ, 2012).

DEFINICE

- Slovník cizích slov pojem senior vymezuje mimo jiné jako „*příslušník starší věkové kategorie*“ (Linhart, 2005, str. 336).
- Šerák (2009, s. 183) píše, že ještě v nedávné době byl tento pojem všeobecně používán pro osoby starší 60 let, v poslední době se ovšem hranice posouvá až na 65 let.

Neugartenová (in Kalvach a kol. 2004, s. 47) navrhla zavedení pojmů „**mladí senioři**“ a „**staří senioři**“. Není totiž senior jako senior. V různých fázích tohoto životního období řeší senioři jiné problémy, mají jiné priority a dominují jiná témata a úkoly, což by mělo být reflektováno i v obsahu a tématech vzdělávání. Z jejího pojetí je pak odvozeno i současné orientační členění:

- **65-74 let: mladí senioři** – problematika penzionování, volného času, aktivit, sebe-realizace;
- **75-84 let: staří senioři** – problematika adaptace, tolerance zátěže, specifického stonání, osamělosti;
- **85 a více let: velmi staří senioři** – problematika soběstačnosti a zabezpečení.

PRŮVODCE STUDIEM

Nejčastěji jsou účastníky zájmového vzdělávání senioři z kategorie tzv. mladých seniorů, méně pak z kategorie starých seniorů a nejméně velmi starých seniorů, kteří potřebují jiné formy intervence, např. péči.

1.2.1 STARÝ ČLOVĚK

Starý člověk je pojem, který označuje člověka ve stáří, tedy v pozdní fázi ontogeneze. V kontextu image stáří a ageismu je to však pojmenování poněkud problematické. Být starý rozhodně není důvodem k hrdosti. Stáří není respektovaným zdrojem důstojnosti člověka. Spíše naopak. Prakticky pro všechny věkové kategorie se stáří stalo příčinou rozpaků a určitým zdrojem pocitu ohrožení. Tato hrozba se redukuje různými způsoby a rozpaky se rozpouští v rozmanitých eufemismech. Dnes se pravděpodobně málokdo odváží o někom říct, že je prostě „starý“, namísto toho jsou používány obraty typu „*nacházející se v podzimu života*“, „*být v nejlepších letech*“, „*v pozhnaném věku*“, „*dříve narození*“, „*zkušenější a zralejší*“ nebo „*věkově pokročilí občané*“ apod. (Špatenková, Smékalová, 2015, s. 48)

Haškovcová upozorňuje, že dosažení věku pro přiznání starobního důchodu není samo o sobě důvodem pro to, aby byl někdo považován za starého, nicméně v běžném životě je za starého člověka považován každý, kdo dosáhl důchodového věku (tzv. sociální stáří). I přes rozdíly penzijních systémů mezi jednotlivými státy je jím většinou 65letý občan (Haškovcová, 2010, s. 20). Tvaroh už v roce 1971 kategorizoval stáří následovně:

- „*Od 50 do 60 let mluvíme o období přípravy na stárnutí.*
- *Od 60 do 73 let o raném stáří.*
- *Od 75 asi do 85 až 90 o ustáleném stáří.*
- *Od 90 let je období kmetské čili období gerontů*“ (Tvaroh, 1971, s. 42).

Také Vágnerová (2007, s. 229) hovoří o stáří od 60 let. Za počátek stáří je dnes považován věk 65+, o vlastním stáří se pak hovoří od věku 75+. Podle výzkumu *Senioři ve společnosti. Strategie zachování osobní autonomie* (Sýkorová, 2007) se lidé subjektivně cítí jako staří obvykle od 74 let.

PRŮVODCE STUDIEM

Označení „starý člověk“ může být ale pocíťováno jako pejorativní, resp. diskriminující. Starší lidé by měli mít stejně jako všichni ostatní právo být vnímáni jako originální, jedinečné a neopakovatelné bytosti na základě svých schopností a potřeb bez ohledu na svůj věk, pohlaví, barvu pleti, zdravotní postižení či jiné charakteristiky.

1.2.2 DŮCHODCE

Pojem důchodce se vztahuje k ekonomické aktivitě jedince. Na „důchod“ je možné nahlížet jako na životní událost, časové období a sociální instituci. Není to pouhé datum, jakkoli (individuálně i sociálně) významné, je to určitý časový prostor, který se otevírá, má (relativně dlouhé) trvání, zásadním způsobem mění životní způsob a styl, včetně organizace

každodenního času a vyžaduje si určitý program. Odchod do starobního důchodu (penzionování) představuje významnou změnu v sociálním statusu a aktivitě daného jedince, protože přináší uvolnění z pracovních aktivit. Současně s tím ale může přijít i ztráta sebevědomí a také riziko chudoby, protože jedinec se stává závislým na pobírání starobního důchodu, který je obvykle jeho hlavním a jediným příjmem. Důchod tak znamená v životě každého jedince poměrně velké životní změny, včetně změny identity a image. Současně však přináší radikální změnu životního stylu a nutnost vytvoření tzv. druhého životního programu, naplnění volného času (Špatenková, Smékalová, 2015, s. 50).

1.2.3 POSTPRODUKTIVNÍ VĚK

K ekonomické aktivitě odkazuje i další užívaný pojem – a to postproduktivní věk. Tradičně byl lidský život kategorizován do třech životních období – předproduktivního, produktivního a **postproduktivního**. Tento model ovšem pomalu, ale jistě pozbývá smyslu. Lineární model – vzdělání, práce, důchod – totiž stále více přestává platit a hranice mezi jednotlivými fázemi životního cyklu se stávají flexibilní a méně ostré. Rabušic (1999) poukazuje na to, že nově nastupující kohorty seniorů velmi brzy přimějí společnost k tomu, aby byly redefinovány pojmy „stáří“, „životní dráha“ a také „pracovní kariéra“. V době prodlužující se střední délky života a zvyšující se naděje na dožití se tyto pojmy prostě budou muset přizpůsobit novým věkovým dimenzím.

1.2.4 TŘETÍ VĚK

Ve vztahu ke vzdělávání je často užíván pojem **třetí věk** (např. v souvislosti s univerzitou či akademií třetího věku), který není striktním označením věku od - do, ale vymezuje fáze životní dráhy identifikované z hlediska funkcí a rolí.

PRO ZÁJEMCE

Laslet (1989) charakterizoval životní etapy následovně:

1. věk – odkazuje na dětství jako na období závislosti a nezralosti, ale také socializace a vzdělávání;
2. věk – fáze zralosti, nezávislosti, odpovědnosti a ekonomické aktivity;
3. věk – období úspěchů, naplnění, avšak již ekonomické neaktivity;
4. věk – čas závislosti, sešlosti a smrti.

Laslet byl pravděpodobně první, kdo použil číselné označení pro jednotlivé etapy životní dráhy. Koncept Neugartenové (1974) rozlišující *young-old* nepovažoval za synonymum svého pojetí a zamítl i Piferovo a Brantonovo (1986) rozlišení třetího čtvrtletí života, zahrnujícího věk 50–75 let, protože evokuje předpoklad, že kdokoli přežije věk 75, dostane se do čtvrtletí čtvrtého. Lasletovo pojetí se začalo používat nejprve ve Velké Británii a v 70.

letech následně ve Francii v souvislosti s univerzitou třetího věku (*Université du Troisième Age*). Toto označení (*Univerzita třetího věku = Universities of the Third Age*) se následně ujalo a rozšířilo prakticky po celém světě.

Třetí věk se odlišuje od tzv. **druhého věku**, pro který je charakteristická biologická i ekonomicko-sociální produktivita. Z perspektivy celoživotního cyklu je třetí věk spojen s postproduktivním věkem, resp. odchodem do důchodu, kdy dochází k redukci sociálních rolí a ke změně sociálních struktur. Kdy třetí věk končí a začíná tzv. čtvrtý, je obtížné stanovit, neboť je to značně individuální (obvykle je to po 80 roce). **Čtvrtý věk** je de facto obdobím závislosti a zahrnuje především křehké a zranitelné seniory (srov. Kalvach, Čeledová, Holmerová, Jiráček, Závazalová, Wija a kol., 2011), kteří mají jiné potřeby než osoby tzv. třetího věku. I v tomto období může být uplatňována edukace seniorů, má však jiný charakter než seniorské vzdělávání pro třetí věk. Otevírá se zde prostor především pro poradenství, aktivizaci, stimulaci, trénování paměti, reminiscenční terapii, validaci apod.

PRŮVODCE STUDIEM

Třetí věk tak může být novou a pozitivně pojímanou identitou pro seniory v důchodu, implikuje nové chápání povahy a potenciálu tohoto životního období. Třetí věk je v ostrém kontrastu vůči následujícímu čtvrtému věku. Je totiž prezentován jako období úspěšného stárnutí a trvalých příležitostí, naplnění a nezávislosti. Je to období, kdy je jedinec konečně uvolněn z pracovního procesu a je schopen nového naplněného života. Aktuálně se debatuje o tom, zda je čtvrtý věk nevyhnutelnou součástí životního cyklu a zda musí být nutně charakterizován křehkostí, závislostí a zvýšenými fyzickými a psychologickými problémy. Zajímavou otázkou také je, jestli je možné prodloužit, resp. „natáhnout“ třetí věk až do věku čtvrtého, případně se vyhnout nástupu tzv. čtvrtého věku aktivním přístupem ve věku třetím.

1.2.5 ÚČASTNÍK VZDĚLÁVÁNÍ

Neexistuje jednoznačný konsensus v tom, který z výše zmiňovaných pojmů by se měl používat. Některá označení (jako např. „*babičky a dědečkové*“ či „*staroušci*“) jsou ovšem v kontextu zájmového vzdělávání zcela neadekvátní a silně devalvující. Vhodné není ani užívání eufemismů typu: „*šednoucí populace*“, „*stříbrná generace*“ apod. Doporučujeme proto v souladu s terminologií celoživotního vzdělávání používat pojem **účastník vzdělávání**, případně označení **posluchač**, nikoliv však student, protože seniory – a to ani seniory na univerzitě třetího věku nenaplňují statut studenta. Pojem účastník vzdělávání je významově neutrální, jasný a nahrazuje jiná terminologická vymezení, vycházející například z lékařského či psychologického prostředí, akcentující vybraná specifika daného oboru. Označuje každého, kdo se účastní vzdělávacího programu, je tedy i nanejvýš korektní z hlediska věkové diskriminace, nevytváří žádnou zvláštní kategorii pro starší občany, jako je tomu např. u pojmu třetí věk.

1.3 Gerontagogika

Gerontagogika, ačkoliv se primárně zabývá staršími a starými lidmi, je sama o sobě velmi mladou disciplínou, stále ještě prochází svým procesem legitimizace, obsahově a terminologicky se vyvíjí. Je možné vést diskusi o tom, jaké je místo této disciplíny v systému věd, co je jejím předmětem a objektem, ale i o tom, jak tuto disciplínu vlastně nazývat, například:

- gerontopedagogika, resp. pedagogika starších lidí nebo pedagogika stárnutí a stáří (Livečka, 1979; Mühlpachr, 2004);
- geragogika (Čornaničová, 1998; Bartel, 1986; Mieskes, 1970; Schulz, Zych, 1986a; 1991a);
- gerontagogika (Špatenková, 2013);
- můžeme se setkat i s označením gerontogogika (Kalvach a kol., 2004);
- ale existují i jiné možnosti, jak tuto disciplínu nazývat, například geragogie (Bachmann, 1987a; 1987b);
- v anglosaské literatuře nacházíme i termín eldergogy (Petřková, 1994, s. 24) apod.
- vzdělávací gerontologie (Schulz, 1986b; Wojciechowski, 1986);
- gerontologické vzdělávání (Glendenning, 1990);
- vzdělávání seniorů (Eirmbter, 1978; Gronemeyer, 1986; International glossary of social gerontology 1985; Kamiński, 1971; 1986; Schenda, 1972; Schulz, 1986b; Sitzmann, 1970; 1976).

PRO ZÁJEMCE

Pravděpodobně poprvé použil pojem gerontagogika v roce 1952 Ferdinand Adalbert Kehrer. V roce 1962 představil jeho krajan Otto Friedrich Bollnow koncept gerontagogiky jako výzkumné disciplíny zaměřené na vzdělávání starších lidí. V našich zemích již v roce 1979 Emil Livečka (1979, s. 3) poukazoval na „*nově budovanou vědní disciplínu pedagogiky, která slouží k přípravě dospělých občanů na aktivní a tvůrčí etapy stáří z hledisek výchovných a vzdělávacích potřeb, zájmů, funkcí a cílů výchovy a vzdělávání dospělých. Zahrnuje nejen teoretická východiska a pojetí, výchovu ke stáří a ve stáří, ale také praktické ukázky řešení a metodiky postupů při realizaci této výchovy a vzdělávání dospělých.*“

Německý pedagog a gerontolog Hans Johann Mieskes zahrnuje geragogiku na jedné straně do gerontologických věd (spolu s geriatrií, gerontopsychologií a gerontosociologií), a na straně druhé k vědám o výchově, kam řadí pedagogiku dětí a mládeže a také andragogiku. Naznačuje tak nejen jistou „hraničnost“, ale i obtížnou „ohraničitelnost“ této disciplíny. Pojem gerontagogika je totiž některými odborníky (např. Petřková, Čornaničová, Bednaříková, Šerák atd.) užíván výhradně pro popis vzdělávacích aktivit zaměřených na seniory. Konkrétně Čornaničová (1998) řadí gerontagogiku (ona ji nazývá geragogikou) primárně do systému věd o výchově a v jejich rámci ji považuje za disciplínu andragogickou, s níž se shoduje jednak v předmětu a jednak v objektu andragogické, respektive gerontagogické intervence. Vůbec nerozvíjí úvahy o geragogice jako samostatné disciplíně. Jiní odborníci (Špatenková, Jochmann, Šimek apod.) používají pojem gerontagogika mnohem komplexněji. V užším pojetí tak gerontagogika svým způsobem doplňuje a rozšiřuje tzv. vědy o výchově na jakousi pomyslnou „trojčlenku“: pedagogika – andragogika – gerontagogika. Zatímco pedagogika zaměřuje svoji pozornost na děti a dospívající, andragogika na dospělé, gerontagogika obrací svůj zájem na seniory. V širším pojetí je pak předmětem gerontagogiky i animace staršího člověka, jeho orientace v kritických uzlech životní dráhy či při problémovém průběhu jeho životní dráhy, péče o staršího člověka v nejrůznějších oblastech apod. Akční pole gerontagogiky se tak značně rozšiřuje (Jochmann 1992, s. 20-21):

- kromě *vzdělávání* (nejznámějšími vzdělávacími institucemi jsou pravděpodobně Akademie třetího věku a Univerzity třetího věku)
- a *edukace* (např. kulturní výchova, zdravotní osvěta, rehabilitace, prevence a výchovné péče v oblasti sociálně deviantních jevů atd.)
- i na oblast *péče* (volný čas, zábava, rekreace, seberealizace, sociální péče, poradenství aj.)
- a *funkcionálního působení* (masmédiá, působení prostředí, výchovné působení výchovně nespecifických organizací).

Rozšířením svého akčního pole a redefinicí předmětu se tak začíná gerontagogika řadit spíše k antropologickým, resp. humanitním disciplínám.

1.3.1 HLAVNÍ ZDROJE GERAGOGIKY

1.3.1.1 Pedagogika

Proč by nemohlo být vzdělávání seniorů řešeno v kontextu stávajících disciplín, např. pedagogiky nebo andragogiky?

DEFINICE

Pedagogika je definována jako věda o výchově a vzdělávání člověka.

Poskytuje gerontagogice poznatky z oblasti didaktiky, technologie učení a vzdělávání, poznatky o organizačních formách vzdělávání, o pedagogické interakci apod.). V souladu s Průchou (2002) je možné pedagogiku označit jako vědu, která se zabývá člověkem v situaci výchovy. V situaci výchovy je celý člověk se všemi svými vztahy ke skutečnosti (srov. Potměšilová, Sobková, 2002) – tedy po celý běh své životní dráhy, včetně stáří. Nicméně v etymologickém slova smyslu pak vzniká jistá diskrepance a divergence. Pedagogika už ve svém názvu nese určitý akcent na podstatně mladší věkové kategorie (*řec. paidós: dítě, agogé: vedení*), začlenění gerontagogiky do pedagogiky tak může vyvolávat určité fantazie o přirovnání seniorů k dětem. Takový přístup je ovšem poněkud devalvující, protože jde proti zdůrazňování důstojnosti seniorské populace jako svébytné sociální skupiny. Senioři nejsou (jako) děti. Mají jiné potřeby, jiné hodnoty, jiné cíle, hodnoty, potřeby. Ve všech oblastech (bio-psycho-sociální i spirituální) se odlišují nejen od dětí a dospívajících, ale i od dospělých. Seniorská populace je v mnoha ohledech natolik specifická, že vyžaduje jiné postupy a metody – nikoliv pedagogické, ani modifikované andragogické, ale vlastní geragogické, respektující požadavky, očekávání, cíle, požadavky a možnosti seniorů.

1.3.1.2 Andragogika

Nejblíže má gerontagogika pravděpodobně k andragogice.

DEFINICE

Gerontagogiku je možné vymezit jako hraniční disciplínu mezi gerontologií a andragogikou. Knowles (1980) pojímá andragogiku jako „*umění a vědu o pomoci dospělým učit se*“.

Andragogika vytváří podle Čornaničové (1998, s. 126) „*příznivé inkubační podmínky a prostor na modelování strukturálních schémat obsahových polí gerontagogiky*“. Andragogika se v pojetí Knowlese (1980) vyrovnává s nezávislými dospělými účastníky vzdělávání, kteří mají své vlastní edukační cíle týkající se nějakého specifického problému nebo úkolu. Senioři ale na rozdíl od dospělých nemusí být úplně nezávislí, dokonce nemusí mít ani vlastní vzdělávací cíle či přímou motivaci ke vzdělávání. A co tedy mají? Cíle ano: chtějí se něco dovědět, nebo věnovat se něčemu, na co v mládí neměli čas, někteří chtějí vystudovat vysokou školu /a takoví absolventi už existují/ atd. Je proto vhodné, aby byl v

souvislosti se vzděláváním seniorů užíván pojem gerontagogika, který jednoznačně upozorňuje na specifika vzdělávání starších osob. Následující tabulka srovnává pedagogický, andragogický a gerontagogický přístup ve vzdělávání.

	Pedagogika	Andragogika	Geragogika
Lektor	Učitel je tím, kdo určuje co, kdy a jak je nutno v jednotlivých předmětech nastudovat a pak toto pro- věřuje	Učitel podporuje a povzbuzuje k sebeřízení.	Lektor jako facilitátor a partner pro komunikaci.
Vztah	Subjekt-objektový vztah.	Subjekt-subjektový vztah.	Spíše objekt-subjektový vztah.
Účastník vzdělávání	Žák je závislý.	Dospělý usiluje o nezávislost a sebeřízení.	Senior nemusí být zcela nezávislý.
Zkušenosti účastníka vzdělávání	Životní zkušenosti žáka nejsou příliš cenné, resp. zatím nejsou žádné.	Zkušenosti účastníka jsou cenným zdrojem pro studium.	Účastník má značné životní zkušenosti.
Pohotovost, ochota ke studiu	Žáci se učí to, co je od nich očekáváno společností, studijní plán je standardizován. Směr: do budoucnosti (BUDE).	Účastníci vzdělávání se učí to, co potřebují vědět. Studijní programy jsou připravovány v návaznosti na možnost praktického použití. Směr: do přítomnosti, resp. bezprostřední budoucnosti (JE)	Edukační programy navazují na biografickou historii účastníků a reflektují jejich zkušenosti. Směr: návrat do minulosti (BYLO)
Motivace	Vnější motivace	Spíše vnitřní motivace	Pouze vnitřní motivace
Orientace ke studiu	Získávání znalostí v určitých předmětech. Studijní plán je organizován podle jednotlivých předmětů.	Studijní zkušenost je založena na studiu určitých problémů, učící se jsou zaměřeni na jejich učení.	Integrace zážitků, generativita vs. stagnace.

Tab. č. 1 – Srovnání aspektů pedagogiky, andragogiky a geragogiky (modifikace dle Knowlese, 1980)

Pojem **gerontagogika** je vytvořen podle vzoru pedagogika, resp. andragogika z řec. *gerón* = *stařec* + *agógé* = *vedení*. Máme-li posoudit, k čemu vést starého člověka, musíme vyjít ze zhodnocení jeho:

- potřeb, možností a rolí jako individua;
- podmínek a situací vymezujících kvality jeho života;
- specifik běhu (procesů) jeho života (Jesenský, 2000).

1.3.1.3 Gerontologie

Posouzení, k čemu seniora vést, ale není možné bez důkladné znalosti objektu gerontagogiky – tedy seniora. To poskytuje gerontologie.

DEFINICE

Gerontologie je nauka o stárnutí a stáří, respektive o problematice starých lidí a života ve stáří.

Gerontologie zkoumá seniory „z pohledu biologického, demografického, sociálního a z mnoha dalších aspektů“ (Holmerová, Jurašková, Zikmundová a kol., 2007, s. 13). Obvykle bývá gerontologie členěna do tří hlavních proudů:

1. **Gerontologie experimentální** (*biogerontologie a psychogerontologie*) zkoumá příčiny a mechanismy stárnutí živých organismů. Kalvach a Mikeš (in Kalvach a kol. 2004, s. 49) konstatují, že těžiště biologického výzkumu dnes spočívá především na celulární a molekulární úrovni a poukazují také na to, že významný, avšak u nás stále poněkud opomíjený, je výzkum v neuropsychologii stárnutí.
2. **Gerontologie sociální** se orientuje na vzájemné vztahy mezi starou populací a společností jako celkem; zabývá se tím, co staří lidé od společnosti potřebují, i tím, jak populační stárnutí ovlivňuje společnost a její rozvoj. Podle Kalvacha a Mikeše (in Kalvach a kol. 2004, s. 49) jde o širokou problematiku zahrnující výzkumně i uživatelsky demografii, psychologii, antropologii, pedagogiku, politologii, právo, ekonomii, urbanistiku, architekturu, designérství i další oblasti.
3. **Gerontologie klinická** (geriatrie) se věnuje zvláštnostem zdravotního stavu a nemocí ve stáří. Holmerová, Jurašková, Zikmundová a kol. (2007, s. 13) píše, že je „*medicínou stáří, lékařským oborem, který se zabývá diagnostikou a managementem onemocnění ve stáří ve stáří, ale také širšími souvislostmi z pohledu veřejného zdravotnictví.*“ Je to samostatný lékařský obor poskytující specializovanou péči nemocným vyššího věku

PRŮVODCE STUDIEM

Zahraniční odborná literatura operuje i s jinými pojmy, které se v češtině (zatím) příliš nepoužívají, např. **kritická gerontologie** (Phillipson, Walker 1986), **feministická gerontologie**, **gerontechnologie**, **environmentální gerontologie** apod.

V zahraničí se ovšem rozvíjí i další a to poměrně silný proud gerontologie, totiž **gerontologie vzdělávací**.

PRO ZÁJEMCE

Pojem vzdělávací gerontologie byl podle Glendenninga (1990) pravděpodobně poprvé použit v roce 1970 Howardem Y. McCluskym na univerzitě v Michiganu jako název doktorského studijního programu. O šest let později vznikl stejnojmenný americký časopis a v roce 1985 byla ve Velké Británii založena *Asociace vzdělávací gerontologie*. O obsahu tohoto pojmu se mohutně diskutovalo zejména v letech 1976-1980 a asi nejvýstižněji vymezil *vzdělávací gerontologii*. Peterson (1976), který jím označil oblast teorie a praxe na rozhraní vzdělávání dospělých a sociální gerontologie. Peterson dále navrhl, že by vzdělávací gerontologie měla kromě vzdělávání seniorů zahrnovat také vzdělávání široké laické i odborné veřejnosti o stárnutí a stáří. Jedná se tedy nejen o vzdělávání seniorů, ale i vzdělávání pro seniory (Špatenková, Smékalová, 2015). Tuto nastíněnou Petersonovu linii reflektuje i současné extenzivnější pojetí gerontagogiky, které podle Šeráka (2009, s. 189) zahrnuje prakticky veškeré edukační aktivity spojené se seniory. Petřková a Čornaničová (2004) je vymezily následovně:

- **edukace seniorů**, resp. vlastní seniorské vzdělávání,
- **preseniorská edukace** jako příprava na stáří
- a **proseniorská edukace** zahrnující vzdělávací aktivity zacílené na podporu seniorů a jejich potřeb a zájmů, na mezigenerační porozumění a společenské uznání stáří.

Téma **proseniorského vzdělávání** není nové. Objevuje se již v 70. letech a opakovaně bylo diskutováno také na světových gerontologických kongresech. Livečka (1979, s. 16-17) připomíná, že už v roce 1975 na světovém gerontologickém kongresu, který organizovala *Association Internationale de Gérontologie* zaznívala tematika gerontologického vzdělávání nikoliv ojediněle, ale z převážné většiny, jak je výslovně uvedeno ve sborníku z této konference o „Výchově a výcviku v gerontologii“ (*Education and Training in Gerontology*). Livečka cituje z úvodního referátu Benerfeldtové: „*Potřebujeme v této oblasti vzdělavatele vysokých kvalit; jedinců kteří jsou vybaveni pedagogickými vědomostmi a dovednostmi a současně dostatečně motivovaní k praktické aplikaci svých znalostí o stárnutí... Další skupinou lidí, kteří potřebují takový výcvik jsou poradci osob v předdůchodovém věku a nakonec i sami stárnoucí a staří lidé...*“ (Livečka, 1979, s. 17).

PRŮVODCE STUDIEM

Pojem vzdělávací gerontologie bývá zaměňován s termínem gerontologické vzdělávání a někdy bývají dokonce oba pojmy užívány jako synonyma. Mezi **vzdělávací gerontologií** (*edukací seniorů*) a **gerontologické vzdělávání** (*vzdělávání v gerontologii*) ale nelze klást rovnítko. Vzdělávací gerontologie má jasnou cílovou skupinu – seniory. Gerontologické vzdělávání má mnohem větší okruh – širokou veřejnost, dobrovolníky i profesionály pracující se seniory. Panující terminologická nejednotnost vytváří požadavek zavedení jednotného označení pro nově se formující disciplínu, která se zaměřuje na vzdělávací

seniorů a na problematiku edukace ve vztahu ke stárnutí a stáří, tedy disciplínu, která by „zastřešovala“ obojí - vzdělávací gerontologii i gerontologické vzdělávání. Tímto termínem by mohla být právě gerontagogika, protože toto označení splňuje požadavky na praktičnost jednoslovného názvu, vyhovuje ekonomičnosti (úspornosti) termínu tím, že umožňuje vytvářet jednoduché odvozeniny, včetně principu nosnosti, resp. reprodukovatelnosti termínu, protože umožňuje vytvářet přídavná jména a správnou slovní vazbu.

1.3.1.4 Další zdroje geragogiky

Kromě andragogiky a gerontologie se gerontagogika významně opírá o poznatky jiných věd, především psychologie, sociologie, demografie, ekonomie, medicíny, filozofie, práva atd.

Psychologie umožňuje aplikovat psychologické poznatky o osobnosti jedince, faktorech ovlivňujících psychický vývoj, o zvýšeném riziku psychických chorob a poruch ve stáří (např. kognitivní poruchy apod.) a možnostech jejich prevence (pravidelná duševní činnost atd.), o možnostech podpory a pomoci pozitivního vývoje osobnosti seniora, o faktorech kognitivní výkonnosti ve starším věku a možnostech jejich ovlivňování žádoucím směrem, o významu motivace pro učení i ve starším věku a úspěšné psychické adaptace na stárnutí včetně determinujících faktorů atd. Kromě toho poskytuje psychologie gerontagogice klíčový pojmový aparát (paměť, učení, motivace, komunikace aj.), nabízí určité diagnostické metody a pomáhá koncipovat psychodidaktické přístupy. V gerontagogice však nejde jen o osobnost a psychiku samotných účastníků výchovy a vzdělávání ke stáří a ve stáří, zejména o jejich psychické, věkové a individuální zvláštnosti starších lidí, problematiku teorie jejich učení a změny schopností učení v období pozdních fází ontogeneze, změn v duševní i fyzické výkonnosti stárnoucích a starých lidí, jejich motivace k učení apod., jde také o osobnost a psychiku gerontagogů, lektorů, trenérů a dalších, kteří při výkonu svého povolání vykonávají řadu gerontagogických funkcí a činností.

Sociologie disponuje rozsáhlým aparátem metod a technik empirického výzkumu pro zkoumání. Nabízí tak poznání v oblasti společenských vztahů, principů navozování a udržování mezigenerační solidarity, společenského vývoje a změn ve všech oblastech společenské praxe souvisejících se stárnutím společnosti apod. Právě vztahy jedince a společnosti, sociální role (a jejich změna) u stárnoucích a starých lidí, téma autority a prestiže seniorů a zvláště pak změn, k nimž dochází u stárnoucích a starých lidí ve struktuře a využívání volného času jsou pro gerontagogiku zvláště významné. Kromě toho nesmíme zapomínat, že každé vzdělávání – i to ve stáří a ke stáří – je činností převážně společenskou. Z toho také vyplývá velký význam sociologického zkoumání společenského charakteru výchovy ke stáří a ve stáří a to jak v makro-, tak i v mikrosociálních rozměrech (Livečka, 1979, s. 20-29).

Filozofie přináší do gerontagogiky témata ohledně smyslu života, významu životního směřování, hodnotové orientace člověka a významu životních hodnot, problematiky

kvality života, problematiky morálky a etiky aplikované v každodenním životě, významu důstojnosti života i v etapě stáří apod.

Kromě andragogiky, gerontologie, psychologie, sociologie a filozofie se gerontagogika opírá také o poznatky demografie, ekonomie, lékařských věd, práva atd.

PRO ZÁJEMCE

1.3.1.5 Historický kontext geragogiky

Přestože je gerontagogika relativně novou disciplínou, její kořeny sahají hluboko do minulosti. Myšlenku celoživotního učení zahrnující vzdělávání ve stáří pravděpodobně poprvé v historii pedagogiky předložil právník a filolog Simonis Maricii Pilsnensis ve své práci *De scholis seu academiis libri duo* (Dvě knihy pro školy nebo jiné akademie) z roku 1551. Za „otce zakladatele“ gerontagogiky můžeme jednoznačně a hrdě považovat Jana Amose Komenského. Koncept celoživotního vzdělávání rozvíjí Komenský především v díle *Pampaedia* z roku 1656, kde v souladu s vývojem člověka rozlišil osm tzv. „škol“ (Komenský, 1948):

- škola narození (*Schola Nativitatis*),
- škola dětství (*Schola Infantiae*),
- škola chlapců (*Schola Pueritiae*),
- škola dospívání (*Schola Adolenscentiae*),
- škola mladosti (*Schola Juventatis*),
- škola dospělosti (*Schola Virtutis*),
- škola stáří (*Schola Senii*)
- a škola smrti (*Schola Mortis*).

Právě Komenský utvořil první ucelenější systém poznatků o výchově a vzdělávání nejen dětí a mládeže, ale také dospělých, včetně starších dospělých (seniorů). **Škola stáří** představovala vrchol lidské moudrosti. Stáří pojímal Komenský jako rovnocennou část života stejně jako kterékoliv životní období, např. mládí. Píše, že stáří je součástí života, proto je součástí školy; proto musí mít tato škola své učitele, předpisy, cíle a studia, disciplínu tak, že pokrok v životě starých lidí by mohl být možný. Dále argumentoval, že „*co je slabé, musí dostat radu a podporu. A protože stáří je nejslabší ze všech etap života, nesmí být zanedbávané a zbavené pomoci.*“ (Komenský, 1948). Stáří lidé by podle Komenského neměli opomíjet své ctnosti. Nic důležitého – veškeré dosavadní životní poznatky a zkušenosti – by nemělo být zapomenuto a nemělo by zůstat bez využití. Cílem školy stáří bylo

vykonat „něco dobrého a konečného“ tak, aby mohl být závěr konečného lidského života dobrý a správný, stejně jako celý předcházející život. Stáří Jan Ámos Komenský (1948) rozděluje na statné, obtížené a sešlé, každému z nich náleží vykonávat něco jiného a jiným způsobem. Například úkolem stáří statného je těžit ze zkušeností, z prožitého života, a to způsobem ohlížení se na minulost, z toho, co bylo učiněno správně, se radovat, a u toho, co bylo vykonáno špatně, přemýšlet nad nápravou. V období stáří je podstatné radovat se ze současnosti, nejde jen o zaplňování prázdného času. Motiv gerontagogiky lze také nalézt v Komenského práci *Velká Didaktika* (Komenský, 1991), ve které diskutuje principy prodloužení života. Došel k závěru, že prodloužení lidské existence spočívá v získání umění správného použití existence. Vzdělání je v tomto smyslu nedílnou součástí všeobecné osvěty, tedy i nedílnou součástí školy stáří a smrti.

Konstitucionalizace a rozvoj geragogiky koresponduje s názorem, že člověk je schopen se učit a vzdělávat ve všech životních etapách, včetně stáří. Vzdělávání by se tedy mělo týkat všech věkových kategorií. Takový přístup ke vzdělávání je možné nalézt nejen u Komenského, ale například i u Ruth Benedictové, Ericha Fromma, Aleksandera Kamińskiego, Abrama Kardínera či Ralpha Lintona. Nicméně úvahy o vzdělávání seniorů měly spíše deklarativní, teoretický charakter. Prakticky byly vzdělávací potřeby starších lidí ignorovány. Samotné vzdělávání seniorů začalo vznikat z potřeb společenské praxe jako nový výchovně vzdělávací fenomén v sedmdesátých letech minulého století. Na mezinárodních gerontologických kongresech se začalo hovořit o učení a paměti ve stáří, výchovně vzdělávací přípravě na odchod do důchodu i o vzdělávacích kurzech pro seniory (Livečka, 1979, s. 13). Začíná se objevovat také apel na gerontologickou přípravu pracovníků, kteří při výkonu svého povolání přicházejí do kontaktu se seniory. Čornaničová (2002) připomíná, že v edukaci seniorů se postupně formovaly 3 proudy vzdělávacích a kultivačně-edukačních aktivit a 3 okruhy prostředí, v nichž byla realizována:

- **edukačně-preventivní programy zaměřené na zdravé stárnutí, předcházení předčasnému, patologickému stárnutí;** byly realizovány především zdravotníky se specializací v geriatрии a zaměřené na popularizaci gerontologických poznatků, obvykle se konaly ve vhodném místním prostředí, např. v klubech důchodců, kulturně-osvětových institucích atd.;
- **specializované sociálně-edukační aktivity v rezidenčních institucích pro seniory** (domovy pro seniory, léčebny dlouhodobě nemocných, geriatrická oddělení nemocnic apod.), kde se rozvíjela širší škála specificky zaměřených edukačních programů, např. adaptační programy, aktivizační, rehabilitační a další „terapeutické“ programy pro obyvatele, resp. uživatele služby;
- **edukace seniorů školského typu**, např. univerzity a akademie třetího věku, kterou jsou chápány jako výraz aktivní životní orientace samotných seniorů, tzv. duhého životního programu v séniu.

Mezi hlavní příčiny, proč se začala edukace seniorů rozvíjet právě v sedmdesátých letech, patří řada nových teoretických poznatků o procesu stárnutí, podpora demokratizace společnosti, nutnost celoživotního vzdělávání a v neposlední řadě zvýšení sebevědomí samotných seniorů. Edukace představovala nový aktivní a atraktivní přístup k životu seniorů, možnost poznávat a vytvářet si nové zájmy a kontakty a začala přispívat k udržování nebo zlepšení kvality jejich života. Ale i současná doba je charakteristická obdobím razantních a neustálých změn, které doléhají na všechny generace. Nejhůře se s nimi vyrovnávají právě senioři, pro něž se stávají zdrojem stresu. Proto je jednou z hlavních úkolů edukace pomáhat seniorům orientovat se v rychle se měnícím světě. Edukace může zabránit izolaci, která je spojená s odcizením.

SHRNUTÍ KAPITOLY

Gerontagogika je hraniční disciplínou mezi gerontologií a andragogikou. Poznatky dále čerpá z psychologie, sociologie, demografie, filozofie, medicíny apod. Jejím hlavním cílem je udržet či zvýšit kvalitu života seniorů prostřednictvím vzdělávacích aktivit. Gerontagogika se zaměřuje na seniory. Seniořem máme na mysli obvykle osoby 60+ nebo 65+, jednoznačná shoda v tomto ohledu nepanuje. V souvislosti se vzděláváním seniorů se používá pojmenování třetí věk (odtud potom univerzity třetího věku apod.). Senioři se již vzdělávají zpravidla na základě svých zájmů a vzdělávacích potřeb, nikoliv pro uplatnění na trhu práce, proto řadíme vzdělávání seniorů mezi zájmové vzdělávání. Vzdělávání může být tzv. druhým životním programem ve stáří, adekvátně strukturuje a vyplňuje volný čas seniorů.

KONTROLNÍ OTÁZKY

1. Proč označujeme vzdělávání seniorů jako zájmové?
2. Jaké jsou charakteristiky zájmového vzdělávání?
3. Jaké znáte typy zájmového vzdělávání?
4. Jak se správně označují osoby vyššího věku, které se účastní vzdělávacích aktivit?
5. Kdo je to senior?
6. Jak jinak můžeme pojmenovat gerontagogiku?
7. Jaký je rozdíl mezi vzdělávací gerontologií a gerontologickým vzděláváním?

ÚKOL K ZAMYŠLENÍ

Co všechno se Vám vybaví, když se řekne starý člověk? Zkuste nalézt alespoň 10 volných asociací na toto téma.

1.
2.
3.
4.
5.
6.
7.
8.
9.
10.

ZDROJE

ČORNANIČOVÁ, R. *Edukácia seniorov. Vznik, rozvoj, podnety pro geragogiku*. Bratislava: ISBN 80-223-1206-1.

ČORNANIČOVÁ, R. K formovaniu geragogiky ako vedy. In Klega, V. (Ed.) *Senioři a univerzity III. věku*. Olomouc: VUP, 1995, s. 25–31. ISBN neuvedeno.

ČORNANIČOVÁ, R. Vzdělávací programy pro seniorov u nás a v zahraničí. ss. 39- 49. In PETŘKOVÁ, Anna (ed.). *Aktuální problémy vzdělávání seniorů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999. ISSN 80-244-0007-3.

ČORNANIČOVÁ, R., PETŘKOVÁ, A. *Gerontagogika: úvod do teorie a praxe edukace seniorů*. Olomouc: VUP, 2004. ISBN 80-244-0879-1.

de BEAUVOIR, S. *Les belles images*. Paris: GALLIMARD, 1972.

HAŠKOVCOVÁ, H. *Fenomén stáří*. 2. přeprac. a dopl. vyd. Praha: Havlíček Brain Team, 2010. ISBN 978-80-87109-19-9.

HAŠKOVCOVÁ, H. *Fenomén stáří*. Praha: Panorama, 1990. ISBN 80-7038-158-2.

HAŠKOVCOVÁ, H. *Manuálek sociální gerontologie*. Brno: IDVPZ, 1990. ISBN 80-7013-363-5.

JOCHMANN, V. Výchova dospělých – andragogika. In *VARIA SOCIOLOGICA ET ANDRAGOGICA*. Olomouc: UP, 1992, s. 20-21.

KALVACH, Z., ČELEDOVÁ, L., HOLMEROVÁ, I., JIRÁK, R., ZAVÁZALOVÁ, H., WIJA, P. a kol. *Křehký pacient a primární péče*. Grada Publishing, 2011. ISBN 978-80-247-4026-3.

KALVACH, Z., ONDERKOVÁ, A. *STÁŘÍ. Pojetí geriatrického pacienta a jeho problémů v ošetrovatelské praxi*. Praha: Galén, 2006. ISBN 80-7262-455-5.

KALVACH, Z., ZADÁK, Zdeněk, JIRÁK, R., ZAVÁZALOVÁ, H., SUCHARDA, P. a kol. *Geriatric a gerontologie*. Praha: Grada Publishing, 2004. ISBN 80-247-0548-6.

KNOWLES, M. S. *The modern practice of adult education: From pedagogy to andragogy*. New York: Association Press, 1980.

LINHART, J. a kol. *Slovník cizích slov pro nové století*. Litvínov: Dialog, 2005. ISBN 80-85843-61-7.

MÜHLPACHR, P. *Gerontopedagogika*. Brno: Masarykova univerzita, 2004. ISBN 80-210-3345-2.

PALÁN, Z. *Výkladový slovník vzdělávání dospělých*. Praha: DAHA, 1997. ISBN 80-902232-1-4.

PALÁN, Z. *Andragogický slovník: elektornická verze*. Dostupné na WWW: <http://www.andromedia.cz/andragogicky-slovník/modul>, 2002.

PETŘKOVÁ, A. (ed.). 1997. *Deset let vzdělávacích aktivit pro seniory*. Sborník příspěvků z odborného semináře se zahraniční účastí. Olomouc. 17. – 18. října 1996. Olomouc: VUP, 1997.

PETŘKOVÁ, A. Vzdělávání seniorů jako aktuální problém vzdělávání dospělých. In BOČKOVÁ, Věra a kol. *Aktuální problémy výchovy a vzdělávání dospělých*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1994. s. 24-31. ISBN 80-7067-358-3.

PETŘKOVÁ, A. (ed.). *Aktuální problémy vzdělávání seniorů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999. ISBN 80-244-0007-3.

RABUŠIC, L. O postavení seniorů v české společnosti: nemoc, osamělost a chudoba? In Petřková, A. (Ed.). *Aktuální problémy vzdělávání seniorů*. Olomouc: VUP, 1999, s. 17–30. ISBN 80-244-0007-3.

ŠÝKOROVÁ, D. *Autonomie ve stáří. Kapitoly z gerontosociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007. ISBN 987-80-86429-62-5

ŠERÁK, M. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-551-6.

ŠPATENKOVÁ, N. *Gerontagogika*. Olomouc: VUP, 2013.. ISBN 978-80-244-3653-1.

ŠPATENKOVÁ, N., SMÉKALOVÁ, L. *Edukace seniorů*. Praha: Grada Publishing, 2015. ISBN 978-80-247-5446-8.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie II. Dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1318-5.

<http://www.msmt.cz/dokumenty/bila-kniha-narodni-program-rozvoje-vzdelavani-v-ceske-republice-formuje-vladni-strategii-v-oblasti-vzdelavani-strategie-odrazi-celospolecenske-zajmy-a-dava-konkretni-podnety-k-praci-skol>

2 ZÁJMOVÉ VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Kapitola reflektuje charakteristiky a specifika zájmové vzdělávání seniorů. Zájmové vzdělávání seniorů je prezentováno jako tzv. druhý životní program, tedy smysluplná a užitečná náplň činnosti pro období starobního důchodu. Jsou nastíněny funkce a cíle zájmového vzdělávání seniorů, identifikovány základní bariéry ve vzdělávání seniorů, včetně předsudků a stereotypů.

CÍLE KAPITOLY

Po prostudování kapitoly student:

- Bude umět definovat zájmové vzdělávání seniorů
- Dokáže popsat charakteristiky zájmového vzdělávání seniorů
- Porozumí významu zájmového vzdělávání seniorů jako tzv. druhého životního programu
- Dokáže pojmenovat základní bariéry ve vzdělávání seniorů
- Umí popsat předsudky, mýty a stereotypy vůči seniorům

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Zájmové vzdělávání seniorů, bariéry vzdělávání, předsudky, stereotypy, mýty, druhý životní program, volný čas

PRŮVODCE STUDIEM

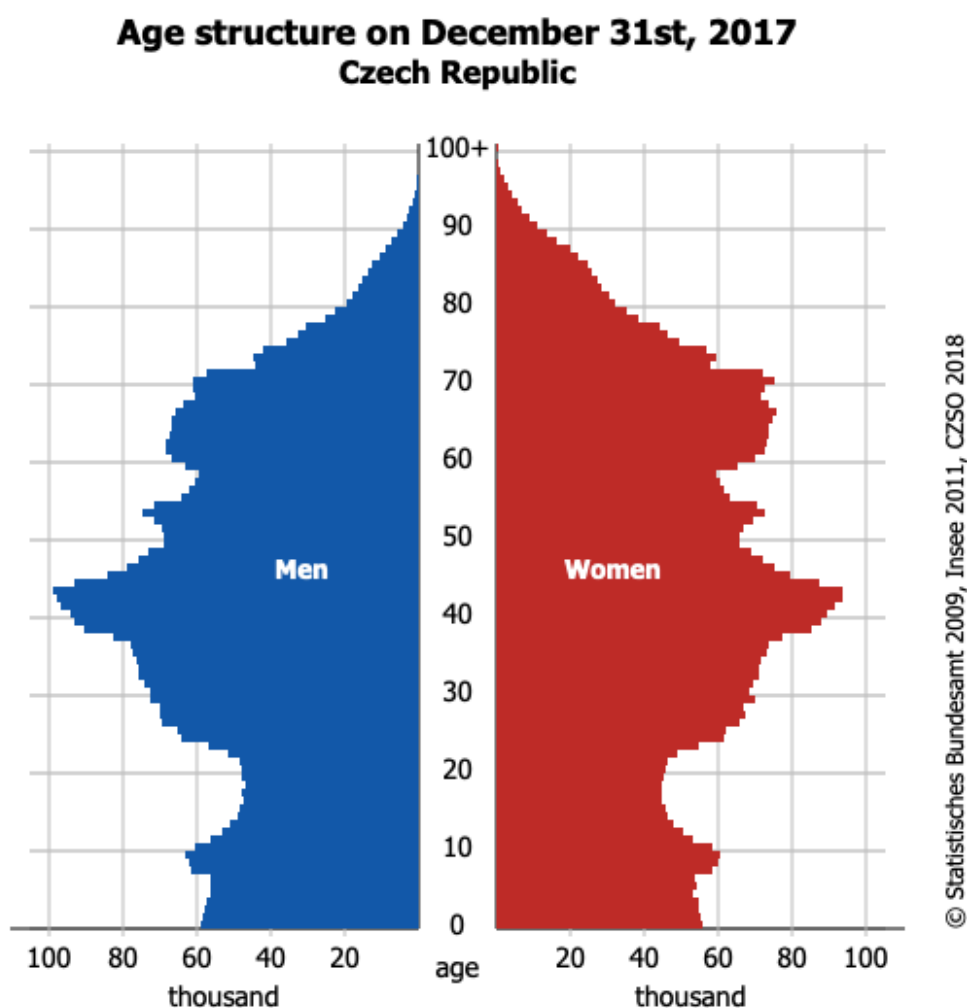
Už víme, co je to zájmové vzdělávání a kdo jsou to senioři a také to, jaká disciplína se dané problematice věnuje. Nyní se podíváme přímo na oblast zájmového vzdělávání seniorů. Ještě se budeme sice chvíli pohybovat na teoretické rovině, než se podíváme na konkrétní příklady zájmového vzdělávání seniorů. Ale i na to dojde, vyčkejte ještě chvíli.

STUDIJNÍ TEXT

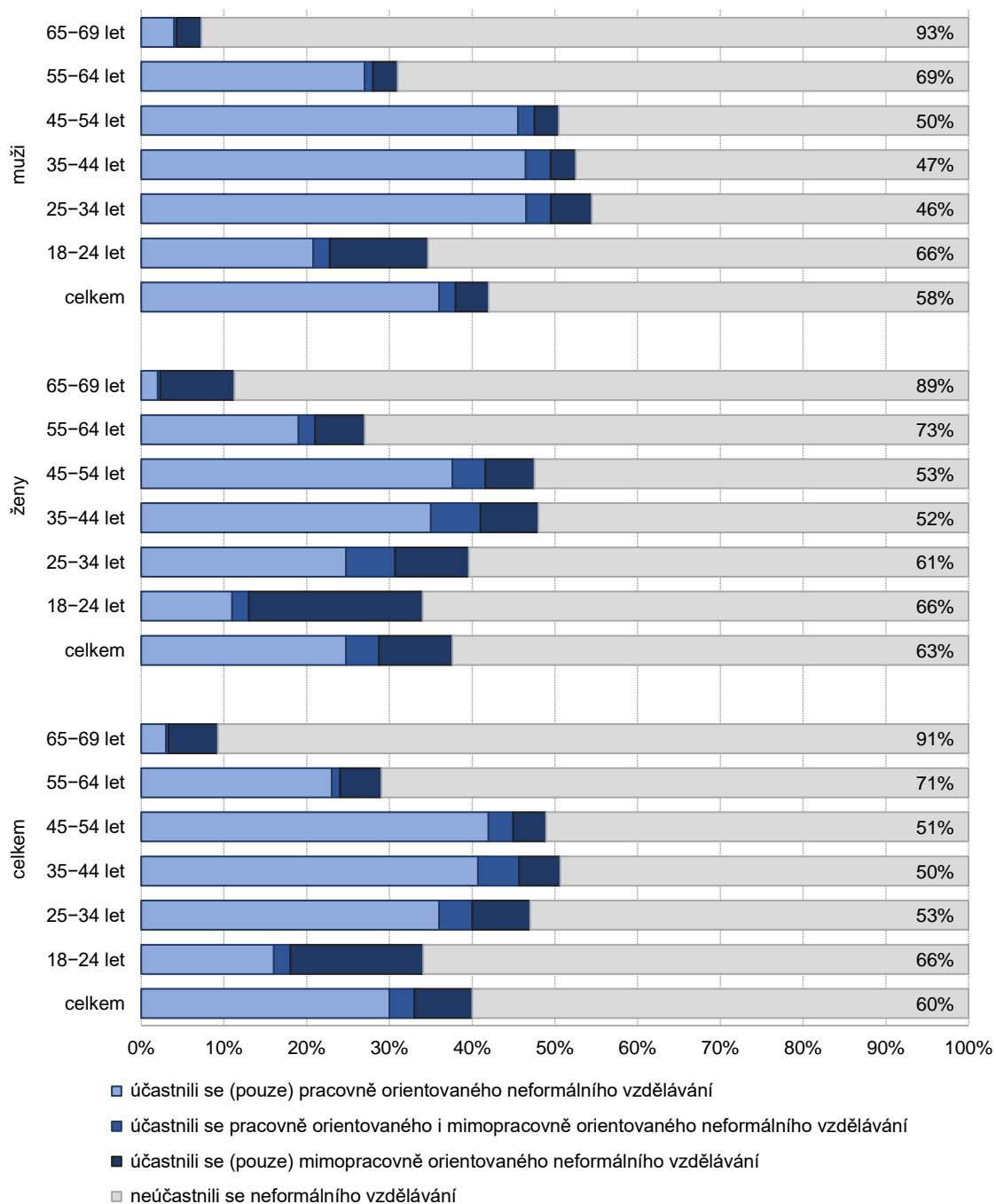
Z grafu č. 1 (věková pyramida ČR) vyplývá známá skutečnost a to, že česká populace stárne. Toto již téměř klišé je však nutné zasadit do souvislosti s grafem č. 2, který zobrazuje účast (neúčast) na neformálním vzdělávání u populace 18–69 let.

Z grafů vyplývá, že lidé v produktivním věku (v tomto případě 25–54 let) se neformálního vzdělávání zúčastňují častěji, i když je primárně spojeno s prací. To samo o sobě není nikterak překvapující. Tyto grafy jsme zde zařadili z důvodu, že s postupným odcházením „silných“ ročníků do starobního důchodu, které byly zvyklé zúčastňovat se neformálního vzdělávání, bude pravděpodobně růst i jejich potřeba vzdělávání se (zájmové vzdělávání) v seniorském věku.

To bude klást zvýšené nároky na zajištění zájmové vzdělávání pro seniory z hlediska prostoru, struktury, místa apod.

Graf. č. 1 – věková pyramida ČR (<https://www.czso.cz/staticke/animgraf/cz/>)

Graf č. 2 – Účast v neformálním vzdělávání dle orientace vzdělávání (ČSÚ, 2016 [online]).

2.1 Vzdělávání seniorů jako tzv. druhý životní program

Haškovcová (2010, s. 175) poukazuje na to, že v období starobního důchodu mají senioři relativně velké množství volného času a potýkají se především s nestrukturovaností tohoto „volna“. Upozorňuje, že nikdy v minulosti člověk nežil tak dlouhou dobu – a to je dostatečný důvod mít takový čas pod kontrolou. Varuje, že kombinace biopsychosociálního stárnutí a jeho projevů s nárůstem volného času může být pro seniora nebezpečná v tom smyslu, že „v důchodu má člověk čas pro sebe, nemusí téměř nic, ... najednou zjistí, že zdraví už mu neslouží tak, jak by si přál, má málo peněz na koníčky, které by chtěl dělat, chybí mu lidé, na které byl celý život zvyklý, ... pak je zklamaný a otrávený“. Zájmové vzdělávání seniorů tak může představovat adekvátní nabídku aktivního a společensky užitečného vyplnění volného času (Zk. č. 561/2004 Sb., § 11 odst. 1, 317/2008). Vzdělávání se tak může stát tzv. **druhým životním programem**. Haškovcová (2010) připomíná, že je potřeba ho individuálně vystavět a přijmout, jelikož jeho cílem je vyplnit čas, ve kterém už nelze dělat to, co dosud. Odchod do důchodu by rozhodně neměl být odchodem ze scény a z aktivního života. Naopak. I v penzi by měli mít lidé nějaké uplatnění, jinak snadno ztratí cíl, ke kterému by ve svém životě mohli směřovat, který by je motivoval a bez něhož by život postrádal smysl. Proto je v seniorském věku nezbytná jakákoli aktivita. Vzdělávací aktivity jsou v tomto ohledu nej přijatelnější volbou, protože přinášejí seniorům nejen informace, ale nabízejí a vytvářejí prostor pro seberealizaci a sebeaktualizaci a vůbec celkově život seniorů obohacují. To všechno má na psychiku staršího člověka pozitivní vliv.

Výhodou vzdělávání je, že se ho člověk může účastnit podle svých možností a zájmů a že je přístupné prakticky všem a mimo jiné je významným zdrojem sociálních kontaktů. Účast na vzdělávacích aktivitách tak může být efektivním prostředkem k eliminaci pocitů izolace a prevence osamělosti.

PRŮVODCE STUDIEM

Současní senioři očekávají od života v důchodovém věku více. Mění jejich životní očekávání, což je způsobeno především tím, že do tohoto období vstupují oproti minulosti lidé v plné životní síle, relativně zdraví, vzdělání a finančně nezávislí. Tito lidé očekávají od seniorského věku pokračování života v jeho plnosti a rozhodně si ho nepředstavují jen jako pasivní přežívání nebo dokonce jako „čekárnu na smrt“. Nepočítají také, že by se jakkoliv stáhli do ústraní, přerušili svůj společenský život apod. Mnozí z nich se těší, jak konečně využijí svůj volný čas.

2.2 Charakteristiky zájmového vzdělávání seniorů

Přestože je segment zájmového vzdělávání velmi nesourodý a obsahově značně divergentní, což poněkud komplikuje jakoukoliv snahu po systematizaci, lze identifikovat jisté typické a univerzálně aplikovatelné charakteristiky zájmového vzdělávání Šerák (2009, s. 52):

- saturace individuálních zájmů,
- orientace do sféry volného času,
- svoboda výběru a dobrovolnost účastníků,
- pestrost obsahu,
- převažující neutilitárnost zaměření,
- otevřenost přístupu,
- aktivita účastníků.

Specifikum zájmového vzdělávání seniorů tkví v tom, že už není vyvíjen tlak na získání kvalifikace, ani na její zvyšování. Vzdělávání v seniorském období je činnost dobrovolná a její účastník si sám a svobodně volí obsahové zaměření vzdělávání zpravidla v souladu se svými zájmy.

PRŮVODCE STUDIEM

Vzdělávání tak představuje určitou alternativu, prostor a možnost pro realizaci po odchodu do starobního důchodu, ale závisí na chtění každého jednotlivce. To, zda se senioři budou nebo nebudou účastnit vzdělávacích aktivit, je pouze aktem jejich rozhodnutí. Nicméně účast na vzdělávacích aktivitách představuje smysluplný a účelný příklad druhého životního programu.

PRO ZÁJEMCE

Zájmové vzdělávání seniorů je reakcí na potřebu společenské praxe, která se objevila v sedmdesátých letech minulého století. Mezi hlavní příčiny, proč se začalo objevovat vzdělávání seniorů právě v sedmdesátých letech, patří řada nových teoretických poznatků o procesu stárnutí, podpora demokratizace společnosti, nutnost celoživotního vzdělávání a v neposlední řadě zvýšení sebevědomí samotných seniorů. Vzdělávání představovalo nový aktivní a atraktivní přístup k životu seniorů, možnost poznávat a vytvářet si nové zájmy a kontakty a začala přispívat k udržování kvality jejich života. Ale i současná doba je charakteristická obdobím razantních a neustálých změn, které doléhají na všechny generace. Nejhůře se s nimi vyrovnávají právě senioři, pro něž se stávají zdrojem stresu. Proto je jednou z hlavních úkolů zájmového vzdělávání seniorů pomáhat seniorům orientovat se v rychle se měnícím světě. Vzdělávání může zabránit izolaci, která je spojená s odcizením.

Myšlenku celoživotního vzdělávání zahrnující i vzdělávání ve stáří poprvé v historii předložil právník a filolog Simonis Maricii Pilsnensis (1516-1574) v práci *De scholis seu academiis libri duo*/Dvě knihy pro školy nebo jiné akademie (1551), a především vynikající český pedagog Jan Ámos Komenský (1592-1670). Vzpomeňme jeho dílo *Pampedia*

(1656), kam mimo jiné zařadil také školu staroby (stáří) (Schola Senii) a školu smrti (Schola Mortis). Komenský to zdůvodnil následujícími slovy: „*Stáří je součástí života, proto je součástí školy; proto musí mít škola své učitele, předpisy, cíle a studia, disciplínu tak, že pokrok v životě starých lidí by mohl být možný.*“ Dále argumentoval „*co je slabé, musí dostat radu a podporu. A protože stáří je nejslabší ze všech etap života, nesmí být zanedbávané a zbavené pomoci.*“ Motiv vzdělávání seniorů lze nalézt také v Komenského práci Velká didaktika, ve které diskutuje principy prodloužení života. Komenský došel k závěru, že prodloužení lidské existence spočívá v získání umění jeho správného použití. Vzdělávání seniorů – je tudíž součástí všeobecné osvěty, nebo přesněji nedílný zlomek školy stáří a smrti. Komenského tak můžeme bezpochyby považovat za jednoho z průkopníků zájmového vzdělávání seniorů.

Původně se vzdělávání seniorů rozvíjelo ve sféře mimopedagogické, zejména ve zdravotní a sociální oblasti. Postupně se ve vzdělávání seniorů formovaly 3 proudy vzdělávacích a kultivačně-edukačních aktivit a 3 okruhy prostředí, v nichž byla realizována:

- edukačně-preventivní programy zaměřené na zdravé stárnutí, předcházení předčasnému, patologickému stárnutí; byly realizovány především zdravotníky se specializací v geriatрии a zaměřené na popularizaci gerontologických poznatků, obvykle se konaly ve vhodném místním prostředí, např. v klubech důchodců, kulturně-osvětových institucích atd.;
- specializované sociálně-edukační aktivity v rezidenčních institucích pro seniory (domovy pro seniory, LDN, geriatrická odd.), kde se rozvíjela širší škála specificky zaměřených edukačních programů, např. adaptační programy, aktivizační, rehabilitační a další „terapeutické“ programy pro obyvatele, resp. uživatele služby;
- vzdělávání seniorů školského typu, např. jako univerzity a akademie třetího věku, kterou jsou chápány jako výraz aktivní životní orientace samotných seniorů, nového životního programu v senu (Čornaničová, 2002).

2.3 Funkce zájmového vzdělávání

Čornaničová (1998) uvádí, že realizované výzkumy prokázaly, že vzdělávání seniorů má vysoký vliv nejen na posílení fyzického a psychického zdraví seniora, ale také na utváření a posilování jeho mezilidských vztahů. Když se bude senior ve starobním důchodu intenzivně věnovat vzdělávání, jeho znalosti a dovednosti v dané oblasti se prohloubí, stane se v určitém ohledu expertem. Touto sumou znalostí se může senior stát pro své sociální okolí zajímavým, což mu může usnadnit prohloubení stávajících, případně získání nových vztahů a to nejen ve své vrstevnické skupině. Vzdělávací aktivity přinášejí do života seniora vědomí smyslu vlastního života a vytvářejí potenciál zvýšení kvality či kvantity jeho sociálních vztahů.

Livečka (1979) vymezil 4 základní funkce edukace seniorů:

- **funkce preventivní** – vztahuje se především k výchově ke stáří a ve stáří a k přípravě na stáří;
- **funkce anticipační** – souvisí především s přípravou a rozhodováním o budoucí životní situaci (například změny spojené s odchodem do penze či organizace volného času);
- **funkce rehabilitační** – týká se znovuobnovení podmínek či postupů, hlavním úkolem je řešit vzniklé anomální situace vyskytující se v životě staršího člověka;
- **funkce posilovací** – je považována za nejvýznamnější, má udržovat neustálý sociální kontakt v životě seniora, týká se podpory aktivního života seniora (jeho zájmů, potřeb a schopností).

Funkce edukace seniorů můžeme ale také dělit podle jiných kategorií, např. dle primárního zaměření na některé osobnostní stránky seniora:

- **vzdělávací:** získávání poznatků, informací, zkušeností, osvojování dovedností;
- **kulturně-kultivační:** rozvoj osobnosti v oblastech uměleckých, kulturních a pohybových;
- **sociálně-psychologické:** oblast sociálních vztahů, psychického rozvoje, cílená aktivita.

Případně dle specifického zaměření edukace:

- **preventivní:** vzdělávací aktivity, které jsou prováděny v určitém předstihu a pozitivně ovlivňují průběh stárnutí a kvalitu života ve stáří
- **anticipační:** pozitivní připravenost na změny ve stylu života, hlavně při odchodu do důchodu
- **rehabilitační:** znovuobnovování a udržování fyzických a duševních sil, příprava pro další existenci
- **posilovací (stimulační, kultivační):** rozvoj a kultivace zájmů, potřeb a schopností
- **kompenzační:** vzdělávací aktivity kompenzují úbytek sociálních kontaktů
- **aktivizační:** začlenění se do současné společnosti
- **komunikační:** komunikace s okolím a tak i s celou společností

- **relaxační:** plnohodnotné kultivované trávení volného času vedoucí k vnitřní harmonii člověka
- **mezigenerační porozumění:** prohloubení porozumění mezi generacemi a na prevenci řešení mezigeneračního napětí (srov. Petřková, Čornaničová, 2004, s.64 – 65; Bočková, 2000, s. 23).

2.4 Cíle zájmového vzdělávání seniorů

Zájmové vzdělávání seniorů reflektuje čtyři hlavní **cíle** (Petřková, Čornaničová, 2004, s. 64):

- kultivace života seniorů a jeho obohacování;
- pochopení vývojových úkolů seniorského věku a usnadnění adaptace na změněný způsob života;
- udržování tělesné i duševní aktivity;
- pomoc při orientaci v dnešním rychle se měnícím světě.

Vzdělávací aktivity patří k nejdůležitějším faktorům sloužícím k **udržení či dokonce zvýšení kvality života** ve vyšším věku, protože dochází k mobilizaci intelektových a kognitivních funkcí upevňujících fyzické i duševní zdraví, což vede k životní spokojenosti.

2.5 Bariéry ve vzdělávání seniorů

Efektivní vzdělávání seniorů je komplikováno řadou bariér, které mohou negativně ovlivňovat průběh a výsledky vzdělávání. Tyto bariéry lze v souladu s Petřkovou (2006) rozdělit podle jejich povahy na:

- informační;
- situační;
- psychologické;
- andragogické
- a organizační.

Informační bariéra tkví především v neschopnosti či nemožnosti seniorů vyhledat si relevantní informace o příležitostech ke studiu a následně informace potřebné pro studium.

Situační bariéra může představovat nedostatek finančních prostředků na výdaje spojené se vzděláváním apod., nedostatek času (např. v důsledku péče o nemocného partnera, vnuky apod.) a vůbec překonávání osobních a rodinných, geografických aj. problémů účasti ve vzdělávání (např. velká vzdálenost, resp. nedostupnost či špatná dostupnost místa konání výuky apod.).

K **psychologickým zábránám** patří např. nízká motivace ke vzdělávání, která úzce souvisí s negativním postojem ke vzdělávání. Takový postoj může být důsledkem negativních zkušeností z předchozího vzdělávání. Dále to mohou být např. obavy ze snížené schopnosti učit či z nízkého sebepojetí, které bývá důsledkem neúspěchu při učení v období dětství a mládí. Účastníci mohou také prožívat strach z neznámé a nové situace, z náročnosti požadavků či z rozsahu učebních informací a jejich složitosti. Často se také obávají negativního přístupu ke své osobě ze strany vzdělavatelů, organizátorů vzdělávacích akcí a ostatních účastníků (negativní image stáří). Svoji roli může sehrát i menší stabilita osobnosti.

Z **andragogických příčin** můžeme uvést kromě intervalu od posledního systematického vzdělávání, nedostatku předchozích vědomostí, charakteru učiva a osobnosti vzdělavatele i typ absolvované školy, kvalitu výuky i způsob hodnocení a zkoušení či nevhodné a nepřiměřené formy a obsahy vzdělávání, neadekvátní vzdělávací aktivity. Některé výzkumy (Phillipson a Strang, 1983; Coleman, 1992) kritizují např. instruktivní, didaktickou povahu kurzů pro seniory. Správná koncepce vzdělávacích aktivit – po obsahové i formální stránce – souvisí s tím, do jaké míry realizátoři a organizátoři vzdělávacích programů pro seniory porozumí problémům a potřebám této věkové kategorie. S tím souvisí i vlivy a podmínky **organizační povahy**. Různí organizátoři a realizátoři vzdělávacích aktivit totiž přistupují k seniorům různě, někteří dokonce až neadekvátně, ba devalvačně.

2.5.1 PŘEDSUDDKY A STEREOTYPY O STÁŘÍ JAKO BARIÉRA VE VZDĚLÁVÁNÍ

K největším překážkám při edukaci seniorů však paradoxně patří předsudky a stereotypy o stáří a stárnutí, které nezdědka mohou mít (a mají) také organizátoři a realizátoři různých forem zájmového vzdělávání. Představa o tom, co to stáří je a jaké je, bývá do značné míry odrazem hluboce zakořeněných myšlenkových stereotypů o seniorech. Sýkorová píše, že „významy stárnutí a stáří mají v současné západní kultuře převážně pejorativní, negativní konotace. Obraz stáří a starších lidí je však spíše výsledkem sociálního konstruování nereality – zatížený mýty a stereotypy či diskreditujícími, stigmatizujícími atributy“ (Sýkorová, 2007, s. 49). Tyto stereotypy jsou velmi rozšířené nejen u neseniorské populace, paradoxně jsou přijímány také mnohými seniory. Základním předpokladem pro efektivní seniorské vzdělávání je tak nejprve dekonstruovat mýty a stereotypy o stáří a starých lidech. Hluboce zakořeněným mýtem je např. představa, že seniory **vychovávat a vzdělávat (už) nelze**. Je smutné, že s tímto názorem se ztotožňují i mnozí senioři.

DEFINICE

Předsudky a stereotypy jsou určité představy, názory a postoje, které jsou zaujímaný jedincem či skupinou osob vůči skupinám jiným (*heterostereotyp*) nebo k sobě samým (*autostereotyp*).

Předsudky mají emocionální (vesměs negativní) náboj. **Stereotypy** vyjadřují spíše ignoranci a mohou být neutrální nebo dokonce pozitivní. Předsudky a stereotypy si vytváříme na základě nedostatečné znalosti určité skupiny lidí – děláme si na ně zevšeobecnující názory či představy, které přebíráme od jiných lidí. Nedostatečná povědomost o stáří je tak významný činitel při vzniku ageistických představ a názorů (srov. Hartl, 2010).

Palmore (in Tošnerová, 2002) popsal **předsudky a stereotypy o stáří** takto:

1. **Nemoc.** Představa, že většina starých lidí je často nemocná, mají chabé zdraví, časté úrazy. Díky svému chatrnému zdraví a častým nemocem nemohou provádět běžné aktivity.
2. **Impotence.** Představa, že na „stará kolena“ už sexualita není důležitá, aktivity v tomto směru jsou pokládány za něco nemístného až zvráceného.
3. **Ošklivost.** Díky „kultu mládí“ je krása spojována s mládím a ošklivost se stáří. Stáří mění vzhled starého člověka a tímto ovlivňuje také jeho sociální status.
4. **Snížení duševních schopností.** Posuzování stáří jako období úpadku a zhoršených schopností vede k představě, že schopnosti učit se, zapamatovat si a poznávat v důsledku stárnutí klesají.
5. **Duševní nemoc.** Představa, že staří lidé běžně trpí duševními onemocněními, že je to ve stáří nevyhnutelné.
6. **Zbytečnost.** Východiskem je předpoklad, že v důsledku snižování jak psychické, tak fyzické výkonnosti ve stáří, není schopen starý člověk plně vykonávat svěřenou práci. Není produktivní čili je zbytečný.
7. **Izolace.** Představa, že stáří rovná se osamělost, že staří lidé nejsou společenští, vyhýbají se kontaktům s lidmi, a tím pádem jsou izolovaní.
8. **Chudoba.** Zahrnuje jak předpoklad, že většina starých lidí je chudá, tak i takový názor, že většina starých lidí je bohatá. Oba dva názory s negativním významem.

9. **Deprese.** Představa, že člověk vzhledem ke svému stáří musí být depresivní. Navazuje to na výše uvedené stereotypy, že starý člověk je nemocný, bezmocný, ošklivý, senilní, chudý a osamělý.
10. **Politická moc.** Povědomí o tom, že starých lidí přibývá, tudíž je jich víc, může vést k tomu, že tvoří silnou politickou sílu, která odvrátí politiky od potřebných reforem.

DEFINICE

Df

Mýtus je pak nekriticky přijímaná představa o někom, resp. o něčem, expresivně je tento pojem chápán jako smyšlenka, výmysl či blud (Tošnerová, 2002).

Helena Haškovcová (1990, 2010) uvádí např. následující mýty o stáří:

- **mýtus falešných představ** – je založen na předpokladu, že starý člověk potřebuje pouze ekonomicko-materiální zabezpečení, to znamená, že mezi spokojeností a materiálním zabezpečením existuje přímá úměrnost,
- **mýtus zjednodušené demografie** vystihuje pojem „důchodce“ a je to představa, že člověk se stává starým v den odchodu do důchodu,
- **mýtus homogenity** – stáří se nám jeví jako homogenní, stejnorodé a tudíž nám všichni staří lidé připadají stejní a mající stejné problémy a potřeby („hážíme je všechny do jednoho pytle“) a opomíjíme jejich interindividuální a intraindividuální variabilitu,
- **mýtus neužitečného času** je odrazem představy, že „kdo nepracuje, je neužitečný, je k ničemu“,
- **mýtus ignorance** – starý člověk pro nás není partnerem, sokem ani protivníkem, stojí již na vedlejší koleji, a proto ho nemusíme brát vážně,
- **mýtus o skleróze** – tento mýtus v podstatě traduje, že stáří znamená „sklerózu“, na ni se pak svádí všechno, stává se jakýmsi společným jmenovatelem stárnoucích a starých lidí,
- **mýtus o úbytku sexu ve stáří** – sexualita ve stáří zůstává zachována, ale může se kvalitativně měnit (*jde spíše o erotiku, než samotný koitus*).

2.5.2 MÝTY O VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ

Mýty o stáří a seniorech vztažené přímo k situaci vzdělávání, by pak mohly znít např. takto (Špatenková, Smékalová, 2015, s. 84-85):

- **Vzdělávat seniory je zbytečné.** (*„...už jim to k ničemu není, když nechodí do zaměstnání.“*) Vzdělávání nemusí být nutně pouze profesní. S postupujícím věkem nabývá na významu právě vzdělávání zájmové. Získané vědomosti, dovednosti a schopnosti nemusí (i když pochopitelně mohou) senioři uplatňovat na trhu práce, mohou je využít ku prospěchu sebe sama, své rodiny, komunity, mohou se např. zapojit do dobrovolnických aktivit apod.
- **Starší lidé se nemohou ničemu novému naučit.** (*„Starého psa novým kouskům nenaučíš!“*) Pokud senioři nemají vážné zdravotní problémy, jsou schopni se stále učit nové věci. Jejich ochota k učení je v tomto ohledu klíčová a odvíjí se ovšem od jejich motivace a také od zdrojů, které mají k dispozici.
- **Senioři si nic nezapamatují.** (*„...stejně všechno zapomenou.“*) Paměť a kognitivní funkce jsou u seniorů determinovány mnoha intervenujícími faktory, jako je např. únava nebo nedostatek spánku. Aktuální kognitivní výkon ovlivňují také některé léky, přítomnost bolesti nebo nejrůznější psychické problémy a stres. Ovšem výzkumy zaměřené na trénování paměti jednoznačně prokázali efektivitu těchto programů u zdravých seniorů, ale i jejich přínos u seniorů zasažených nemocí. (*„Mozek je skoro jako sval, když necvičíte, zakrní!“*)
- **Senioři nechtějí mít nic společného s moderními technologiemi.** I senioři chtějí profitovat z moderních technologií, pokud jim usnadňují (a zbytečně nekomplikují) život. Stále více seniorů užívá např. internet, seznamuje se s výhodami Skypu i Facebooku, nakupuje přes internet, umí ovládat nejen mobilní telefony, počítače, ale i tablety.
- **Starší lidé jen zabírají místo ve škole mladým.** Ve vzdělávacích aktivitách se zájmy mladých a starších obvykle nekříží, naopak se mohou efektivně doplňovat. Obzvláště zajímavé jsou v tomto ohledu např. programy tzv. mezigeneračního dialogu (společné vzdělávání juniorů a seniorů). Vzdělávání seniorů může být zajímavou pobídkou také pro realizátory a organizátory seniorského vzdělávání, může ve své podstatě přispívat k rozšiřování a kultivaci jejich kompetencí, ale také být třeba také prevencí syndromu vyhoření.

„Lektoři mi často říkají, že by chtěli učit už jenom na U3V! Tam mají totiž plnou třídu lidí, kteří se vzdělávat chtějí, a opravdu je to zajímavá. Hltají doslova každé slovo. Ptají se. A dotaz: „Má někdo nějaké otázky?“, které pro mladé znamená konec přednášky, je pro ně skutečnou výzvou k diskusi. Neváhají také hned po přednášce za lektorem přijít a říct: „Pěkné to bylo, líbilo se mi to. Hezky jste to řekl... Tohle ti mladí fakt neumí.“ (organizátorka U3V)

- **Senioři se nemohou vzdělávat, protože jsou handicapovaní.** („*Stejně nikam nedojdu, protože už nechodí, neslyší, nevidí...*“). Starší lidé mají s postupujícím věkem jistá zdravotní omezení, která však dokáží velmi dobře kompenzovat. Realizátoři a organizátoři edukačních aktivit pro seniory by také měli udělat maximum pro to, aby účastníkům vytvořili prostředí, které by pro ně bylo optimální (např. výběr vhodného prostředí, zajištění kvalitního ozvučení, dobré osvětlení apod.)
- **Senioři se nechtějí vzdělávat, nejsou ochotní měnit svůj životní styl.** Senioři se chtějí vzdělávat. Např. poptávka po vzdělávacích aktivitách typu univerzita třetího věku dlouhodobě převyšuje nabídku.
- **Staří lidé potřebují zdravotní a sociální péči, ne vzdělávání.** Senioři jsou dnes mnohem zdravější a čínorodější. Nechtějí být jen pasivními příjemci péče, chtějí být sami aktivní. Chtějí žít – a to co možná nejnornálněji.
- **Senioři mají úplně jiné problémy, než se vzdělávat.** („*...třeba problémy s bydlením, nebo s penězi.*“) Akční pole geragogiky je poměrně široké a zahrnuje nejen edukaci, ale také např. poradenství. Geragogické intervence mohou být zaměřeny preventivně – na předcházení problémů ve stáří, ale mohou pomoci je také efektivně řešit či je alespoň minimalizovat, případně pomoci seniorům se na ně adaptovat.
- **Rehabilitace a prevence je záležitost zdravotníků, ne vzdělavatelů.** Edukační aktivity jsou nedílnou součástí tzv. komprehenzivní (celkové) rehabilitace. Kromě toho je možné připravit a cíleně nabízet edukační aktivity zaměřené na podporu zdravého životního stylu, aktivního či úspěšného stárnutí apod.

Mýty, předsudky a stereotypy o stáří existují v nejrůznějších modifikacích a mají značný vliv na utváření pojetí a sebepojetí stáří. Na předsudky a stereotypy o stáří pak „nasedá“ **diskriminace starých lidí**. S diskriminací (otevřenou i skrytou) se můžeme setkat dokonce i ve vzdělávacích institucích.

PRO ZÁJEMCE

Věková diskriminace dle §2 odst. 2 zákona č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon), spadá mezi přímou diskriminaci – „*přímou diskriminací se rozumí takové jednání, včetně opomenutí, kdy se s jednou osobou zachází méně příznivě, než se zachází nebo zacházelo nebo by se zacházelo s jinou osobou ve srovnatelné situaci, a to z důvodu*

rasy, etnického původu, národnosti, pohlaví, sexuální orientace, věku, zdravotního postižení, náboženského vyznání, víry či světového názoru.“ V antidiskriminačním zákoně je tedy uvedeno, že mimo jiné je zakázáno diskriminovat lidi dle věku.

SHRNUTÍ KAPITOLY

Zájemové vzdělávání seniorů představuje společensky přijatelný tzv. druhý životní program a vhodné naplnění volného času seniorů po odchodu do starobního důchodu. Zájemové vzdělávání má své charakteristiky a naplňuje určité funkce. Nejdůležitější funkcí zájemového vzdělávání seniorů není jen saturace vzdělávacích potřeb, ale také saturace sociálních potřeb. Cílem zájemového vzdělávání seniorů je udržení, případně zvýšení kvality života seniorů prostřednictvím vzdělávání. Vzdělávání seniorů mohou bránit určité bariéry, např. informační, situační, psychologické, andragogické a organizační. Nicméně k největším bariérám vzdělávání seniorů patří předsudky, mýty a stereotypy. Mýty o vzdělávání seniorů můžeme aplikovat přímo na oblast zájemového vzdělávání. Pokud má být vzdělávání seniorů efektivní, je nejprve potřeba dekonstruovat tyto mýty.

KONTROLNÍ OTÁZKY

1. Co je to tzv. druhý životní program?
2. Jaký je význam zájemového vzdělávání seniorů?
3. Vyjmenujte základní funkce vzdělávání seniorů.
4. Co je cílem zájemového vzdělávání seniorů?
5. Jaké bariéry zájemového vzdělávání seniorů identifikujeme?
6. Co jsou to předsudky?
7. Co jsou to stereotypy?
8. Jaké mýty o stáří a seniorech můžeme identifikovat přímo v souvislosti se zájemovým vzděláváním?

ÚKOL K ZAMYŠLENÍ

Setkali jste se osobně někdy s nějakým příkladem devalvace či dokonce diskriminace seniorů?

ZDROJE

Český statistický úřad. *Vzdělávání dospělých v České republice: výstupy z šetření Adult Education Survey 2016*. [online] [cit. 20. 09. 2018]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/76208655/23005318k2.pdf/31710590-1ee5-4c63-8a49-4b46f5a20bf9?version=1.1>

ČORNANIČOVÁ, R. *Edukácia seniorov. Vznik, rozvoj, podnety pro geragogiku*. Bratislava ISBN 80-223-1206-1.

ČORNANIČOVÁ, R. K formovaniu geragogiky ako vedy. In Klega, V. (Ed.) *Senioři a univerzity III. věku*. Olomouc: VUP, 1995, s. 25–31. ISBN neuvedeno.

ČORNANIČOVÁ, R. Vzdelávacie programy pre seniorov u nás a v zahraničí. ss. 39- 49. In PETŘKOVÁ, Anna (ed.). *Aktuální problémy vzdělávání seniorů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999. ISSN 80-244-0007-3.

ČORNANIČOVÁ, R., PETŘKOVÁ, A. *Gerontagogika: úvod do teorie a praxe edukace seniorů*. Olomouc: VUP, 2004. ISBN 80-244-0879-1.

HAŠKOVCOVÁ, H. *Fenomén stáří*. 2. přeprac. a dopl. vyd. Praha: Havlíček Brain Team, 2010. ISBN 978-80-87109-19-9.

HAŠKOVCOVÁ, H. *Fenomén stáří*. Praha: Panorama, 1990. ISBN 80-7038-158-2.

HAŠKOVCOVÁ, H. *Manuálek sociální gerontologie*. Brno: IDVPZ, 1990. ISBN 80-7013-363-5.

MÜHLPACHR, P. *Gerontopedagogika*. Brno: Masarykova univerzita, 2004. ISBN 80-210-3345-2.

PETŘKOVÁ, A. (ed.). *Deset let vzdělávacích aktivit pro seniory*. Sborník příspěvků z odborného semináře se zahraniční účastí. Olomouc. 17. – 18. října 1996. Olomouc: VUP, 1997.

PETŘKOVÁ, A. Vzdělávání seniorů jako aktuální problém vzdělávání dospělých. In BOČKOVÁ, Věra a kol. *Aktuální problémy výchovy a vzdělávání dospělých*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1994. s. 24-31. ISBN 80-7067-358-3.

PETŘKOVÁ, A. (ed.). *Aktuální problémy vzdělávání seniorů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999. ISBN 80-244-0007-3.

ŠPATENKOVÁ, N., SMÉKALOVÁ, L. *Edukace seniorů*. Praha: Grada Publishing, 2015. ISBN 978-80-247-5446-8.

3 SENIOR JAKO ÚČASTNÍK ZÁJMOVÉHO VZDĚLÁVÁNÍ

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Kapitola reflektuje seniory jako účastníky zájmové vzdělávání seniorů a popisuje jejich specifika. Je vymezen pojem docilita (vzdělavatelnost) a to na pozadí teorie tzv. adolescentního maxima a též pojem připravenost ke vzdělávání. Senioři zdaleka nepředstavují homogenní skupinu, naopak – jedná se o velmi heterogenní skupinu, senioři mají různé vzdělání, životní zkušenosti, jiný věk, také jejich motivace ke vzdělávání může být odlišná. Jediné, co je spojuje, je účast na vzdělávací aktivitě. Vzdělávání seniorů je determinováno nejen kvalitami paměti, ale také dalšími charakteristikami účastníků. V závěru kapitoly jsou popsány motivy ke vzdělávání seniorů a prezentovány výsledky některých výzkumů na toto téma.

CÍLE KAPITOLY

Po prostudování kapitoly student:

- Bude umět popsat specifika seniorů jako účastníků zájmového vzdělávání
- Dokáže vysvětlit pojem docilita, resp. připravenost ke vzdělávání
- Porozumí determinantám ovlivňujícím vzdělávání seniorů, vč. tzv. kvalit paměti
- Dokáže pojmenovat základní motivy seniorů k účasti na vzdělávání

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Senior, docilita, vzdělavatelnost, připravenost ke vzdělávání, paměť, kvality paměti, teorie adolescentního maxima, motivace

PRŮVODCE STUDIEM

Již jsme společně dekonstruovali mýty o vzdělávání seniorů, nyní si to „vědecky“ podložíme a odkážeme na tzv. teorii adolescentního maxima, která pod tíhou andragogických a gerontagogických argumentů padla jako domeček z karet. Současným paradigma-tem je tedy představa, že člověk je vzdělavatelný v každém věku – tedy i v dospělosti a stáří. Možná, že o tom nyní začínáte pochybovat, když vám učení nejde „do hlavy“, ale nebojte, zvládnete to. Věříme vám 😊.

STUDIJNÍ TEXT

3.1 Docilita (vzdělavatelnost) seniorů

Základní premisou vzdělávacích aktivit pro seniory je, že člověk je schopný se učit a vzdělávat ve všech životních etapách včetně stáří. Hovoříme o **tzv. docilitě, způsobilosti učit se, vzdělavatelnosti seniorů**. Ta je chápána jako míra ovlivnitelnosti seniora učením a vzděláváním. Dříve se schopnost seniorů učit se a vzdělávat zpochybňovala. Tento názor se opíral o tzv. teorii adolescenčního maxima, podle níž všechny psychické funkce vrcholí v období mezi 18. – 21. rokem života. S touto skutečností souvisejí i předsudky o zhoršování intelektu s přibývajícím věkem. Je nepochybné, že právě rozumové schopnosti (intelekt) jsou důležitou dispoziční strukturou učení. V poslední době přibývá poznatků, které vedou k optimističtějšímu pohledu na intelektovou výkonnost i v pozdní dospělosti a stáří. Např. z výsledků výzkumů citovaných Ruisselem (2000 in Petřková, 2006) vyplývá, že do 60 let nastává jen malé snížení výkonu. Schopnost učení – ve smyslu žádoucích pokroků v procesu učení a vzdělávání – není jednodimenzionálně závislá na věku, jak se dříve v souvislosti s teorií adolescenčního maxima uvažovalo. Již Livečka (1979, s. 130) poukazyval na to, že pro výsledek procesu učení hrají daleko významnější roli než-li ty tzv. biologicky podmíněné a jednou provždy stanovené „specifičnosti“ stáří, faktory sociální, jako např.:

- životní styl a způsob,
- socioekonomický status,
- dosažené vzdělání,
- vykonávaná profese a s ní spojené role, pozice, prestiž atd.

V souvislosti se zájmovým vzděláváním seniorů se také používá pojem **přípravenost k učení a vzdělávání**. Přípravenost k učení je determinována vývojem a kvalitou došavadního učení: zahrnuje vrozené dispozice a schopnosti včetně schopností intelektových, vědomosti, dovednosti a návyky rozvinuté učením, životní a profesní zkušenosti i určitou úroveň umění učit se. Tento pojem zahrnuje i osobnostní faktory: temperament, sebepojetí, motivaci a charakterové a volní kvality (např. vytrvalost, houževnatost, sebekázeň, autoregulaci apod.).

PRŮVODCE STUDIEM

Senioři představují oproti současné dospělé populaci skupinu s nižší dosaženou úrovní vzdělání. Příčinou jsou především celkové změny v naší společnosti. Za minulého režimu mnoho současných seniorů nemohlo studovat nebo studium museli předčasně ukončit. (Ti také počátkem 90. let 20. století nejvíce plnili lavice vzdělávacích kurzů pro seniory, např. univerzit třetího věku.) Jejich vzdělávací ambice tak v mnohém nebyly dostatečně saturovány. Úroveň vzdělání starších obyvatel se však neustále zvyšuje, v současné době

vstupuje do seniorského věku stále více lidí, kteří mají úplné středoškolské či vysokoškolské vzdělání.

3.2 Heterogenita seniorů jako účastníků vzdělávání

Zájmové vzdělávání seniorů si vyžaduje specifický přístup, protože proces vzdělávání v této životní etapě je determinován nejen výše zmíněnými biologickými, psychologickými i sociálními změnami. Je třeba si uvědomit, že senioři jako účastníci vzdělávání rozhodně nepředstavují homogenní skupinu. V praxi tato situace nezřídka přináší organizátorům a realizátorům vzdělávacích programů velké problémy, protože věkové rozpětí účastníků zájmového vzdělávání může být i několik desítek let. Mezi účastníky vzdělávání pak existují značné rozdíly v psychických a kognitivních schopnostech, intelektu, dosaženém vzdělání, socioekonomickém statusu, ale také v zájmech a potřebách. A tyto rozdíly se se zvyšujícím věkem zpravidla prohlubují. Podle Čornaničové (1998, s. 36) se senioři ve vzdělávání liší především:

- svými zájmy a koníčky;
- motivací realizovat svoje edukační potřeby a zájmy;
- dosaženým vzděláním;
- sociálním prostředím;
- tvořivostí; pracovními nároky už v pracovní fázi života;
- společenskou angažovaností;
- zdravotním stavem;
- adaptací na důchod;
- hledáním nových úkolů, výzev a životního programu;
- úrovni specifických kompetencí, potenciálů a schopností staršího věku jednotlivci.

S ohledem na specifika této věkové kategorie je při zájmovém vzdělávání seniorů nezbytné:

- respektovat osobnost seniorů a jejich možnosti (a limity),
- pomoci stárnoucím a starým lidem v adaptaci na stáří,
- podporovat pozitivní myšlení a posilovat jejich sebevědomí,
- brát v úvahu věkové, psychické, fyzické či individuální difference starších lidí,

- efektivně s nimi komunikovat,
- pečlivě volit témata vzdělávání,
- co nejvíce do výuky zahrnovat využívání pracovních a životních zkušeností účastníků
- a vést účastníky vzdělávání k sebevzdělávání (Špatenková, Smékalová, 2015).

PRŮVODCE STUDIEM

i

Při vzdělávání seniorů je třeba myslet na to, že lidé v seniorském období prožívali a prožívají různé události sociálně historického času i v oblasti vzdělávací v rámci celoživotního učení (tj. rozvoj osobnosti prostřednictvím formálního vzdělávání, neformálního vzdělávání a informálního učení). Nesetkáváme se tedy pouze se seniory, kteří neovládají jazyky, práci na počítači, práci s mobilním telefonem nebo nevlastní řidičský průkaz apod. Jinými slovy seniorský věk není důvodem pro jakékoliv stereotypní představy. Může se jednat např. o „neměnné“ představy střední a starší generace na vrub seniorské populace, které si nezdědili v mládí. Takto dochází k nereflexivní proměně vzdělanostní struktury a životních podmínek věku seniorů. Generace ale stárnou spolu, nestárne tedy pouze seniorská populace, mladší populace stárne spolu s ní. V tomto ohledu by měli mít organizátoři a realizátoři seniorského vzdělávání neustále na paměti, že postoj společnosti k seniorům je sociálním konstruktem (tj. společenským dílem), který nemusí být (a většinou nebývá) zcela odpovídající skutečnosti. Organizátoři a realizátoři seniorského vzdělávání by se měli permanentně zajímat a neustále reflektovat a přehodnocovat sociální percepci a sociální status seniorů ve společnosti, aby měli hodnověrnou představu o dané cílové skupině.

3.3 Kognitivní změny u seniorů

Typickým projevem v procesu stárnutí je „úbytek“ mozkové tkáně. Pokud nedojde k nějakým nepředvídatelným či výjimečným událostem, je úbytek zpravidla mezi 10-15 % hmotnosti mozku¹. Tyto patologické změny se přirozeně projevují i v oblasti psychické (Stuart-Hamilton, 1999).

Pokud se zabýváme otázkou *kognitivních funkcí*, mělo by být naší prioritou je udržet na nejvyšší možné úrovni, a to nejenom ve vztahu k dosažení co „nejdelší“ doby autonomie, ale i ve vztahu k pozitivnímu prožívání stáří. Je však nezpochybnitelné, že k určitým negativním změnám dochází (Gruss, 2009).

Změnu v oblasti kognitivních funkcí nejlépe vystihuje výraz *zpomalení*. Senioři potřebují více času k vykonání nějakého úkolu, na druhou stranu se však snaží daný úkol

¹ Smyslem této části není podat vyčerpávající výčet patologických změn mozku.

vykonat precizně (jako kompenzaci k zvýšené míře potřebného času). Senioři déle zpracovávají informace a prodlužuje se jejich reakční doba. To samo o sobě může pro ně samotné představovat zátěž. Vztah psychických a fyzických změn je nejlépe prezentován na zhoršení v oblasti *percepce*. Pokud se nám zhoršuje zrak a sluch, přirozeně dochází k zhoršení i v oblasti vnímání podnětů z okolí. Výsledkem může být i dobrovolná sociální izolace. K negativním proměnám dochází také v oblasti *pozornosti*. Pozornost seniorů může být relativně jednoduše zatížena nadbytečnými podněty, které senioři nejsou schopni odfiltrovat. Problémy nastávají i v rozdělování a přenášení pozornosti. Faktory, které jsou zodpovědné za pokles pozornostních funkcí, jsou především biologické. Stárnutí negativně ovlivňuje rovněž většinu *paměťových* funkcí. Vliv zde má dosažená úroveň vzdělání, rozumové schopnosti, míra užívání paměti aj². Senioři mají v paměti informace, které jsou naprosto zbytečné a nedokáží je eliminovat. Zároveň mají problémy s uchováním nových informací. Problémy s pamětí mohou být vyvolány schopností „řídít“ paměťové procesy, než pouze vlastní pamětí. Můžeme říci, že zásadní vliv má snížená schopnost kódování informací u seniorů³ (Stuart-Hamilton, 1999; Vágnerová, 2007).

V souvislosti s psychickou involucí hovoří Říčan (2006) o tzv. demontáži osobnosti. Jednou z nejzávažnějších poruch, kterou si spojujeme se stářím v oblasti psychických změn, je demence. U demence Alzheimerova typu jsou typické právě změny osobnosti a chování. Jiné typy demence se vyznačují především poruchami paměti, osobnost seniora zůstává nezměněna (Gruss, 2009; Říčan, 2006).

V seniorském věku nejsou výjimkou deprese vzniklé z těžkých ztrát – smrt životního partnera, přechod do domova pro seniory, imobilita apod. V extrémním případě mohou tyto deprese vést až k sebevraždě⁴. Dalším pojmem spojeným s psychickými změnami je podezřivost, v extrémním případě až paranoidita. Šetrnost může hraničit až s lakotou (Říčan, 2006).

Důležité pojmy, vztahující se k dané problematice, dále důležité pro oblast vzdělávání (jako volnočasové aktivitě) seniorů, jsou – *krystalická* a *fluidní inteligence*. Krystalická inteligence se dá jednoduše nazvat jako obecné znalosti. Jedná se o faktické znalosti (Stuart-Hamilton, 1999).

Krystalická inteligence neprochází žádnými extrémními involučními změnami v průběhu seniorského věku, i když zde mírný pokles zaznamenáváme. Záleží ovšem na našem vzdělání a „průběhu“ produktivního věku (Vágnerová, 2007).

Fluidní inteligenci můžeme zjednodušeně označit jako důvtip, jedná se o schopnost řešit problémy. V seniorském věku lze zaznamenat výraznější úbytek fluidní

² Senioři mají s pamětí 2 základní problémy – parafrází Járy Cimrmana se jedná o problém myšlenku udržet a problém myšlenku opustit.

³ Haškovcová (2010) tvrdí, že senioři naopak dokáží informace dobře hierarchizovat.

⁴ U seniorů hovoříme zpravidla o bilanční sebevraždě.

inteligence, zpravidla v nových a neobvyklých situacích, ve kterých se nacházejí seniori. To souvisí s výše uvedenými informacemi (Stuart-Hamilton, 1999; Vágnerová, 2007).

V souvislosti s udržení kognitivních funkcí na odpovídající úrovni, se často zmiňuje termín *mozkový jogging*. Tedy jakýsi trénink mozku. Gruss (2009) však k tomu poznamenává, že to není tak úplně jednoduché, a to z následujícího důvodu. Na základě empirického výzkumu se dospělo k závěru, že senior potřebuje pro své běžné činnosti stále více mozkové kapacity. Doplňme uvedený odstavec velice trefným citátem:

„Pokud se mě jako kognitivního výzkumníka stáří někdo zeptá, zda je pro zachování duševní činnosti ve stáří užitečné luštit křížovky, potom odpovídám: Ano, pomáhá to. A zejména pokud přitom stojíme na hlavě a pohybujeme nohama nahoru a dolů, čímž trénujeme vertikální a horizontální udržení rovnováhy. Tím z dlouhodobého hlediska osvobozujeme ducha od stále rostoucí hypotéky těla a zbývá nám kapacita na řešení dalších rébusů.“ (Gruss, 2009, s. 17)

V uvedené citaci opět spatřujeme neoddělitelnost fyzických a psychických změn (k socio-ekonomickým změnám viz níže).

K psychickým změnám může docházet nejen na základě biologických faktorů, ale i faktorů psychosociálních. Za faktory psychosociální považuje Vágnerová (2007, s. 317):

- Psychické změny mohou být ovlivněny tzv. kohortovou příslušností. Lidé, kteří jsou součástí určité generace, byli ovlivněni podobnými sociokulturními vlivy, mají určité vzdělání, byli vychováni podle „jiných“ pravidel, prodělali makrosociální traumata a stresy. V této souvislosti můžeme z pohledu ČR zmínit vliv generace, která svůj téměř celý produktivní věk prožila v letech 1948-1989. Bernice L. Neugartenová (in Řičan, 2006, s. 337) používá výraz *kohortový efekt*.
- Psychické změny jsou ovlivněny individuálním životním stylem jednotlivých lidí. Lidé již nemusí využívat všech svých schopností a dovedností, které během svého života běžně užívali. V seniorském věku je nepotřebují.⁵
- Psychické změny mohou být zapříčiněny postoji, ale i očekáváním společnosti. Ta od seniorů očekává, že se budou chovat nějakým způsobem, resp. budou se chovat tak, jak se od nich očekává.

⁵ V souvislosti s předchozím bodem zmiňuje Wachs (1979), že jedním ze základních determinantů životního stylu lidí je dosažený stupeň vzdělání.

K psychickým změnám je nutné poznamenat, že jejich průběh je vysoce individuální. Existuje mnoho příkladů, které nám dávají pozitivní vidinu seniorského věku. Tady takovou, která je zbavena všech zaběhnutých stereotypů.

3.3.1 KVALITY PAMĚTI

Vzdělávání seniorů je významně determinováno zejména kvalitami paměti. Jde zejména o:

1. kapacitu schopnosti učení (tj. množství učebních informací, které je člověk schopen pojmout a zpracovat, zapamatovat si, aby je mohl dále využívat);
2. snadnost učení (tj. vnímavost a rychlost, s jakou člověk učební informace zpracovává, jak jim rozumí);
3. trvanlivost naučeného (tj. schopnost vybavit si osvojené poznatky).

PRŮVODCE STUDIEM

I zde je nutné připomenout, že vývoj paměti nesouvisí jen s věkem, ale i se způsobem životní činnosti a tím, jaké nároky jsou na ni kladeny. Podstatným faktorem, který má vliv na rozvoj paměti, je její specializace, k níž dochází v průběhu pracovní činnosti. U těch druhů a typů paměti, které jedinec v průběhu života nepoužívá, je zaznamenáván pokles. Proto je důležité vědět, že senior může (a měl by) svou paměť udržovat, trénovat a dokonce rozvíjet vlastní duševní činností.

Psychologové se shodují v názoru, že způsobilost učit se se s věkem neztrácí, ale že se modifikuje a strukturně mění: např. těžiště paměti se přesouvá z mechanické na logickou, rychlost je postupně nahrazována jistotou a přesností apod. Vzrůstá také využívání specializovaných znalostí.

PRO ZÁJEMCE

Sternberg (2009) upozorňuje na význam tichých znalostí (*tacit knowledge*). Tiché znalosti se týkají vědomosti „pro jednání“; umožňují lidem dosáhnout cílů, kterých si osobně cení. Člověk je obvykle získává bez přímé pomoci ze strany ostatních, je potřeba si je odvodit z jednání ostatních. Nejčastěji jsou tyto znalosti zkoumány ve vztahu k profesi. Nicméně tiché znalosti jsou důležité i pro úspěch v učební činnosti. Napomáhají účastníkům orientovat se ve vzdělávací situaci, chápat „filozofii“ vzdělávací instituce, přizpůsobit se požadavkům a očekávání jednotlivých vzdělavatelů apod.

3.4 Specifika seniorů jako účastníků vzdělávání

Vzdělávací proces je v zásadě stejný pro všechny věkové kategorie; u seniorů však musíme respektovat jejich specifika. Senioři jako účastníci zájmového vzdělávání totiž představují skupinu lidí různého věku, různého společenského postavení, s různou úrovní rozvoje psychických funkcí a procesů. Častokrát to jediné, co je spojuje, je účast na vzdělávací aktivitě.

Jejich hlavní charakteristikou na rozdíl od jiných účastníků vzdělávání je jejich určitá fyzická a psychická limitace daná involučními procesy a skutečnost, že role učících se není jejich primární rolí. K dalším charakteristickým znakům účastníků patří (Petřková, 2006):

- *Široký zkušenostní základ:* senioři za svůj život získali mnoho životních zkušeností. Užitečnost dříve získaných zkušeností je i v tom, že účastníci disponují určitou jevovou základnou, na níž lze stavět, lze je využít při výkladu učiva.
- *Bezprostřední časová orientace, případně retrospektivní orientace:* senioři se již nevzdělávají „pro budoucnost“, ale pro přítomnost, případně pro to, aby porozuměli své minulosti.
- *Psychologická charakteristika účastníků:* je daná změnami osobnosti a sebezpojetí v souvislosti se stářím a stárnutím.
- *Reálnější a nezávislejší sebezpojetí:* sebezpojetí vyjadřuje sebezpoznání jedince (to, jak sám sebe vidí, za koho se považuje), je zde propojeno několik složek, a to sebeoceňování, sebehodnocení, sebeúcta, sebedůvěra a sebejistota. Ty tvoří JÁ účastníka vzdělávání, jeho učební ego. Pocit sebeúcty, sebedůvěry dává člověku úspěšné plnění různých sociálních rolí, tedy i role učícího se. Ne všichni senioři jsou při plnění této role stejně úspěšní, tzn., že jejich učební ego je slabé: ztrácejí svou jistotu a méně si důvěřují.
- *Větší odpovědnost, autonomie a schopnost řídit své učení:* Pojetí a vnímání odpovědnosti může ovšem mít i u seniora různý stupeň; závisí i na sebezpojetí a na kvalitě motivace. Pokud jde o samostatnost jako znak účastníků vzdělávání, nejedná se jen o samostatné myšlení, jednání a rozhodování, ale především o jejich schopnost řídit své vlastní učení.
- *Různorodost motivů k dalšímu učení a vzdělávání:* jedná se zejména o potřebu seberealizace a sebeuplatnění, která se u každého člověka naplňuje v souladu s jeho hodnotovým systémem.

3.5 Motivace seniorů ke vzdělávání

Lidské chování je polymotivistické, což znamená, že je určováno řadou motivů, které jsou navzájem propojeny – jeden z nich je však dominantní. To se týká i motivů, na jejichž základě vstupují senioři do zájmového vzdělávání.

i

PRŮVODCE STUDIEM

Senioři představují velmi heterogenní skupinu lidí různého věku, různého společenského postavení, nezřídka i různého vzdělání, s různou úrovní psychických funkcí a procesů. Jediné, co je spojuje, je právě účast na vzdělávací aktivitě (Petřková, 2006). Také jejich motivace ke vzdělávání je různá.

Beneš (2008, str. 90) uvádí, že motivem ke vzdělávání u této věkové kategorie je často:

- touha po sociálních kontaktech,
- snaha najít smysl života ve vědomí vlastní konečnosti,
- zvládání tělesných, psychických a sociálních změn,
- udržování vlastních sil.

Vzdělávání může být také koníčkem, kdy se senioři snaží získat více informací o tom, co je zajímavé. Ve vyšším věku se nové zájmy vytvářejí málokdy, spíše se rozvíjejí stávající zájmy nebo je obnovováno něco, co člověk dlouho nedělal, ale co ho již dříve zajímalo (Šerák, 2009). Nejvýraznějším motivem pro vzdělávání je pak zájem seniora a jeho pozitivní vztah k učení, bez kterého by jakékoliv další vzdělávání postrádalo smysl, pravděpodobně by totiž ani nezačalo. Nejčastějším důvodem, resp. odpovědí na otázku, proč se senioři vzdělávají, je, aby si splnili své dávné přání studovat, aby dávali svému životu smysl a aby si zvýšili své sebevědomí (Schmidt, 1997, s. 45). Šerák (2009, s. 193-194) uvádí, že motivy starších lidí pro další vzdělávání jsou skutečně rozmanité. Může to být udržení psychické a sociální aktivity, snížení pocitu osamocení, sociální integrace, udržování soběstačnosti, naplnění osobních zájmů nebo uskutečnění toho, co lidé dříve nestihli. Podle Šeráka (2009, s. 194) je dominantním motivem především snaha věnovat se oboru, o který jedinec projevoval zájem již v minulosti. Špatenková a Smékalová (2015) poukazují na to, že tomu může být právě naopak - senior může mít potřebu kompenzovat doposud opomíjené obory či oblasti. Chce se tedy naopak věnovat něčemu jinému, než čemu zasvětil celý svůj dosavadní život.

3.5.1 MOTIVACE KE STUDIU NA UNIVERZITĚ TŘETÍHO VĚKU

Motivací ke studiu na univerzitě třetího věku se zabývalo mnoho výzkumů. Můžeme uvést například šetření Petřkové (1998, s. 154-156), která prováděla obsahovou analýzu, v rámci které sledovala mimo jiné i důvody ke studiu na U3V. Více než polovina respondentů měla úplné střední vzdělání a druhou nejpočetnější skupinu tvořili lidé s vysokoškolským vzděláním. Výsledky ukázaly, že nejčastějším motivem byla touha prohloubit si nebo doplnit vědomosti, dále následovala potřeba sociálního kontaktu s ostatními, potřeba aktivity, smysluplné činnosti a potřeba kompenzovat pocíťované nedostatky.

Jiným výzkumem, který sledoval motivaci ke studiu na U3V, bylo šetření realizované na Univerzitě třetího věku Masarykovy univerzity v Brně v akademickém roce 2006/2007. V rámci tohoto výzkumu bylo stanoveno 11 možných pozitivních motivů ke studiu, které respondenti hodnotili na pětistupňových Likertových škálách. Největší intenzity dosáhl motiv „*touha získat nové poznatky a informace*“, což je srovnatelné s výsledky výzkumu Petřkové. Druhým nejintenzivnějším motivem byla snaha udržet se v dobré psychické kondici a nejslabším motivem pak byla snaha získat osvědčení (Adamec, Dan, Hošková, 2010).

3.5.2 MOTIVACE KE STUDIU NA VIRTUÁLNÍ UNIVERZITĚ TŘETÍHO VĚKU

Co se týká motivace ke studiu na Virtuální univerzitě třetího věku, lze se domnívat, že dominantními motivy budou především:

- touha vzdělávat se prostřednictvím moderních technologií
- snaha naučit se ovládat počítač
- představa snadné a levné dopravy do konzultačního střediska VU3V (Hyklová, 2013).

SHRNUTÍ KAPITOLY

Senioři představují velmi heterogenní skupinu účastníků vzdělávání. Liší se věkem, dosaženým vzděláním, profesní praxí, životními a osobními zkušenostmi, psychickým stavem, sociálním zázemím, ekonomickými poměry, motivy ke vzdělávání atd., jediné, co je spojuje, je účast na vzdělávací aktivitě. Dříve se uvažovalo v souvislosti s tzv. teorií adolescentního maxima, že vzdělávání v dospělosti, natož ve stáří má své limity. Současné poznatky nejenže vyvrátili tuto teorii, ale poukazují na potenciál ke vzdělávání prakticky v každém věku. Efektivitu vzdělávání ve stáří determinují nejen kvality vzdělávání, ale i další faktory. Motivory ke vzdělávání seniorů mohou být různé, většinou se však jedná nejen o saturaci vzdělávacích potřeb, ale také potřeb sociálních.

KONTROLNÍ OTÁZKY

1. Co je to tzv. teorie adolescenčního maxima?
2. Jak jinak můžete popsat, resp. označit docilitu seniorů?
3. V čem jsou senioři jako účastníci vzdělávání specifictí?
4. Čím se mohou lišit senioři jakožto účastníci zájmového vzdělávání seniorů?
5. Jaké mohou být motivy ke vzdělávání seniorů?

ÚKOL K ZAMYŠLENÍ

A proč vlastně studujete vy? Zamýšleli jste se někdy nad vlastními motivy ke vzdělávání? Jsou spíše vnější nebo vnitřní? Proč jste si vybrali právě tento obor?

ZDROJE

ČORNANIČOVÁ, Rozália *Edukácia seniorov. Vznik, rozvoj, podnety pro geragogiku.* Bratislava: Univerzita Komenského, 1998. 156 s. ISBN 80-223-1206-1.

ČORNANIČOVÁ, R., PETŘKOVÁ, A. *Gerontagogika: úvod do teorie a praxe edukace* Olomouc: VUP, 2004. 92 s. ISBN 80-244-0879-1.

GRUSS, P. (ed.) *Perspektivy stárnutí.* Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-605-6.

HAŠKOVCOVÁ, H. *Fenomén stáří.* 2. přeprac. a dopl. vyd. Praha: Havlíček Brain Team, 2010. 365 s. ISBN 978-80-87109-19-9.

HYKLOVÁ, E. *Virtuální univerzita třetího věku.* Olomouc: FF UP. 2014.

LIVEČKA, E. *Úvod do gerontopedagogiky.* Praha: ÚŠI MŠ ČSR, 1979.

PETŘKOVÁ, A. (ed.). *Psychologie učení a vzdělávání dospělých.* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. ISBN 80-85783-63-0.

ŘÍČAN, P. *Cesta životem.* Vyd. 2. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-124-7.

STERNBERG, R. J. *Kognitivní psychologie.* Praha: Portál, 2009. ISBN 80-7178-632-2.

STUART-HAMILTON, I. *Psychologie stárnutí.* Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-274-2.

ŠERÁK, M. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-551-6.

ŠPATENKOVÁ, N., SMÉKALOVÁ, L. *Edukace seniorů*. Praha: Grada Publishing, 2015. ISBN 978-80-247-5446-8.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie II. Dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1318-5.

www.ped.muni.cz/z21/knihy/2010/26/26/texty/contexts_CZE.pdf, cit. 28.1. 2014.

4 EDUKÁTOR SENIORŮ

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

V kapitole jsou vymezeny základní kompetence edukátora seniorů a jeho typologie. Vycházeno je z obecných typologií a kompetencí pro učitele. Role edukátora seniorů je v zájmovém vzdělávání jednou z klíčových a i seniori již vnímají roli edukátora v částečně jiném kontextu než třeba žáci na střední škole nebo vy. Ten, kdo může vést nějaké zájmové vzdělávání seniorů nemusí mít pedagogické vzdělání, ale to nikterak nesnižuje nároky na jeho kompetence a osobnost.

CÍLE KAPITOLY

Po prostudování kapitoly student:

- Umí definovat pojem edukátor.
 - Vysvětlí pojem kompetence edukátora a demonstruje na konkrétních příkladech.
 - Umí vymežit jednotlivé typy pedagogů dle uvedených typologií.
-

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Edukátor, kompetence, typologie

Petřková a Čornaničová (2004) hovoří o vzdělavateli a pod tento pojem zahrnují prakticky všechny osoby, se kterými přichází senior do styku a které se nějakým způsobem mohou podílet přímo či nepřímo na vzdělávání (lékař, sociální pracovník aj.).

Ve studijní opoře je využíván pojem edukátor, který je vnímán jako širší pojem, než pojem lektor či vzdělavatel. Termín lektor může být vnímán, resp. je užíván pro okruh akademických pracovníků. Pojem vzdělavatel má subjektivně příliš úzkou vazbu na oblast vzdělávacích aktivit s absencí výchovné roviny různých činností. Mnohem širší pojem edukátor v sobě zahrnuje prakticky všechny osoby, které se profesionálním způsobem podílejí na výchově a vzdělávání seniorů, resp. zájmovém vzdělávání seniorů.

Pojem edukátor zmiňuje i Bednaříková (2006), která jej označuje za méně frekventovaný pojem pro vzdělavatele dospělých (seniorů). Nicméně i z jejího pojetí

a vymezení jiných „vzdělavatelů“, např. mentor, kouč, instruktor aj. vyplývá, že pojem edukátor je ze všech uvedených nejširší. Pojem edukátor využívá i Šerák (2009), a to v souvislosti s oním širším významem, kdy edukátorem lze pojmenovat více profesních vzdělavatelů dospělých (seniorů).

Výše bylo uvedeno, že vzdělávací aktivity seniorů jsou zpravidla jejich volnočasovou aktivitou. To nám přináší další zvýšené nároky na osobnost edukátora. Seniori tedy mohou být více kritičtí a opět musíme zmínit, že i náročnější. Rozhodně lze říci, že ne každý „učitel“ je kompetentní vzdělávat i seniory.

V obecné rovině se lze ztotožnit s klíčovými oblastmi kompetencí dle Jaroslavy Vašutové (in Švec, 2009, s. 409):

1. *„předmětové (oborově předmětové),*
2. *didaktické a psychodidaktické,*
3. *pedagogické (obecně pedagogické)*
4. *diagnostické a intervenční,*
5. *sociální, psychosociální a komunikativní,*
6. *manažerské a normativní,*
7. *profesně a osobnostně kultivující.“*

Janiš, Kraus a Vacek (2004) zmiňují i kompetenci *poradenskou a konzultativní*, ta v souvislosti se seniory získává relativně novou dimenzi.

Výše uvedené kompetence (od Vašutové) v sobě implementují vše, co požadujeme a jsou i „náročnější“ než kompetence uváděné Petřkovou a Čornaničovou (2004, s. 72-73), které zmiňují kompetence osobnostní (empatie, vřelost, sebereflexi aj.) a psychologicko-didaktické kompetence (sociální, psychosociální, didaktické aj.).

Relativně kontroverzní kompetenci, resp. požadavek na pozici edukátora (v jejím případě lektora) nárokuje Bednaříková (2006), která hovoří již o dosažení pedagogického mistrovství, čehož edukátor dosáhne až po nějaké době vlastní praxe. Jedná se tedy o požadavek, kterého na počátku své profesní kariéry není schopen dosáhnout. Avšak je pravdou, že právě skupina seniorů (jak už bylo několikrát uvedeno) je skupinou specifickou z hlediska svých zkušeností, je náročnější apod. Je tedy přirozené, že určitá zkušenost je nutná, především pak sebereflexe vlastní činnosti.

Využití kompetencí dle Vašutové považuje autor za mnohem výstižnější, a to především z důvodu, že se jedná o kategorizaci kompetencí dostatečně obecnou, která pokrývá veškerá jiná dělení kompetencí edukátorů (lektorů, učitelů apod.), ale zároveň je natolik

konkrétní, aby jednotlivé kompetence jasně identifikovaly danou oblast. Uvedenou kategorizaci kompetencí je však nutné v souvislosti se vzděláváním seniorů doplnit o další informace – viz níže.

V souvislosti se vzděláváním je zmíněn anglický termín *pedagogical content knowledge*, což však neznamena, že by termín neměl žádnou souvislost s výše uvedenými kompetencemi. V podstatě naopak. Termín je v českém prostředí překládán jako *didaktická znalost obsahu*. Autor se přiklání spíše k širšímu překladu, v pojetí Lubomíra Dobrého, jež termín překládá jako *didaktická kompetence učitele vyučovat daný předmět (oblasti)*⁶. Termín nebyl vybrán z důvodu zjednodušení problematiky, ale především byl zvolen v důsledku specifik seniorů jako skupiny vzdělávání.

Oba možné překlady se vzájemně nevylučují a je nutno objektivně říci, že i v případě využití prvního překladu je vždy doplněno, že se jedná o širší problematiku. *Pedagogical content knowledge* implementuje nejen zvládnutí daného předmětu (oblasti) po stránce reprezentační, ale i znalost faktorů, které usnadňují či znesnadňují její pochopení na straně studentů (seniorů) (Janík, a kol., 2007).

Pedagogical content knowledge lze také vnímat jako odbornou způsobilost integrující odbornou způsobilost věcnou (předmětovou) a odbornou způsobilost pedagogickou (Janiš, Kraus, Vacek, 2004).

Právě poslední dva odstavce (věnující se *pedagogical content knowledge*) jsou u kompetencí edukátora ve vztahu k seniorům nejdůležitější, protože vyžadují znalost problematiky vzdělávání seniorů a skupiny seniorů samotné. I když to není explicitně zmíněno, tak tato skutečnost přímo z výše uvedeného vyplývá.

Na edukátora, který se věnuje vzdělávání seniorů, nejsou z pohledu zákonů České republiky kladeny nějaké extrémní nároky. Nemusí mít pedagogické vzdělání, svou činnost může provozovat na základě živnostenského listu apod. Stejně tak na druhé straně mohou stát lektori, kteří pedagogické vzdělání mají. Autor si naproti tomu dovoluje tvrdit, že ani jeden z edukátorů s pedagogickým vzděláním nemá vystudovaný obor zaměřený na vzdělávání seniorů. Seniorsy nelze vzdělávat se stejným přístupem, který máme k žákům základních škol, popř. studentům středních a vysokých škol. V této publikaci byly již několikrát uvedeny specifiky seniorů jako vzdělávací skupiny.

Výše uvedený termín *pedagogical content knowledge*⁷ v pojetí Lubomíra Dobrého je v této problematice a souvislosti poměrně výstižný. To, co očekáváme od edukátora při vzdělávání seniorů, je tedy didaktická kompetence seniorsy vyučovat v dané oblasti. Žumárová (2010) prezentuje příklad, kdy jsou zpravidla počítačové kurzy vedeny počítačovými

⁶ Překlad prof. PhDr. Lubomíra Dobrého, CSc. pochází z osobní elektronické korespondence s autorem kapitoly.

⁷ Celá problematika je mnohem složitější, či lépe řečeno obsáhlejší.

odborníky, kteří nemají kompetence k výuce seniorů. S odkazem na výše uvedenou parafrázi lze konstatovat, že některé vzdělávací aktivity jsou vedeny tzv. pedagogickým primitivismem (Janiš, Kraus, Vacek, 2004).

Pedagogický primitivismus je „konstrukt“, který předpokládá, že učitelem se člověk nemůže stát, ale mu se jím „narodit“. Tudíž do jisté míry devaluje pedagogické vzdělání.

Specifika komunikace úzce a nedílně souvisejí s výše uvedeným, mj. je komunikace i jednou z kompetencí. Na úvod této části zmíníme jednu zásadu, které by se všichni lektori, kteří se podílejí na vzdělávání seniorů, měli držet. Musíme si vždy uvědomit, že před námi sedí senior, ne „hloupý člověk“ či „mentálně retardovaný“ jedinec. Není výjimkou setkání se s takovým přístupem. Snažíme se všechno všem popisovat a elementarizovat tak, že daný jedinec takového dojmu nabude. Využíváme zdobnělin apod. Je přirozené, že je nutné náš „způsob komunikace“ přizpůsobit, ale účelně.

Pokorná (2010) využívá pojem *elderspeak*, který tento způsob komunikace vystihuje. Na seniory mluvíme pomalu, nahlas, maximálně jednoduše, využíváme dětského jazyka, disjunktivní otázky, nadměrnou mimiku, nerespektování oslovení, jaké vyžaduje senior apod. Tento postup vychází ze stereotypních představ o seniorech, jako méně kompetentních osobách.

Typickým příkladem využití eufemismů při vzdělávání seniorů je název kurzu: „Školička internetu pro seniory.“

„Uvedené představy o nárocích a požadavcích spojených s pedagogickou profesí jsou souhrnem tvořícím v podstatě nedosažitelný ideál. Není v silách sebelepšího učitele a vychovatele naplnit jej trvale a bezesbytku. Nicméně je dobré ideál znát. V opačném případě by se mu nebylo možno ani přiblížit.“ (Janiš, Kraus, Vacek, 2004, s. 99)

4.1 Osobnost edukátora

Ačkoliv je výše uvedeno, že neexistují přesná kritéria, popř. regulace na edukátora seniorů, tak na profesi edukátora seniorů je nutné nahlížet optikou pedagogických věd. Blížkovský označuje za pedagogického pracovníka toho, „kdo se profesionálně podílí na výchově dětí, mládeže i dospělých jako zaměstnanec určité instituce (organizace) a těžiště pracovní náplně má v praxi či teorii výchovně vzdělávací činnosti nebo v jejím zdokonalování a řízení.“ (Spousta, 1997, s. 129-130).

Pojem pedagogický pracovník je však již úzce provázán se zákonem o pedagogických pracovnících. Z pedagogických pracovníků, které zákon zmiňuje, je nejbližší k zájmovému vzdělávání seniorů – pedagog volného času.

Spousta (1997, s. 131) udává přehlednou tabulku, kde je osobnost pedagoga volného času velice podrobně rozpracována.

Osobnost pedagoga volného času				
Předpoklady	biofyzické	psychické		
		axiologické (hodnotové)	gnozeologické (vědomostní)	praxeologické (činnostní)
Zasahovaná stránka osobnosti	somatická	emoční	intelektuální	volní
Formativní elementy	- tělesné zdraví - fyzická zdatnost a odolnost - normální funkce a pohotovost smyslových orgánů	- vlohy - schopnosti - nadání - vlastnosti: temperamentové, povahové, charakterové	teoretické vzdělání a rozhled: - všeobecné - odborné - filozofické - psychologické - sociologické - pedagogické	praktické dovednosti: - empatické - komunikační - projekční - operační - diagnostické - prognostické
Získávají jsou	cvičením	výchovou	vzdělávání,	výcvikem
Externě se projevují jako	tělesná konstituce	povaha	vzdělání	chování
Profilace osobnosti	osobnostní		vzdělanostní	dovednostní
Vypovídající o pedagogovi	jaký je		co ví	co umí

Tab. č. 2 – osobnost pedagoga volného času

Při určení „typu“ edukátora se můžeme opřít o známé Caselmannovo dělení na *logotrop* a *paidotrop*. Logotrop je orientován především na svůj vědní obor (či obor svého zájmu). Paidotrop se orientuje na žáka a více se snaží o je výchovu. Caselmannova teorie se ještě obohacuje autoritativním a sociálním typem. *Autoritativní typ* se snaží mít nad výchovným procesem absolutní kontrolu a být výraznou autoritou buď v oblasti vědy (logotrop) nebo sociální (paidotrop). *Sociální typ* se mění z pozice vychovatel (pedagoga) do pozice spíše přítele, kamaráda (paidotrop) nebo se snaží nasměrovat své svěřence k samostatnosti a zasahuje především do jejich práce svými organizačními zásahy (paidotrop) (Janiš, Kraus, Vacek, 2007; Kraus, Poláčková, et al., 2001).

Senioři více než jiné skupiny vnímají osobnost edukátora, jeho přístup, vlídnost apod. kritičtěji (srov. Janiš ml., Skopalová, 2016).

Další typologii přináší Döring, který vychází ze životních postojů:

1. „Ideový (náboženský) – spojuje vlastní pedagogickou práci s posláním, je spolehlivý, uzavřený a vážný.“
2. *Eстетický* – *podtrhuje cit, talent, snaží se vychovat ze svých žáků nezávislá individua.*

3. *Sociální* – věnuje se všem žákům ve třídě jako celku, méně je u něho zřetelný individuální přístup, vyznačuje se trpělivostí.
 4. *Teoretický* – má výraznější vztah k vědě než k žákovi, objektivní, věcný, chladný.
 5. *Ekonomický* – dobrý metodik, převládá u něj reálný přístup, podceňuje fantazii, nápaditost.
 6. *Politický (mocenský)* – prosazuje sám sebe, přiklání se k trestání.
- (Janiš, Kraus, Vacek, 2007, s. 95).

TYP	REPRODUKTIVNÍ		PRODUKTIVNÍ	
	BEZPRO-STŘEDNĚ	REFLEXIVNĚ	BEZPRO-STŘEDNĚ	REFLEXIVNĚ
Charakteristický rys	zprostředkuje pevné vědomosti bez teoretických základů, nekultivuje schopnosti k tvůrčí práci	nestandardní výchovné situace řeší neprofesionálně	výuka zhodnocena tvořivým rozvíjením pedagogické teorie, zřetelné vzdělávací a výchovné výsledky	výchovné situace řešeny pedagogicky nevhodně
Dominantní vlastnost a orientace učitele	instinktivní jednání, pedagogická pohotovost	neschopný tvořivě zúročit své vědomosti, nejistý, nesamostatný	rozhodný, pohotový, pedagogicky erudován, obsáhlé vědomosti	bez schopnosti chápat individuální specifičnost žáků, snaha být dobrým učitelem
Vztah žáků k učiteli	milován mladšími žáky, dospělejší se distancují	neoblíben, nectěn	oblíben a ctěn	ctěn, většinou žáků neoblíben

Tab. č. 3 – Typologie dle Luky převzata od (Spousty (1994) in Janiš, Kraus, Vacek, 2007, s. 97)

Vycházet při určování typu pedagoga lze i ze starověké typologie, která je obecněji známa než výše zmíněné – *choleric*, *sangvinik*, *melancholik*, *flegmatik*. *Choleric* je charakterizován jako prchlivý, netrpělivý, výbušný, mimořádně průbojný až útočný. *Flegmatik* působí chladnokrevně, výhově, trpělivě, klidně. Může však být až příliš pomalý, netečný nebo úplně lhostejný. *Sangvinik* se jeví ze všech těchto typů jako nejideálnější na pozici pedagoga. Je veselý, optimistický, živelný, horkokrevný a vysoce aktivní (Spousta, et al., 1997).

Z profese pedagoga volného času (i jiných edukátorů) plyne řada bezpečnostních rizik, která jsou do jisté míry i podceňována. Nebezpečná je především *sociální únava*, která se nemusí projevit bezprostředně na fyzickém a psychickém zdraví. Postupně však zanechává závažné poškození jedince v důsledku z přemíry sociálních kontaktů. Vzniká pak snaha uniknout před jakýmkoli stykem s jinou osobou. Pedagog volného času též *nemusí mít pravidelnou pracovní dobu*, tím není respektována výkonová křivka. *Námaha hla-*

sového ústrojí také patří mezi nezanedbatelná rizika. Skrytým nebezpečím, hlavně pro psychickou stránku pedagoga volného času, je těžká hodnotitelnost jeho povolání. Neexistují žádná přesná kritéria, podle kterých by mohl být pedagog volného času hodnocen například jako ve škole (1 nejlepší – 5 nejhorší). To může vést k jisté rezignaci a pesimismu. Samotný pedagog by měl svůj volný čas využívat žádoucně, podobně, jak k tomu vede své svěřence. Měl by svou pracovní činnost vhodně kompenzovat (Kraus, Poláčková, et al., 2001).

Typologie edukátorů (častěji samozřejmě učitelů) byly primárně konstruovány pro potřeby základních a středních škol a pracovníky v nich působící. Avšak jsou univerzálně využitelné pro edukátory všech věkových stupňů.

SHRNUTÍ KAPITOLY

Výše uvedené typologie lze chápat jako teoretické kategorie, ale s tím, že v praxi bychom si měli všimnout jaký, kdo je edukátor. Jací edukátoři jsme my. Dosáhnout pedagogického mistrovství není jednoduché. Edukátoři by se zejména měli zaměřit na rozvoj svých kompetencí, ať už v rámci formálního, neformálního či informálního vzdělávání.

KONTROLNÍ OTÁZKA

1. Jaké jsou kompetence edukátora?
2. Jaké jsou ty pedagogů (edukátorů) dle Döringa?
3. Jaké znáte další typologie?

ÚKOL K ZAMYŠLENÍ

Jaký by měl být edukátor seniorů? Jaké vlastnosti by měl mít? Je důležitý i jeho vzhled?

ZDROJE

BEDNAŘÍKOVÁ, I. *Kapitoly z andragogiky 2*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. ISBN 80-244-1193-8.

JANIŠ, K., KRAUS, B. a VACEK, P. *Kapitoly ze základů pedagogiky*, 2. vydání. Hradec Králové: Gaudeamus, 2004. ISBN 80-7041-102-3.

JANIŠ, K., KRAUS, B., VACEK, P. *Kapitoly ze základů pedagogiky*, 3. vydání. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007. ISBN 978-80-7041-800-0.

JANÍK, T. a kol. *Pedagogical content knowledge nebo didaktická znalost obsahu?* Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-139-3.

KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., et al. *Člověk – prostředí – výchova: K otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.

PETŘKOVÁ, A., ČORNANIČOVÁ, R. *Gerontagogika. Úvod do teorie a praxe edukace seniorů*. Olomouc: UP v Olomouci, 2004. ISBN 80-244-0879-1.

POKORNÁ, A. *Komunikace se seniory*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3271.

SPOUSTA, V., et al. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno: Masarykova univerzita, 1997. ISBN 80-210-1007-X.

ŠERÁK, M. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-551-6.

ŠVEC, V. Přípravné vzdělávání učitelů. In PRŮCHA, Jan (Ed.) *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál, 2009, s. 408-412. ISBN 978-80-7397-546-2.

ŽUMÁROVÁ, M. Počítač a internet v životě seniora. In: ŽUMÁROVÁ, Monika, BALOGOVÁ, Beáta. *Medzigenerační mosty*. Košice: Menta Media, 2010, s. 103-121. ISBN 978-80-89392-23-0.

5 INSTITUCE ZÁJMOVÉHO VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Kapitola reflektuje charakteristiky a specifika zájmové vzdělávání seniorů. Zájmové vzdělávání seniorů je prezentováno jako tzv. druhý životní program, tedy smysluplná a užitečná náplň činnosti pro období starobního důchodu. Jsou nastíněny funkce a cíle zájmového vzdělávání seniorů, identifikovány základní bariéry ve vzdělávání seniorů, včetně předsudků a stereotypů.

CÍLE KAPITOLY

Po prostudování kapitoly student:

- Bude umět definovat zájmové vzdělávání seniorů
- Dokáže popsat charakteristiky zájmového vzdělávání seniorů
- Porozumí významu zájmového vzdělávání seniorů jako tzv. druhého životního programu
- Dokáže pojmenovat základní bariéry ve vzdělávání seniorů
- Umí popsat předsudky, mýty a stereotypy vůči seniorům

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Zájmové vzdělávání seniorů, bariéry vzdělávání, předsudky, stereotypy, mýty, druhý životní program, volný čas

PRŮVODCE STUDIEM

Už víme, co je to zájmové vzdělávání a kdo jsou to senioři a také to, jaká disciplína se dané problematice věnuje. Nyní se podíváme přímo na oblast zájmového vzdělávání seniorů. Ještě se budeme sice chvíli pohybovat na teoretické rovině, než se podíváme na konkrétní příklady zájmového vzdělávání seniorů. Ale i na to dojde, vyčkejte ještě chvíli.

STUDIJNÍ TEXT

5.1 Základní instituce zájmového vzdělávání seniorů

Do vzdělávání seniorů se zapojují nejrůznější instituce. Seniori se mohou zapojovat do zájmového vzdělávání určeného široké veřejnosti, nebo mohou navštěvovat vzdělávací kurzy určené přímo pro seniory. První příklad umožňuje setkávání nejrůznějších věkových generací, druhý pak vytváří vhodné prostředí a předpoklady pro setkávání lidí stejné generace.

Mezi **základní instituce** zaměřené na vzdělávání seniorů patří:

- univerzity třetího věku;
- akademie třetího věku;
- univerzity volného času;
- kluby seniorů.

5.1.1 UNIVERZITY TŘETÍHO VĚKU (U3V)

Univerzity třetího věku (U3V) představují pravděpodobně nejznámější vzdělávací instituci pro seniory.

PRO ZÁJEMCE

První univerzitu třetího věku založil profesor práva a ekonomických věd P. Vellase již v roce 1973 ve Francii na Univerzitě společenských věd v Toulouse s cílem vytvořit vzdělávací příležitosti pro stárnoucí populaci. Chtěl jim tak nabídnout program činností odpovídající podmínkám, potřebám a aspiracím, které jsou této skupině vlastní. Tato myšlenka univerzit třetího věku se začala rychle šířit do dalších evropských zemí. Ve střední Evropě se toto hnutí ujalo nejdříve v Polsku. V České republice vznikla první univerzita třetího věku v roce 1986 v Olomouci a o rok později v Praze. V současné době je mohou seniori studovat v České republice přibližně na 45 vysokých školách či fakultách. (Mühlpachr, 2008, s. 139 – 140).

Univerzity třetího věku poskytují seniorům nejnáročnější vzdělávání na vysokoškolské úrovni. Postupně se vzdělávání seniorů stalo více méně standardní službou klasických univerzit a vysokých škol pro společnost. Důvodů je několik. V první řadě je o tento typ vzdělávacích aktivit zájem, což je dáno stoupajícím podílem lidí v důchodovém věku na celkové populaci a dobrým zdravotním stavem seniorů (po fyzické a hlavně mentální stránce). Dalším důvodem je změna v chápání postavení klasických univerzit jako součásti společnosti, což znamená rozšíření činností, které tyto instituce vykonávají. Proti středověkému modelu do sebe uzavřené komunity teoretiků, bádajících v oblasti filosofie, práva,

náboženství a medicíny (ta jediná se vždy hlásila k praktickým aplikacím) se dnešní instituce terciárního vzdělávání plně účastní života společnosti a řešení každodenních problémů (Vavřín, 2012).

Díky Asociaci univerzit třetího věku (AU3V) se podařilo sjednotit názory, formy a pravidla pro existenci U3V na veřejných vysokých školách české republiky. Základním, byť nepsaným, pravidlem je, aby instituce organizující U3V měla prokazatelné odborné spojení s některou akreditovanou vysokou školou. Obsahové zaměření kurzů U3V by mělo spadat do odborné specializace organizující fakulty/školy. Výjimku tvoří kurzy počítačové gramotnosti, o které je mezi seniory relativně vysoký zájem a proto je mají ve své nabídce prakticky všechny U3V. Základní jednotkou výukových programů U3V je kurz v trvání jednoho semestru, obsahující nejméně 12 hodin výuky za přítomnosti učitele/lektora.

Formy výuky jsou:

- přednáška,
- seminář,
- laboratorní/teoretické cvičení.

Jednotlivé kurzy mohou na sebe navazovat a tvořit tak předměty, studijní/oborové programy, studijní cykly. Financování U3V je vícezdrojové a předpokládá se také spoluúčast seniorů. U3V jsou deklarovány jako zájmové, neprofesní vzdělávání, které nezakládá získání žádného akademického titulu (Bc., Mgr., PhD).

PRŮVODCE STUDIEM

Posluchači U3V při Univerzitě Palackého v Olomouci pojali tuto skutečnost po svém. U příležitosti slavnostního ukončení studia na U3V a tzv. „vyřazení“ absolventů, rozesílají obdobné promoční oznámení jako řádní studenti univerzity, a to s oznámením, že jim bude udělen titul DRb. (důchodce rozumbrada).

Vraťme se spolu s Vavřínem (2012) k otázce, zda si U3V zaslouží označení „univerzita“. K hodnocení nelze použít obvyklá měřítka, protože neexistuje žádná klasifikační jednotka typu získaných kreditů nebo udělených hodnot. Klasická definice univerzity operovala obvykle s tím, že je to vzdělávací/výzkumná instituce, která má nejméně tři fakulty různého zaměření, má akreditován alespoň jeden doktorský studijní program a její součástí je knihovna (tato poslední podmínka by asi ve věku ICT neobstála). Označení „univerzita“ je z morálního, didaktického, pedagogického i společenského hlediska pro současné české U3V přijatelná a to zejména proto, že:

- Obsahová náplň většiny nabízených kurzů pro seniory je odborně na úrovni, která odpovídá náplni bakalářských nebo magisterských předmětů standardního studia,
- Případná absence klasifikace a zkoušek obecně, nesnižuje odbornou ani formální úroveň výukového procesu, jehož kvalita je garantována osobnostmi lektorů (kterými jsou profesori, docenti, odborní asistenti a asistenti příslušné vysoké školy) a prokazuje se v probíhajících diskusích,
- Univerzitní prostředí, ve kterém výuka probíhá, působí na účastníky prokazatelně motivačně. Oboustranná prospěšnost mezigeneračního dialogu je nesporná.

U3V se tak stává nedílnou součástí života současných českých univerzit a pomalu, ale jistě se prosazuje i na soukromých vysokých školách

1	Česká zemědělská univerzita v Praze	Provozně ekonomická fakulta
2		Institut vzdělávání a poradenství
3	České vysoké učení technické v Praze	Rektorát
4		Fakulta elektrotechnická
5	Janáčkova akademie múzických umění v Brně	Divadelní fakulta
6		Hudební fakulta
7	Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích	
8	Masarykova univerzita	
9	Mendelova univerzita v Brně	
10	Ostravská univerzita	
11	Slezská univerzita v Opavě	
12	Technická univerzita v Liberci	
13	Univerzita Hradec Králové	
14	Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem	
15	Univerzita Karlova	Rektorát UK
16		1. lékařská fakulta UK
17		2. lékařská fakulta UK
18		3. lékařská fakulta UK
19		Lékařská fakulta UK v Hradci Králové
20		Lékařská fakulta UK v Plzni
21		Farmaceutická fakulta UK v Hradci Králové
22		Husitská teologická fakulta UK
23		Evangelická teologická fakulta UK
24		Katolická teologická fakulta UK
25		Matematicko-fyzikální fakulta UK
26		Přírodovědecká fakulta UK
27		Filozofická fakulta UK
28		Fakulta humanitních studií UK
29	Fakulta sociálních věd UK	

30		Pedagogická fakulta UK
31		Právnická fakulta UK
32		Fakulta tělesné výchovy a sportu UK
33	Univerzita Palackého v Olomouci	
34	Univerzita Pardubice	
35	Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně	
36	Veterinární a farmaceutická univerzita v Brně	
37	Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava	
38	Vysoká škola ekonomická v Praze	
39		Fakulta managementu
40	Vysoká škola chemicko-technologická v Praze	
41	Vysoká škola polytechnická Jihlava	
42	Vysoké učení technické v Brně	
43	Západočeská univerzita v Plzni	

Tab. č. 4 – přehled U3V v ČR

(<http://www.au3v.cz/index.php/najdete-u3v-v-okoli-seznam-clenu>)

5.1.1.1 U3V na Slezské univerzitě v Opavě

Na Slezské univerzitě v Opavě je U3V organizována na rektorátní (celouniverzitní úrovni). Vzhledem ke geografickému umístění jednotlivých fakult probíhá výuka v Opavě a Karvině. Senior může absolvovat nejen ucelené monotematické bloky, ale i jednotlivé kurzy, kde získá dovednosti a znalosti přímo uplatnitelné v praxi, resp. ve svém životě.

V současné době má senior možnost absolvovat následující:

„Francouzský jazyk 6. ročník

Cílem kurzu je prohloubit znalosti francouzského jazyka na základě procvičování čtyř základních jazykových dovedností (čtení, psaní, mluvení a poslech). Důraz je přitom kladen na správnou výslovnost a komunikativní dovednosti.

Knihy, které proměnily českou literaturu II

II. ČÁST DVOULETÉHO UCELENÉHO RÁMCOVÉHO PROGRAMU: VYBRANÉ KAPITOLY Z ČESKÉ A SVĚTOVÉ LITERATURY: Kurz nabízí „procházku“ po české literatuře od počátku 20. století téměř do současnosti, procházku, která si všímá hlavně milníků, které cestu české literatury vyznačují. Předmětem zájmu jsou zde tedy knihy-milníky, knihy, které ukazují na nějakou proměnu naší literatury: mohou to být knihy, které záměrně, leckdy i s provokativním gestem destrukují dosavadní literární kánony, aby otevřely prostor pro něco nového, dosud neznámého, ale i knihy, jež jsou spíše jen symptomem procesů probíhajících někde v pozadí. Leckdy jsou to knihy obecně známé a umožní frekventantům kurzu konfrontovat vlastní čtení s názory literárního historika. I tato diskuse nad významem

jednotlivých děl dovolí ukázat literaturu jako pozoruhodné, komplikované a nejednosměrné dění.

Využití mnemotechnických pomůcek v každodenním životě

Cílem kurzu je dosáhnout zábavnou formou optimální úrovně individuálního výkonu z hlediska zpracování informací a současně zvýšit motivaci k dosažení větší sebejistoty a sebevědomění.

Klenoty barokního sochařství v českých zemích

Cílem kurzu bude seznámit posluchače s několika nejnámějšími sochařskými památkami z období baroka v České republice.

Italský jazyk 2. ročník

Náplň kurzu italštiny je vytvořena tak, aby kromě postupného poznávání slovní zásoby a gramatického systému italského jazyka umožňovala frekventantům rozvíjet jednotlivé jazykové dovednosti, tj. mluvení, poslech, čtení a psaní. Z tohoto důvodu se vedle české učebnice používají i italské učební texty a jiné materiály.

Německý jazyk 4. ročník

Cílem kurzu je prohloubit základy německého jazyka se zaměřením na správnou výslovnost, na procvičování a prohlubování již probraných gramatických jevů a řečových návyků.

Informační a komunikační technologie v historickém bádání

III. ČÁST DVOULETÉHO UCELENÉHO RÁMCOVÉHO PROGRAMU: VYUŽITÍ INFORMAČNÍCH A KOMUNIKAČNÍCH TECHNOLOGIÍ PRO VOLNOČASOVÉ AKTIVITY SENIORŮ. Cílem kurzu je seznámit účastníky s možnostmi využití ICT v oblasti historického bádání se zaměřením na tvorbu rodokmenu, vyhledávání informací o legionářích, první republice a dalších etapách naší historie. Posluchači budou po absolvování kurzu schopni sestavit vlastní rodokmen na základě vyhledávání v historických on-line zdrojích a vyhledat si také informace týkající se naší historie.

Etudy první pomoci

Cílem kurzu je rozšířit a upřesnit základní informace o poskytování první pomoci. Seznámit s obecnými principy poskytování přednemocniční péče, prohloubit znalosti o vybraných onemocněních a život ohrožujících stavech, nácvik praktického využití zdravotnických materiálů a prostředků, které jsou obsaženy v lékárníčkách, praktické cvičení provádění resuscitace.

Konverzace v německém jazyce

Cílem kurzu je prohloubit dosavadní znalosti německého jazyka se zaměřením na správnou výslovnost, na procvičování a prohlubování již probraných gramatických jevů a řečových návyků.

Italský jazyk 5. ročník

Náplň kurzu italštiny pro středně pokročilé je vytvořena tak, aby kromě postupného poznávání gramatického systému italského jazyka umožňovala frekventantům rozvíjet jednotlivé jazykové dovednosti, tj. mluvení, poslech, čtení a psaní. Z tohoto důvodu se vedle české učebnice používají i italské učební texty a jiné materiály.

Vybrané kapitoly z přírodních věd

Rámcově ucelený dvouletý program – čtvrtek

Angličtina pro pokročilé začátečníky

Cílem programu je osvojení si znalostí a dovedností dostatečných k řešení základních situací ve sféře obecného a částečně profesního jazyka na úrovni A1/A2. Kurz formuje cizojazyčné návyky posluchačů tak, že po jeho absolvování budou schopni porozumět běžným obrátům společenského styku a samostatně je aplikovali. Dokáží se dorozumět a reagovat v běžných situacích zaměřených zejména na představování, základní pozdravy, oblast cestování, odbavení na letišti, ubytování v hotelu, psát emaily, telefonovat apod.

Napříč dějinami

Rámcově ucelený dvouletý program – úterý

Francouzský jazyk 1. ročník

Přiblížit posluchačům základy francouzského jazyka se zaměřením na správnou výslovnost jako nezbytný podklad pro další studium. Důraz je přitom kladen zejména na komunikativní dovednosti.

Angličtina pro mírně pokročilé

Cílem programu je osvojení si znalostí a dovedností na mírně pokročilé úrovni potřebných k řešení situací ve sféře obecného anglického jazyka na úrovni A1/2. Předmět formuje cizojazyčné návyky studentů tak, že po jeho absolvování budou schopni porozumět standardním obrátům společenského styku a umět je aplikovat v praxi na úrovni A1/2. Na mírně pokročilé úrovni se postupně také dokážou dorozumět a reagovat v základních, běžných

komunikačních situacích zaměřených zejména na nakupování, město, telefonování, jídlo a pití, prezentace informací, domlouvání schůzek, hotel a cestování a také vybraných lexikálních a gramatických aspektů anglického jazyka.

Tvůrčí fotografie a úpravy

Cílem je seznámit se základy fotografie, ovládnutím fotoaparátu a základními úpravami fotografie v programu Zoner Photo Studio 18.

Fotografie a digitální fotokomora 2. ročník

Cílem kurzu je prohloubení a zdokonalení fotografických dovedností i následné práce s fotografií.

Fotografie a digitální fotokomora 3. ročník

Tento kurz je určen pro zájemce o pokročilé úpravy fotografie v programu Zoner Photo Studio 18 a o zdokonalování fotografických dovedností a fotografie v širších souvislostech. Součástí je i praktická fotografie, propojení fotografie, písma a její využití v praxi.

Fotografie a digitální fotokomora 4. ročník

Tento kurz je určen pro zájemce o pokročilé úpravy fotografie v programu Zoner Photo Studio 18 a o zdokonalování fotografických dovedností a fotografie v širších souvislostech. Součástí je i praktická fotografie, propojení fotografie, písma a její využití v praxi.

Angličtina

Cílem tříletého programu je zopakovat a upevnit gramatické jevy, struktury, slovní zásobu, komunikaci a konverzaci, ověřit si své znalosti a obohatit slovní zásobu. Studenti potřebují získat jistotu a sebevědomí v oblasti gramatiky, slovní zásoby a výslovnosti. Potřebují procvičit komunikativní praktiky v běžném i pracovním životě, témata, která je zajímají a zapojit nová slovíčka a fráze.

Anglický jazyk 2. ročník

Cílem kurzu je přiblížit posluchačům základy anglického jazyka se zaměřením na správnou výslovnost jako nezbytný základ pro jejich další studium. Důraz je kladen především na představení určitých základních gramatických struktur a anglického slovosledu. Procvičovány jsou čtyři základní jazykové dovednosti (čtení, psaní, mluvení a poslech) na úrovni A1.

Anglický jazyk 3. ročník

Kurz navazuje na učivo probrané v druhém ročníku. Cílem kurzu je přiblížit posluchačům základy anglického jazyka se zaměřením na správnou výslovnost, na procvičování a prohlubování již probraných gramatických jevů a řečových návyků. Ve výuce se vzájemně

prolíná procvičování všech čtyř jazykových dovedností (čtení, psaní, mluvení a poslech) na úrovni A1. Jelikož důraz je kladen zejména na komunikativní dovednosti, studenti si na úrovni A1 upevní některé základní řečové návyky tak, aby mohli vést běžný rozhovor v rámci společenské konverzace, pokládat jednoduché otázky a odpovídat na ně. Seznámí se také s dovednostmi ve čtení nenáročných textů a s vyplňováním jednoduchých formulářů.

Anglický jazyk 4. ročník

Cílem kurzu je prohloubit znalosti anglického jazyka se zaměřením na správnou výslovnost, poslech a na procvičování gramatických jevů. Důraz je přitom kladen především na komunikativní dovednosti.

Anglický jazyk 5. ročník

Cílem kurzu je prohloubení samotných základů anglického jazyka se zaměřením na správnou výslovnost, na procvičování a prohlubování již probraných gramatických jevů a řečových návyků. Frekventanti si osvojí elementární znalosti a dovednosti při řešení běžných životních situací, budou schopni porozumět a užívat běžné společenské obraty, reagovat v některých každodenních situacích zaměřených zejména na rodinu, práci, denní program, orientaci ve městě, nakupování, na oblast volnočasových aktivit, cestování a poznávání nových míst a zemí.

Anglický jazyk 7. ročník

Cílem kurzu je prohloubit znalosti anglického jazyka se zaměřením na správnou výslovnost, poslech a na procvičování gramatických jevů. Důraz je přitom kladen především na komunikativní dovednosti a konverzaci.

Anglický jazyk 7. ročník

Cílem kurzu je prohloubit základy anglického jazyka se zaměřením na správnou výslovnost, na procvičování a prohlubování již probraných gramatických jevů a řečových návyků. Frekventanti si rozšíří již získané znalosti a dovednosti z témat probraných v nižších ročnících. Jedná se zejména o řešení běžných životních situací, porozumění a užívání běžných společenských obrátů, reagování v některých každodenních situacích zaměřených na rodinu, práci, denní program, orientaci ve městě, nakupování, na oblast volnočasových aktivit, cestování a poznávání nových míst a zemí.

Anglický jazyk 8. ročník

Cílem kurzu je prohloubit základy anglického jazyka posluchačů a jejich schopnost se v tomto jazyce vyjadřovat. Ve výuce jsou procvičovány čtyři základní jazykové dovednosti (čtení, psaní, mluvení a poslech) na úrovni A1, resp. A2; důraz je kladen zejména na komunikativní dovednosti.

Anglický jazyk 9. ročník

Cílem kurzu je prohloubit základy anglického jazyka posluchačů a jejich schopnost se v tomto jazyce vyjadřovat.

Informatika

Cílem tříletého programu je seznámení se s počítačem a základy využití počítače pro práci a zábavu.

Počítačová gramotnost 2. ročník

Cílem kurzu je zdokonalit svou práci na počítači. Tzn. zdokonalit se v ovládnutí operačního systému Windows, zdokonalit práci na internetu a dalších aplikacích.

Počítačová gramotnost 3. ročník

Tento kurz se zaměří na základy nastavení a administrace osobního počítače. Posluchač se seznámí s možnostmi přehrávání multimédií v počítači a na internetu a naučí se základům úpravy fotografií.

Počítačová gramotnost pro pokročilé

Kurz volně navazuje na předchozí ročníky kurzu počítačové gramotnosti pro seniory a bude převážně zaměřen na základy práce s chytrým mobilním telefonem, pořizování a úpravu fotografií a videa, pokročilé ovládnutí a administrace osobního počítače a rozšiřování již probraného učiva.

Počítačová gramotnost 4. ročník

Kurz volně navazuje na předchozí ročníky kurzu počítačové gramotnosti pro seniory a bude převážně zaměřen na základy administrace osobního počítače, základy bezpečnosti, internetovou komunikaci a procvičování a rozšiřování již probraného učiva.

Počítačová gramotnost 5. ročník

Kurz volně navazuje na předchozí ročníky kurzu počítačové gramotnosti pro seniory a bude převážně zaměřen na procvičování a nové trendy.

Angličtina pro začátečníky

Předmět směřuje k osvojení základních znalostí a základních dovedností potřebných k řešení základních situací ve sféře obecného anglického jazyka na úrovni A1. Předmět formuje cizojazyčné návyky studentů tak, že po jeho absolvování budou schopni porozumět

základním obrátům společenského styku a umět je aplikovat v praxi na úrovni A1. Na základní úrovni se postupně také dokážou dorozumět a reagovat v základních, běžných komunikačních situacích zaměřených zejména na představování, komunikaci ve třídě, rodinu, běžné každodenní činnosti, popis denního programu, základní prvky psaní emailů a telefonování, orientaci ve městě a cestování.

Angličtina pro pokročilé

Cílem programu je osvojení si znalostí a dovedností dostatečných k řešení základních situací ve sféře obecného a částečně profesního jazyka na úrovni B1/B2. Kurz formuje cizojazyčné návyky posluchačů tak, že po jeho absolvování budou schopni porozumět běžným obrátům společenského styku a samostatně je aplikovali. Dokáží se dorozumět a reagovat v situacích zaměřených zejména na popis města, domlouvání schůzek, porovnávání, vyjadřování názoru, rad, prezentování, finance, time management apod.

Angličtina pro středně pokročilé

Cílem programu je osvojení si znalostí a dovedností na středně pokročilé úrovni potřebných k řešení situací ve sféře obecného anglického jazyka na úrovni A2. Předmět formuje cizojazyčné návyky studentů tak, že po jeho absolvování budou schopni porozumět standardním obrátům společenského styku a umět je aplikovat v praxi na úrovni A2. Na středně pokročilé úrovni se postupně také dokážou dorozumět a reagovat v běžných komunikačních situacích zaměřených zejména na společnosti, profese, cestování do práce, popis osob a předmětů, zdrojů a popisů měst a míst v rámci cestovního ruchu.

Němčina pro mírně pokročilé

Cílem programu je přiblížit posluchačům základy německého jazyka se zaměřením na správnou výslovnost jako nezbytný základ pro jejich další studium. Důraz je kladen především na představení určitých základních gramatických struktur a německého slovosledu. Procvičovány jsou základní jazykové dovednosti na úrovni A2. Důraz je kladen zejména na komunikativní dovednosti, studenti si na úrovni A2 upevní základní řečové návyky tak, aby mohli vést běžný rozhovor v rámci společenské konverzace, pokládat jednoduché otázky a odpovídat na ně. Zároveň se posluchači zdokonalí v dovednosti čtení nenáročných textů.

Pohybové aktivity a zdraví

Rozvíjet pohybovou aktivnost a teoretické základy aktivního způsobu života absolventů univerzity třetího věku.“ (<https://czv.slu.cz/oblast/4?do=changeKategorie>)

5.1.2 AKADEMIE TŘETÍHO VĚKU (A3V)

Akademie třetího věku (A3V) jsou vzdělávací instituce, které je možné pokládat za středně náročnou formu studia seniorů. Seniorům by tato instituce měla být dostupná v místech, kde se nenachází vysoká škola. A3V je organizována pod záštitou různých institucí

(například kulturní domy, obchodní akademie, střední školy, knihovny apod.). Výuka probíhá v krátkodobých i dlouhodobých cyklech. Nejčastěji jde však o jednorázové akce, kde jsou probírána aktuální témata. Výhodou je, že obsah vzdělávání je možno přizpůsobit místním potřebám či podmínkám, ve kterých je A3V lokalizována (srov. Čornaničová, 1998, s. 96). Obsahové zaměření A3V se netýká jen samotného studia, ale i doplňujících aktivit zájmových a pohybových, jako jsou například turistika, exkurze, či kultura a umění, čímž je umožněno vzdělávání na všeobecně přístupné úrovni.

PRO ZÁJEMCE

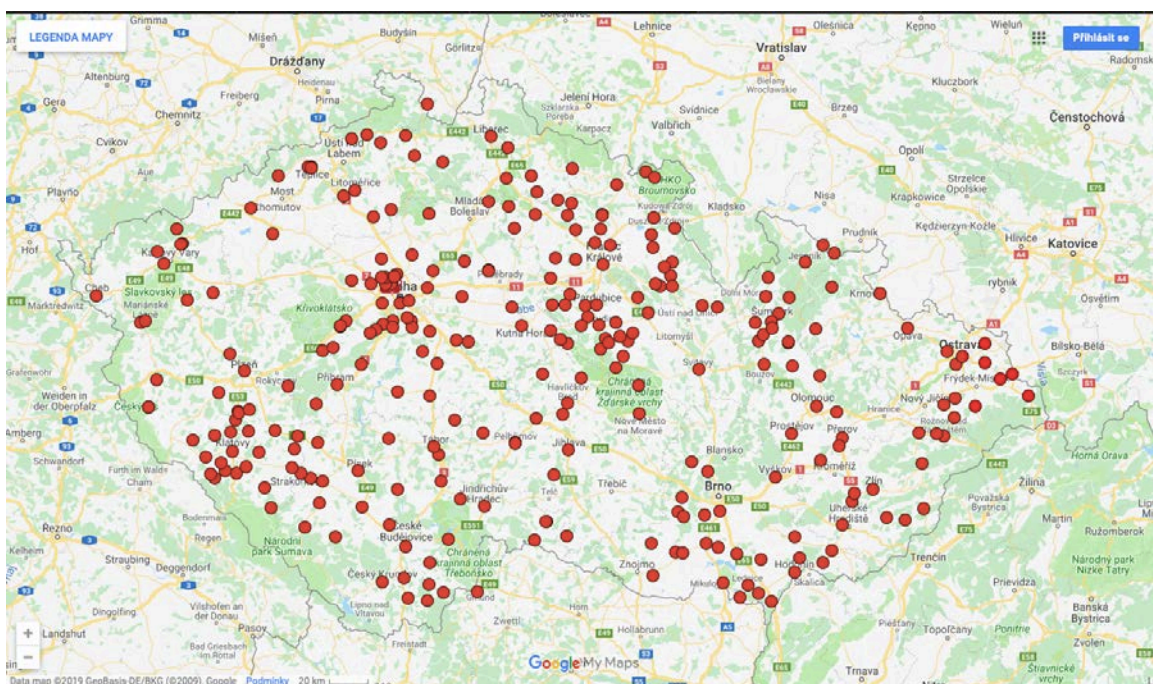
Vznik akademií třetího věku se datuje do 80. let dvacátého století. V té době se uskutečnila řada akcí zaměřených na starší občany, často pod záštitou Československého Červeného kříže. První kurz A3V se konal v roce 1983 v Přerově. Jeho program byl velice pestrý (*od medicínských poznatků přes historii, právo apod.*) a osvědčil se tak, že se A3V začala rozšiřovat i do dalších měst (Šipr, 1997, s. 11-12). Účastníkem A3V se může stát kdokoli, aniž by se vyžadovala určitá úroveň dosaženého vzdělání, nekonají se zde zkoušky, účastník pouze obdrží potvrzení o absolvování určitého vzdělávacího programu.

5.1.3 VIRTUÁLNÍ UNIVERZITA TŘETÍHO VĚKU

Specifickou vzdělávací příležitostí pro seniory je tzv. **Virtuální univerzita třetího věku** (VU3V), která v sobě optimálním způsobem spojuje výhody distančního vzdělávání (*volba času, místa a tempa studia*) s podstatnými sociálními rysy prezenčních přednášek pro seniory (*pravidelné setkávání s lidmi stejného věku s obdobnými zájmy, společné studium ve skupinkách, poté i individuálně*). Přítomnost „živého“ lektora sice na průběžných setkáních absentuje, ale to nijak neoslabuje hlavní poslání VU3V, čímž je zpřístupnění vzdělávacích aktivit na nejvyšší, univerzitní úrovni v regionech, tedy přímo tam, kde seniory žijí. Jakýmsi symbolickým mottem VU3V je: „*Vzdělávání přichází za seniory, nikoliv seniory za vzděláváním.*“

5.1.3.1 Přehled konzultačních středisek VU3V

Postupné rozšiřování konzultačních středisek, resp. míst, kde seniory mohou navštěvovat VU3V je jednoznačně pozitivním jevem. Přesto nalezneme stále spousty tzv. bílých míst na mapě. V těchto lokalitách je obtížné pro seniory se dopravit k takové vzdělávací akci.

Obr. č. 1 – mapa konzultačních středisek VU3V

(<https://e-senior.czu.cz/course/view.php?id=5>)

Konzultační střediska nejsou zřizována jen ve městech, ale i v relativně malých obcích. Níže přinášíme jejich komplexní přehled rozdělených dle jednotlivých krajů a okresů. Veškerá data byla získána z webového portálu: <https://e-senior.czu.cz>. Tabulky níže neoznačujeme, jedná se pouze o taxativní výčet a tabulky plní roli grafického a přehledného uspořádání.

Hlavní město Praha	
Hlavní město Praha	Point 50+, o. p. s.
	Asociace samaritánů ČR, místo výuky: KLAS - Klub aktivního stáří
	DDM Praha 4 - Hobby centrum
	Středisko sociálních služeb Prahy 13, místo výuky: Klub senior Lukáš
	PEF ČZU v Praze
	Kulturní centrum Horní Počernice, místo výuky: Středisko Domeček

Jihočeský kraj	
okres České Budějovice	Město Borovany
	Klub Aktiv, z.s. (České Budějovice)
	Bonfido o.p.s. (Horní Stropnice)
	Domov pro seniory Chvalkov
	Městské centrum kultury a vzdělávání, příspěvková organizace (Týn nad Vltavou ZŠ a ZUŠ Zliv)
okres Český Krumlov	Komunitní škola Benešov nad Černou, z.s.
	Městská knihovna v Českém Krumlově
	HYALIT, o.s. (Kaplice)
	Místní akční skupina Pomalší, o.p.s. (Velešín)
okres Jindřichův Hradec	Město České Velenice
	Knihovna Matěje Mikšíčka (Dačice)
	Městský úřad Dačice
	Městská knihovna Jindřichův Hradec
	Město Kardašova Řečice
	Volba pro Slavonicko (Slavonice)
	Městská knihovna, Třeboň
okres Písek	Městská knihovna v Milevsku
	Městská knihovna Písek
okres Prachatice	Městská knihovna Prachatice, p. o.
	Senior klub Vimperk, z. s.
okres Strakonice	Svazek obcí Blatenska (Blatná)
	Místní akční skupina STRAKONICKO, z. s. (Katovice)
	Místní akční skupina STRAKONICKO, z. s. (Strakonice)
	Obec Střelské Hoštice
	MAS Vodňanská ryba (Vodňany)
	MAS Strakonicko, z.s. (Volyně)
okres Tábor	Město Mladá Vožice
	Vyšší odborná škola, Střední škola a Centrum odborné přípravy (Sezimovo Ústí)
	Kulturní dům města Soběslavi
	Městská knihovna Tábor

Jihomoravský kraj	
okres Brno – venkov	Gymnázium Jana Blahoslava Ivančice, příspěvková organizace

	Společenské a kulturní centrum Kuřim, příspěvková organizace
	Město Modřice
	Obec Ořechov
	Město Oslavany
	Město Pohořelice
	Městské kulturní středisko Tišnov
	Obec Vranovice
	Regionální informační centrum Zastávka
okres Břeclav	Městská knihovna Břeclav
	Centrum volného času, příspěvková organizace (Hustopeče)
	Město Lanžhot
	Obec Lednice
	Město Mikulov
	Město Valtice
okres Hodonín	Město Hodonín
	Městská knihovna Kyjov, příspěvková organizace města Kyjova
	Obec Ratíškovice
	Veselské kulturní centrum, z. ú. (Veselí nad Moravou)
okres Vyškov	Knihovna Karla Dvořáčka, příspěvková organizace (Vyškov)
okres Znojmo	Obec Hodonice
	Základní škola a Mateřská škola Višňové, příspěvková organizace (Miroslav)
	Komunitní škola při ZŠ a MŠ Suchohrdly u Miroslavi o.s.
	Základní škola a Mateřská škola Višňové, příspěvková organizace

Karlovarský kraj	
okres Cheb	Městská knihovna v Chebu, příspěvková organizace
	Městská knihovna Mariánské Lázně, p. o.
	Obec Velká Hleďsebe
okres Karlovy Vary	Město Jáchymov
	Krajská knihovna Karlovy Vary
	Město Nová Role
	Elektro S - Štěpánek, s.r.o., klub Vejškovka (Ostrov)
	Městská knihovna Ostrov, příspěvková organizace
	Cesta z města, z.s. (Toužim)
	Město Žlutice

Kraj Vysočina	
okres Havlíčkův Brod	Krajská knihovna Vysočiny (Havlíčkův Brod)
	CEKUS Chotěboř
	Obec Lípa
	Obecní úřad Sázavka
okres Jihlava	Centrum celoživotního vzdělávání VŠPJ (Jihlava)
	Městský úřad Třešť
okres Pelhřimov	Středisko volného času Humpolec, příspěvková organizace
	Město Pacov
	Hodina H, z.s., Pelhřimov
	Kulturní zařízení města Pelhřimova, p. o.
okres Třebíč	Místní akční skupina Jemnicko, o. p. s. (Jemnice)
okres Žďár nad Sázavou	Centrum, s.r.o. (Křižánky)
	Město Nové Město na Moravě

Královehradecký kraj	
okres Hradec Králové	Základní škola a Mateřská škola, Hoříněves
	Knihovna města Hradce Králové
	Město Chlumeck nad Cidlinou
	Město Nechanice
	Město Nový Bydžov
	Město Smiřice
okres Jičín	Město Hořice
	Knihovna Václava Čtvrťka v Jičíně
	Město Lázně Bělohrad
	Město Libáň
	Město Nová Paka
	Městys Pecka
okres Náchod	Městské kulturní středisko Sobotka
	Základní škola a mateřská škola, Adršpach
	Městská knihovna Náchod o. p. s.
	Město Nové Město nad Metují
okres Rychnov nad Kněžnou	Město Teplice nad Metují
	Městys Častolovice
	Město Dobruška
	Město Kostelec nad Orlicí

	Obecní úřad Olešnice v Orlických horách
	Spolek pro regionální rozvoj a česko-polskou spolupráci (Rychnov nad Kněžnou)
	Obec Skuhrov nad Bělou
	Město Solnice
	Město Vamberk
okres Trutnov	Obec Dubenec
	Krkonoše a Podkrkonoší, z. s. (Dvůr Králové nad Labem)
	Městská knihovna Slavoj ve Dvoře Králové nad Labem
	Městská knihovna s regionálními funkcemi (Trutnov)
	Kulturní dům Střelnice (Vrchlabí)

Liberecký kraj	
okres Česká Lípa	Městská knihovna Česká Lípa, příspěvková organizace
	Město Kamenický Šenov
	Město Mimoň
okres Jablonec nad Nisou	Městská knihovna Jablonec nad Nisou, p.o.
okres Liberec	Krajská vědecká knihovna v Liberci, příspěvková organizace
okres Semily	Kulturní a informační středisko, příspěvková organizace (Lomnice nad Popelkou)
	Městská knihovna Semily, příspěvková organizace
	Městská knihovna Antonína Marka Turnov

Moravskoslezský kraj	
okres Bruntál	Městská knihovna Krnov, příspěvková organizace
	Městská knihovna Rýmařov
	Středisko kultury a vzdělávání Vrbno pod Pradědem, p.o.
okres Frýdek-Místek	Místní knihovna Bystřice (Bystřice nad Olší)
	Kulturní centrum Frýdlant nad Ostravicí, příspěvková organizace
	Základní škola a Mateřská škola Leoše Janáčka Hukvaldy, p.o.

	Škola obnovy venkova Třanovice, o. p. s.
okres Karviná	Městská knihovna Český Těšín
	Městská knihovna Havířov
	Městská knihovna Orlová, příspěvková organizace
okres Nový Jičín	Město Frenštát pod Radhoštěm
	Kulturní dům Kopřivnice
okres Opava	Slezská univerzita v Opavě
okres Ostrava – město	Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava, Hornicko-geologická fakulta
	Knihovna města Ostravy (Ostrava – Výškovice)
	Knihovna města Ostravy (Ostrava – Vítkovice)

Olomoucký kraj	
okres Jeseník	Centrum sociálních služeb Jeseník
	SOUŽITÍ 2005, o.p.s. (Mikulovice)
	Město Zlaté Hory
okres Olomouc	Základní škola Doloplazy
	Rada seniorů České republiky, Krajská rada seniorů Olomouckého kraje – pobočný spolek (Olomouc)
	Městská kulturní zařízení, p.o. (Šternberk)
	Městské kulturní zařízení Uničov
okres Prostějov	Městská knihovna Prostějov, p. o.
okres Přerov	Obec Bochoř
	Centrum sociálních služeb Kojetín, p. o.
	Městská knihovna v Přerově, příspěvková organizace
okres Šumperk	Akademie Jana Amose Komenského, z. s. - oblast Šumperk (Dolní Studénky)
	MAS Horní Pomoraví, o.p.s. (Hanušovice)
	Obecní úřad Libina
	Místní knihovna Libina
	Klub seniorů (Loučná nad Desnou)
	Mohelnické kulturní a sportovní centrum, s. r. o. (Mohelnice)
	Komunitní škola Olšany
	Obec Postřelmov
	Obec Rapotín
	Město Staré Město
	Akademie Jana Amose Komenského, z.s. - oblast Šumperk (Šumperk)
Zábřežská kulturní, s. r. o. (Zábřeh)	

Pardubický kraj	
okres Chrudim	Město Heřmanův Městec
	Městská knihovna Hlinsko, příspěvková organizace
	Město Hrochův Týnec
	Obec Hroubovice
	Město Chrast
	Městská knihovna Chrudim
	Obec Lozice
	Obec Lukavice
	Město Luže
	Obec Mrákotín
	Město Nasavrky
	Město Ronov nad Doubravou
	Město Seč
	Město Třemošnice
	Městys Žumberk
okres Pardubice	Obec Čepí
	SENSEN klub při Krajské knihovně v Pardubicích, z.s.
	Městská knihovna Přelouč
	Obec Řečany nad Labem
	Obecní úřad Srnojedy
	Obec Veliny
okres Svitavy	Obec Vlčí Habřina
okres Ústí nad orlicí	Městská knihovna ve Svitavách
	Obecní úřad Dobříkov (Vysoké Mýto – Dobříkov)
	Městská knihovna Jablonné nad Orlicí
	Základní škola Letohrad

Plzeňský kraj	
okres Domažlice	Městský úřad Bělá nad Radbuzou
	Obecní úřad Loučim
	Obec Zahořany
okres Klatovy	Místní úřad Běšiny
	Úřad městyse Dešenice
	Městský úřad Horažďovice
	Základní škola a Mateřská škola Chánovice
	Městys Chudenice

	Město Janovice nad Úhlavou
	Oblastní charita Sušice (Kašperské Hory)
	Úhlava, o.p.s. (Klatovy)
	Městys Kolinec
	Město Měčín
	Město Nýrsko
	Město Plánice
	Město Strážov
	Sociální služby Sušice
	Komunitní škola Švihov z.s.
okres Plzeň – jih	Obec Chotěšov
	Městský úřad Kasejovice
	Město Nepomuk
	MAS Aktivios, z.s. (Nezdice)
	MAS Aktivios, z.s. (Přeštice)
	Obec Příchovice
	Obec Řenče
okres Plzeň – město	Správa informačních technologií města Plzně, příspěvková organizace
okres Plzeň – sever	Centrum Caolinum Nevřeň, příspěvková organizace
okres Rokycany	Domov Harmonie Mirošov
okres Tachov	Město Bor

Středočeský kraj	
okres Benešov	Městská knihovna Benešov
	Obecní úřad Choceřady
	Městský úřad Sázava
	Městský úřad Týnec nad Sázavou
	MKC Votice
okres Beroun	Městská knihovna Beroun
	Středisko volného času - DOMEČEK HOŘOVICE
	Tělocvičná jednota Sokol Králův Dvůr
	Město Králův Dvůr
	Obecní úřad Lochovice
okres Kladno	Středočeská vědecká knihovna v Kladně, příspěvková organizace
okres Kolín	Město Český Brod
	Městská knihovna Kolín
okres Kutná Hora	Městská knihovna Kutná Hora, příspěvková organizace
okres Mělník	Město Kralupy nad Vltavou
	Domov seniorů Mšeno, p.o.
	Město Neratovice
okres Mladá Boleslav	Obecní knihovna Kněžmost

okres Nymburk	Víceúčelové kulturní zařízení Milovice
	Gymnázium Bohumila Hrabala v Nymburce
	Městský úřad Nymburk
okres Praha – východ	Knihovna Eduarda Petišky (Brandýs nad Labem – Stará Boleslav)
	Pravý Hradec, z. s. (Klečany)
	Základní škola Velké Popovice, příspěvková organizace
okres Praha – západ	Město Černošice
	Barevný strom, s.r.o. (Dobříchovice)
	Obec Horoměřice
	Město Jesenice
	Obec Psáry
	TJ Sokol Řevnice
	Obec Středokluky
	Obec Úholičky
	Obec Velké Přílepy
	Obec Vestec
	Stará škola, z.s. (Vrané nad Vltavou)
okres Příbram	Městská knihovna Dobříš
	Knihovna Jana Drdy (Příbram)
	Město Rožmitál pod Třemšínem
	Městská knihovna Sedlčany

Ústecký kraj	
okres Děčín	Město Benešov nad Ploučnicí
	Zámek Děčín, p. o.
	Městský úřad Jílové
	MAS Český sever, z.s. (Varnsdorf)
okres Chomutov	Chomutovská knihovna, příspěvková organizace
okres Litoměřice	VOŠ, OA a SOŠ EKONOM, o.p.s. (Litoměřice)
	Městský úřad Lovosice
	VOŠ, OA a SOŠ EKONOM, o.p.s. (Roudnice nad Labem)
	Město Štětí
okres Louny	Obec Staňkovice
okres Most	Městská knihovna Litvínov
okres Teplice	Regionální knihovna Teplice, p.o.
	Regionální knihovna Teplice, p. o. (Teplice – Řetenice)
	Zvonkohra z.s. SEN SEN Teplice

Zlínský kraj	
okres Uherské Hradiště	Knihovna Bedřicha Beneše Buchlovana, příspěvková organizace (Uherské Hradiště – Štěpnice)
okres Vsetín	Městská knihovna Rožnov pod Radhoštěm, příspěvková organizace
	Městská knihovna Valašské Meziříčí, příspěvková organizace
	Masarykova veřejná knihovna Vsetín
okres Zlín	Město Zubří
	Město Luhačovice
	Město Napajedla
	Město Slavičín
	Obec Spytihněv
	Kulturní a vzdělávací středisko (Valašské Klobouky)
	Krajská knihovna Františka Bartoše ve Zlíně, p.o.

PRO ZÁJEMCE

Prezenční studium na univerzitě třetího věku mohou navštěvovat pouze seniori, pro které jsou sídla vysokých škol a univerzit v dosahu jejich bydliště. Všichni seniori ale tuto možnost nemají, proto si Provozně ekonomická fakulta České zemědělské univerzity v Praze (PEF) stanovila za cíl zpřístupňovat zájmové vzdělávání i těm seniorům, kteří se z různých důvodů nemohou účastnit prezenčního studia U3V na vysokých školách či univerzitách a představila produkt Virtuální univerzity třetího věku (VU3V). Virtuální univerzita třetího věku je nanejvýš vhodná pro méně početné skupiny seniorů v regionech v rámci celé České republiky. Nedílnou součástí VU3V je samozřejmě také saturace sociálních potřeb seniorů a podpora komunitní činnosti. Dílčím cílem Virtuální U3V je také obohatit stávající prezenční výuku U3V na vysokých školách / univerzitách / fakultách o témata z jiných univerzit (např. technická univerzita může nabídnout svým prezenčně studujícím seniorům kurz humanitně zaměřených multimediálních přednášek, připravený jinou vysokou školou v ČR).

Projekt Virtuální U3V by nebyl možný bez efektivní spolupráce všech zainteresovaných subjektů. Organizačním garantem VU3V je Provozně ekonomická fakulta České zemědělské univerzity v Praze, která zajišťuje výukové a doprovodné aktivity VU3V, centrální organizaci a administrativu, správu portálu a technické zajištění tvorby multimediálních přednášek. Realizuje rovněž kontakt se spolupracujícími institucemi (ministerstvo, Asociace U3V) a propagaci pro zapojení nových konzultačních středisek v regionech. Odbornou úroveň kurzů garantuje pak příslušná univerzita / fakulta svým pedagogem nebo kolektivem pedagogů. Ti připravují soubor přednášek nejen didakticky přizpůsobených pro osoby

vyššího věku, ale také s přihlédnutím k využití všech možností interaktivní formy výuky (obrázky, grafy, animace, sekvence videí, doprovodnou hudbu, testovací otázky, texty přednášek, výkladový slovník termínů, doporučenou literaturu apod.).

Systém výuky je založen na využití informačních a komunikačních technologií. Základ semestrálních kurzů tvoří multimediálně zpracované přednášky vedené akademickými pracovníky. Témata kurzů souvisejí s akreditovanými studijními programy dané vysoké školy / univerzity / fakulty, která kurz připravuje. Jednotlivé přednášky kurzu jsou natočeny podle scénáře připraveného vysokoškolskými učiteli a technickými pracovníky týmu PEF, doplněny o multimediální prvky, sestříhány ve studiu PEF a umístěny se všemi doprovodnými materiály na portál PEF, kde jsou pak dostupné pro registrované seniorské studenty. Využívá se výukový software LMS Moodle, přizpůsobený potřebám starších osob – např. dává volbu velikosti písma, barvené odlišení textu apod. V regionech jsou za podpory PEF vytvořena tzv. konzultační střediska, kde se senioři pravidelně scházejí, aby společně absolvovali prezentaci přednášky a vyplnili si orientační test. Kdykoliv kdekoliv (např. v pohodlí svého domova u svého osobního počítače) si mohou celou přednášku, případně pouze některé její sekvence znovu opakovaně pouštět, prostudovat si text (doslovně přepsaná přednáška), nastudovat slovníček pojmů, vyplnit ověřovací testy, případně využít platformy pro komunikaci studentů s lektory a i studentů / konzultačních středisek navzájem mezi sebou, modul pro vypracování esejů či možnosti přímé e-mailové komunikace s lektory.

Záznamy statistik na portálu ukazují, že k dané přednášce se senioři vracejí v průměru 3x. Po prvním společném zhlédnutí přednášky mohou senioři následně studovat samostatně doma, nebo se scházejí při konzultacích ve svých konzultačních střediscích. Otázky v testech jsou generované z více otázek připravených lektory. Vypracování je elektronické, senioři si průměrně dobrovolně vypracovávají test až 5x, neboť s opakováním jejich úspěšnost roste – většinou se spokojí teprve s výsledkem 90 – 100 % správných odpovědí.

Konzultační střediska vznikají na základě zájmu některé místní organizace. Mohou být zřizována místními (městskými) úřady, informačními centry, místními akčními skupinami, vysokými / středními / základními / komunitními školami, knihovnami, kluby seniorů apod. V každém konzultačním středisku je organizací pověřen odborně proškolený lektor, který je za průběh výuky v daném středisku odpovědný. Vedoucí konzultačních středisek a pověřeni lektori jsou v kontaktu s „mateřskou“ PEF ČZU. Stejně tak i seniorští účastníci se na závěr své výuky (standardně koncipované jako tříleté, resp. šesti semestrální) účastní společné promoce na půdě PEF.

Základní informace o možnosti zapojení organizací a seniorů do studia jsou k dispozici na veřejně přístupných stránkách portálu (www.e-senior.cz), zde jsou také umístěny základní anotace výukových kurzů včetně krátkých upoutávek, aktuální přehled sítě konzultačních středisek a kurzů, které jsou v nich studovány, avíza, zprávy a akce konané pro seniory. Přístup k přednáškám a dalším doprovodným studijním materiálům je však možný pouze přes individuální přihlašovací údaje (tzv. login). Pořádající organizace obdrží login na základě podepsané smlouvy o spolupráci (přístup k přednáškám při společné výuce),

senior po podání písemné přihlášky (pro samostatné studium). Účastníkem VU3V může být osoba s nárokem na starobní důchod, invalidní důchodce bez ohledu na věk nebo osoby kategorie 50+ (momentálně nezaměstnaní, osoby čekající na přiznání důchodu). Účastník může být registrovaný pouze v jednom konzultačním středisku a to na základě své písemné přihlášky. Svůj zájem o studium dokládá dodržováním pravidel svého konzultačního střediska, účastí na společných přednáškách (podpis prezenční listiny), aktivní účastí při diskuzích k přednáškám a vypracováním jak společného, tak i samostatného testu po každé přednášce, včetně testu závěrečného. Na závěr semestru, po splnění zadaných studijních podmínek, následuje celodenní závěrečný seminář. Organizace takového semináře se ujme – ve spolupráci s PEF ČZU – vždy některé jiné konzultační středisko. Tam se sjíždějí absolventi z jiných středisek. Je třeba zdůraznit vstřícný přístup lokálních institucí kulturních i institucí státní správy. Jejich zástupci se seminářů účastní a tyto instituce se často podílejí i na organizaci, mnohdy i finanční podpoře. Náplní závěrečných seminářů jsou prezenční přednášky lektorů, které posluchači již znají z průběhu kurzů. Semináře nabízejí nejen osobní kontakt s představiteli univerzit, možnost otázek a diskuse, ale také vzájemné setkávání těch, které spojuje nejen zájem o vzdělávání, ale i aktivní přístup k plnohodnotnému trávení volného času. Nedílnou součástí semináře bývá též seznámení s místní historií a zajímavostmi, které si senioři v odpoledních hodinách mají možnost prohlédnout (hrad, zámek, muzeum, technická památka, exkurze apod.). Účast na závěrečných seminářích v každém místě se pohybuje kolem 120 posluchačů. Po úspěšném ukončení každého semestru obdrží senior zápis do průkazu celoživotního vzdělávání a Pamětní list. Po absolvování 6 semestrů obdrží na promoci v aule ČZU v Praze „Osvědčení o absolvování U3V“. Senior může dále pokračovat ve studiu dalších kurzů.

Znalost základů práce s počítačem není pro seniory podmínkou. Praxe ukazuje, že vše potřebné se naučí a zvládnou během semestru, neboť mají silnou motivaci – přednášky. Virtuální U3V tak znamená pro seniory nejen seznámení s novými poznatky, ale také nenásilné získávání počítačové gramotnosti, neboť počítač zde slouží jako prostředek, nikoliv jako cíl. Senioři, kteří při zahájení studia při spouštění přednášek potřebovali asistenci, během krátké doby tento základ zvládli sami. Po příkladu svých zdatnějších „spolužáků“ či pomoci ze strany pracovníků konzultačního střediska postupně získávají i dovednost při ovládání internetu, na kterém si pak se zájmem vyhledávají nejen další související informace k přednáškám či k dalšímu sebevzdělávání, ale i informace pro potřeby jejich denního života. Velmi významný je i sociální aspekt VU3V. Setkáváním seniorů v konzultačních střediscích se vytvářejí nové seniorské kolektivy, spojené zájmem o vzdělávání na vysokoškolské úrovni. V konzultačním středisku se pravidelně setkávají posluchači stejné generace, obdobného duševního rozhledu, psychiky a způsobu myšlení. Při výuce, v neanonymní malé sociální skupině, si účastníci společně rozšiřují nejen své teoretické vědomosti, ale vzájemně diskutují o nových poznatcích a navzájem si předávají své dosud získané poznatky (neformální a informální vzdělávání). Praxe ukazuje, že po přednášce zůstávají senioři ve středisku zpravidla ještě hodinu, kdy mají prostor pro sdílení denních praktických zkušeností a neformální rozhovory o ostatních aktivitách (turistika, kulturní akce) a dalších tématech kterými jsou v běžném životě v rámci svého regionu obklopani. Do aktivit Virtuální U3V se postupně zapojují další a další univerzity a fakulty, které nejenže využívají

nabídku studijních témat jiných univerzit pro své seniory, ale často také samy natáčení nových kurzů připravují.

5.1.4 UNIVERZITY VOLNÉHO ČASU (UVČ)

Univerzity volného času (UVČ) vznikají také při vysokých školách a jejich forma vzdělávání má zájmový charakter. Je otevřena občanům všech věkových kategorií, tedy nejen seniorům. Taková forma vzdělávání může podpořit mezigenerační dialog, avšak nemůže reflektovat specifika gerontagogických přístupů.

5.1.5 KLUBY SENIORŮ

Kluby seniorů představují obvykle institucionalizovaná kulturně-výchovná zařízení, která umožňují setkávání lidí podobného věku i zájmů a tím přispívají k plnohodnotnému trávení jejich volného času. Edukace na úrovni těchto klubů má zpravidla zájmový a jednorázový charakter (přednášky, besedy, poznávací zájezdy, návštěvy divadel, koncertů, výstav, relaxační cvičení) apod.

5.1.6 JINÉ MOŽNOSTI VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ

Na vzdělávání seniorů se podílejí ale i jiné instituce, např.:

- **soukromé vzdělávací agentury,**
- **knihovny,**
- **kulturní domy a střediska,**
- **domy dětí a mládeže** (organizují např. počítačové kurzy pro seniory) apod.

Taktéž **masmédiá** mají neopominutelnou edukativní funkci (nejrůznější televizní či rozhlasové pořady pro seniory aj.) atd.

5.1.6.1 Příklady dobré praxe

„V letech 2013–2018 byly jednotlivé programy dalšího vzdělávání zaměřeny na využívání prvků mezigeneračního učení.

Se skupinou seniorů spolupracuje skupina žáků počátečního vzdělávání středních odborných škol/gymnázií, výukové situace vytvářejí podmínky pro sdílené učení se i vzájemné učení dvou generací. Žáci se účastní v rolích asistentů lektora či samostatného lektora skupiny i vlastního účastníka vzdělávání. Učitelé-lektoři zastávají jak role lektorů, tak supervizorů nebo mentorů v situacích, kdy výuku vedou samostatně žáci. Začlenění mezigeneračního prvku do vzdělávání je v souladu s aktivitou uskutečňování politiky aktivního stárnutí, která byla vyhlášena roku 2012 v rámci Evropské unie jako Evropského roku aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity.

CÍLE TVORBY PROGRAMŮ

Cílem tvorby programů bylo vytvoření v praxi realizovatelného a činnostně zaměřeného řešení kurzu občanského a zájmového vzdělávání, v jehož rámci dochází k vzájemné interakci mezi skupinami seniorů a žáků středních škol (tj. „ob generaci“). Základním cílem je, aby mladá generace předávala seniorům své poznatky a znalosti, které se tematicky vztahují k obsahu daného programu, a zároveň poskytuje příležitost pro žáky, které senioři seznamují s technikami, které byly běžné v době jejich mládí. Rovněž je kladen důraz na rozvoj sociálních kompetencí, tj. společné učení by mělo vést k prohlubování vzájemného respektu, k toleranci a k výměně zkušeností. Programy jsou rozděleny vždy na teoretickou a praktickou část.

POJETÍ VZDĚLÁVÁNÍ A UČENÍ V PROGRAMECH

- Programy vycházejí ke konceptu stárnutí WHO, důraz je kladen na kultivační stránku vzdělávání.
- Cílem vzdělávání není jen dosažení operačních dovedností či vědomostí, ale také další možný rozvoj personální.
- Těžiště programů je v učení se prostřednictvím mezigeneračního sdílení v prostředí primárně střední odborné školy.
- Učení je založeno na kombinování přístupů podle cílů a potřeb účastníků a úrovně specifických odborných a komunikačních dovedností žáků v rolích lektorů nebo asistentů.

AKTIVITY PROJEKTU

- Týmy učitelů středních odborných škol vytvářejí vzdělávací programy pro seniory.
- Pro potřeby projektu je v NÚV vytvářen a průběžně modifikován koncept vzdělávání seniorů na základě přijatého konceptu stárnutí.
- Pro každý projekt je vytvářena společná metodika tvorby programů podle charakteru vzdělávacích programů jednotlivých projektů.
- Tvůrci programů se účastní vzdělávání k společnému pojetí vzdělávání seniorů a k tvorbě programů. “ (<http://www.nuv.cz/projekty/senior/p>)

Mezigenerační projekty zaměřené na zájmové vzdělávání seniorů jsou vhodnou koncepcí. Dochází tak k přirozenému setkávání generací, takže tyto aktivity slouží nejen ke vzdělávání, ale i jako prevence ageismu, a to nejen od „mladých“ k seniorům, ale i od seniorů k „mladým“.

Ve výše uvedeném projektu se jednalo o níže uvedené aktivity:

- *slavnosti a svátky koloběhu roku,*
- *umělecký keramik,*
- *modelář,*
- *hudba kolem nás,*
- *tvoříme společně,*
- *animovaný film,*
- *fotografování,*
- *příprava pokrmů studené kuchyně,*
- *vaříme společně – tradičně i moderně,*
- *prevence a sebeobrana,*
- *ochrana (nejen) duševního zdraví seniora,*
- *mediální vzdělávání,*
- *domácí násilí páchané na seniorech,*
- *bezpečnost seniorů,*
- *terapie zahradou,*
- *aktivní trávení volného času seniorů s vnoučaty,*
- *pes v domácnosti, společník a průvodce,*
- *babička a dědeček nejmenších vnoučat,*
- *kočka v domácnosti - péče, hra a možnosti,*
- *babičko a dědečku pojd' si se mnou hrát,*
- *péče o tělo,*
- *odívání,*
- *cestování pro seniory,*
- *vzpomínáním za poznáním,*

- *trendy v zahradničení,*
- *stárnutí ve zdraví a aktivitě,*
- *senioři ve zdraví,*
- *ochrana spotřebitele,*
- *babička profesionálka / dědeček profesionál,*
- *život včera, dnes a zítra,*
- *vaříme společně,*
- *slavnostní příležitosti,*
- *tvorba vzdělávacích modulů,*
- *most porozumění,*
- *ovocnář,*
- *informovaný senior.* (<http://www.nuv.cz/projekty/senior/p>)

ÚKOL K ZAMYŠLENÍ

Uvědomujete si, jaké možnosti vzdělávání mají senioři ve Vašem regionu?

Širokou paletu vzdělávacích možností představuje také **vzdělávání prostřednictvím ICT technologií**. Senioři mohou využívat nejrůznějších elearningových kurzů, MOOC kurzů, vyhledávat, procházet a pročitat informace, sledovat videa na k tomu určených kanálech.

PRŮVODCE STUDIEM

Seniorská populace je ovšem v oblasti ICT kompetencí značně heterogenní. Především nejstarší seniorská generace, tzv. very old old (85+) není „připojenou“ generací, ale i kategorie tzv. old old seniorů (75 – 84 let) představuje skupinu velmi ohroženou digitálním vyloučením, resp. exkluzí. Populace mladších seniorů, tzv. young old (65-74 let) už může být v jiné situaci, mohli se setkat s ICT při výkonu svého zaměstnání nebo v souladu s nároky běžného života. Požadavky na využívání ICT jsou ovšem stále vyšší – eshopy, internetbanking, online platby, objednávky či přihlášky (a to i přihlášky do vzdělávacích kurzů, např. na univerzitu třetího věku), komunikace s dětmi či vnoučaty prostřednictvím

sociálních sítí, eliminace nabídky „tradičních“ produktů na trhu, která je postupně nahra-
zována sofistikovanějšími, inteligentnějšími technologiemi (např. „chytré“ telefony, tele-
vizory apod.). ICT kompetence se stávají nezbytnou podmínkou pro orientaci seniorů v
rychle se měnícím světě.

Oblíbeným zdrojem učení u seniorů je **cestování**.

PRŮVODCE STUDIEM

Může se např. jednat o městem, bývalým zaměstnavatelem nebo nějakou nadací či
spolkem sponzorovanou návštěvu muzea ve vedlejší městi, výlet na blízké bojiště nebo
větší výlet do zahraničí. Cestování představuje seniory vyhledávanou vzdělávací a rekre-
ačně událost, příležitost poznat něco víc o kultuře, historii, zeměpisu, rostlinách, zvířatech,
lidech či jídle na jiném místě a je tak možností k rozšíření a obohacení pohledu na svět.
Některé cestovní agentury se dokonce přímo zaměřují na tuto věkovou kategorii, protože
senioři jsou ideální cílovou skupinou: mají volný čas, který není strukturovaný školním
systémem dětí apod. Touhu seniorů po vzdělávání ovšem zneužívají i nechvalně známí
„šmejdi“ (zájezdy s nákupem).

V zahraničí jsou poměrně rozšířené programy typu „**elderhostel**“, ale realizovaly
se také např. v Bratislavě na Univerzitě Komenského (Čornančičová, 1998, s. 100). V sou-
časné době jsou spíše preferovány programy typu letní školy aktivního stárnutí, které mo-
hou mít různý design.

PRO ZÁJEMCE

Pojem elderhostel pochází z označení specifických účastníků tohoto typu vzdělá-
vání – seniorů (*elder*). Hostel, v původním významu, představoval přechodné místo pro ty,
kteří byli na cestě. Slovo „hostel“ se také užívá k označení přechodného pobytu studentů.
Pojem elderhostel tak reprezentoval tyto významy, jedná se o jakousi pobytovou formu
s možností vzdělávání, která sice není luxusní, ale je dostatečná. Filozofie „elderhostel“ se
začala rozvíjet v roce 1975, díky představě, že senioři už nemají takové závazky. Elderhos-
tel zosobňuje kombinaci studia, cestování a sociální zaangažovanosti. Cílem je nabídnout
seniorům motivující intelektuální aktivitu. Program je jednoduchý. Účastníci si vybírají z
jedno až třítydenních vzdělávacích programů a ve skupince od 15 do 40 lidí vycestovávají
na místo, kde vzdělávání probíhá. Ubytování je zajištěno v areálu vysoké školy, v konfe-
renčních centrech nebo v místních ubytovacích kapacitách. Vzdělávací aktivity pak zajiš-
ťují vysokoškolští pedagogové nebo specializovaní odborníci. Kurzy nejsou kreditované,
nejsou zde žádné známky, testy či úkoly. Jde jen o to nechat se vtáhnout do činnosti a užít
si radost z učení. Zásadou je, že všechny kurzy se zaměřují na humánní a liberální témata.
Pouze jedno téma je výslovně zakázáno - a to je věk! Valná část katalogů poskytuje infor-
mace o možnostech, které jednotlivé programy nabízí. Elderhostel Jaro – Léto U.S. a Ka-
nada je katalog o 140 stranách, který popisuje zhruba dvacet kurzů na jedné stránce, dohro-
mady se tedy můžeme dovědět něco o asi 2800 kurzech, které zahrnují umění, literaturu,

historii, sociální vědy, tělesné a přírodovědné vědy, dále přírodu a životní prostředí nebo jiné nápadité kombinace všeho zmíněného. Katalog *International Fall* je jen o něco méně inspirující: 120 stran, které popisují vzdělávací možnosti v 57 zemích včetně Antarktidy, Fidži, Galapág nebo Tongy. V nabídce nejsou jen vzdělávací aktivity, návštěva přírodních či kulturních pamětihodností, ale i turistika, cyklistika, plavby na lodi či na houseboatu.

Také **běžné vysokoškolské studium** není pro seniory zcela uzavřeno. Pokud jsou schopni a ochotni splňovat předepsané požadavky (např. úspěšné vykonání přijímacích zkoušek, realizace zápočtů, kolokvií a zkoušek), mohou absolvovat řádné vysokoškolské studijní programy.

PRŮVODCE STUDIEM

O **profesním vzdělávání seniorů** (resp. populace 50+) se stále více diskutuje, nicméně profesní vzdělávání seniorů není předmětem našeho zájmu, v centru naší pozornosti stojí výlučně vzdělávání zájmové.

SHRNUTÍ KAPITOLY

Vzdělávání seniorů je obvykle zájmové, tedy nekvalifikační. Nicméně ani profesní vzdělávání není seniorům zapovězeno, mohou např. studovat i řádné vysokoškolské či jiné programy. Senioři mohou navštěvovat jakékoliv vzdělávací kurzy. Kurzy určené široké veřejnosti ovšem zpravidla nerespektují specifika této populace. Oblíbenými vzdělávacími příležitostmi pro seniory jsou např. univerzity třetího věku (U3V), univerzity třetího věku (UVČ), akademie třetího věku (A3V). Nabídku vzdělávacích aktivit pro seniory připravují ale také knihovny, kulturní domy, domy dětí a mládeže, kluby seniorů. Neopomenutelnou roli hrají také masmédiá a ICT technologie. Specifickou vzdělávací příležitostí pro seniory jsou tzv. elderhostely, které jsou v zahraničí mezi seniory velmi oblíbené.

KONTROLNÍ OTÁZKY

1. Jaké základní instituce zájmového vzdělávání seniorů znáte?
2. Jaký je rozdíl mezi univerzitou třetího věku a akademií třetího věku?
3. Komu je učena univerzita volného času?
4. Jaké vzdělávací příležitosti a možnosti nabízí ICT technologie?
5. Za jakých podmínek mohou senioři studovat v řádných (kvalifikačních) vysokoškolských programech?
6. Dokážete přeložit a vysvětlit pojem elderhostel?

7. Jaká jsou specifika virtuální univerzity třetího věku?

ÚKOL K ZAMYŠLENÍ

Je ve vašem regionu univerzita třetího věku? Najděte si webové stránky této instituce, projděte si podmínky a požadavky na účastníky, zkonfrontujte je s informacemi, které jste si osvojili při čtení této studijní opory a zhodnoťte uživatelskou úroveň webových stránek pro seniory. (Zorientovali jste se snadno? Vyhledali jste požadované informace bez problémů? Líbil se vám design stránek? A myslíte, že by se líbil seniorům?)

ZDROJE

ČORNANIČOVÁ, R. *Edukácia seniorov. Vznik, rozvoj, podnety pro geragogiku*. Bratislava: ISBN 80-223-1206-1.

ČORNANIČOVÁ, R. K formování geragogiky jako vědy. In Klega, V. (Ed.) *Senioři a univerzity III. věku*. Olomouc: VUP, 1995, s. 25–31. ISBN nevedeno.

ČORNANIČOVÁ, R. Vzdělávací programy pro seniory u nás a v zahraničí. ss. 39- 49. In PETŘKOVÁ, Anna (ed.). *Aktuální problémy vzdělávání seniorů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999. ISSN 80-244-0007-3.

ČORNANIČOVÁ, R., PETŘKOVÁ, A. *seniorů*. Olomouc: VUP, 2004. ISBN 80-244-0879-1.

HAŠKOVCOVÁ, H. *Fenomén stáří*. 2. přeprac. a dopl. vyd. Praha: Havlíček Brain Team, 2010. ISBN 978-80-87109-19-9.

HAŠKOVCOVÁ, H. *Fenomén stáří*. Praha: Panorama, 1990. ISBN 80-7038-158-2.

HAŠKOVCOVÁ, H. *Manuál sociální gerontologie*. Brno: IDVPZ, 1990. ISBN 80-7013-363-5.

MÜHLPACHR, P. *Gerontopedagogika*. Brno: Masarykova univerzita, 2004. ISBN 80-210-3345-2.

PETŘKOVÁ, A. (ed.). *Deset let vzdělávacích aktivit pro seniory*. Sborník příspěvků z odborného semináře se zahraniční účastí. Olomouc. 17. – 18. října 1996. Olomouc: VUP, 1997.

PETŘKOVÁ, A. Vzdělávání seniorů jako aktuální problém vzdělávání dospělých. In BOČKOVÁ, Věra a kol. *Aktuální problémy výchovy a vzdělávání dospělých*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1994. s. 24-31. ISBN 80-7067-358-3.

PETŘKOVÁ, A. (ed.). *Aktuální problémy vzdělávání seniorů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999. ISBN 80-244-0007-3.

ŠPATENKOVÁ, N., SMÉKALOVÁ, L. *Edukace seniorů*. Praha: Grada Publishing, 2015. ISBN 978-80-247-5446-8.

LITERATURA

BEDNAŘÍKOVÁ, I. *Kapitoly z andragogiky 2*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. ISBN 80-244-1193-8.

BÍLÁ KNIHA – NÁRODNÍ PROGRAM ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ V ČESKÉ REPUBLICE. FORMUJE VLÁDNÍ STRATEGII V OBLASTI VZDĚLÁVÁNÍ. STRATEGIE ODRÁŽÍ CELOSPOLEČENSKÉ ZÁJMY A DÁVÁ KONKRÉTNÍ PODNĚTY K PRÁCI ŠKOL. [online][cit. 4. 4. 2019]. Dostupné z: <
<http://www.msmt.cz/dokumenty/bila-kniha-narodni-program-rozvoje-vzdelavani-v-ceske-republice-formuje-vladni-strategii-v-oblasti-vzdelavani-strategie-odrazi-celospolecenske-zajmy-a-dava-konkretni-podnety-k-praci-skol>>

Český statistický úřad. *Vzdělávání dospělých v České republice: výstupy z šetření Adult Education Survey 2016*. [online] [cit. 20. 09. 2018]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/76208655/23005318k2.pdf/31710590-1ee5-4c63-8a49-4b46f5a20bf9?version=1.1>

ČORNANIČOVÁ, R. *Edukácia seniorov. Vznik, rozvoj, podnety pro geragogiku*. Bratislava ISBN 80-223-1206-1.

ČORNANIČOVÁ, R. K formování geragogiky jako vedy. In Klega, V. (Ed.) *Senioři a univerzity III. věku*. Olomouc: VUP, 1995, s. 25–31. ISBN nevedeno.

ČORNANIČOVÁ, R. Vzdělávací programy pro seniorov u nás a v zahraničí. ss. 39- 49. In PETŘKOVÁ, Anna (ed.). *Aktuální problémy vzdělávání seniorů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999. ISSN 80-244-0007-3.

ČORNANIČOVÁ, R., PETŘKOVÁ, A. *seniorů*. Olomouc: VUP, 2004. ISBN 80-244-0879-1.

de BEAUVOIR, S. *Les belles images*. Paris: GALLIMARD, 1972.

GRUSS, P. (ed.) *Perspektivy stárnutí*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-605-6.

HAŠKOVCOVÁ, H. *Fenomén stáří*. 2. přeprac. a dopl. vyd. Praha: Havlíček Brain Team, 2010. ISBN 978-80-87109-19-9.

HAŠKOVCOVÁ, H. *Fenomén stáří*. Praha: Panorama, 1990. ISBN 80-7038-158-2.

HAŠKOVCOVÁ, H. *Manuálek sociální gerontologie*. Brno: IDVPZ, 1990. ISBN 80-7013-363-5.

HYKLOVÁ, E. *Virtuální univerzita třetího věku*. Olomouc: FF UP. 2014.

- JANIŠ, K., KRAUS, B. a VACEK, P. *Kapitoly ze základů pedagogiky*, 2. vydání. Hradec Králové: Gaudeamus, 2004. ISBN 80-7041-102-3.
- JANIŠ, K., KRAUS, B., VACEK, P. *Kapitoly ze základů pedagogiky*, 3. vydání. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007. ISBN 978-80-7041-800-0.
- JANÍK, T. a kol. *Pedagogical content knowledge nebo didaktická znalost obsahu?* Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-139-3.
- JOCHMANN, V. *Výchova dospělých – andragogika*. In *VARIA SOCIOLOGICA ET ANDRAGOGICA*. Olomouc: UP, 1992, s. 20-21.
- KALVACH, Z., ČELEDOVÁ, L., HOLMEROVÁ, I., JIRÁK, R., ZAVÁZALOVÁ, H., WIJA, P. a kol. *Křehký pacient a primární péče*. Praha: Grada Publishing, 2011. ISBN 978-80-247-4026-3.
- KALVACH, Z., ONDERKOVÁ, A. *STÁŘÍ. Pojetí geriatrického pacienta a jeho problémů v ošetrovatelské praxi*. Praha: Galén, 2006. ISBN 80-7262-455-5.
- KALVACH, Z., ZADÁK, Z., JIRÁK, R., ZAVÁZALOVÁ, H., SUCHARDA, P. a kol. *Geriatric a gerontologie*. Praha: Grada Publishing, 2004. ISBN 80-247-0548-6.
- KNOWLES, M., S. *The modern practice of adult education: From pedagogy to andragogy*. New York: Association Press, 1980.
- KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., et al. *Člověk – prostředí – výchova: K otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.
- LINHART, J. a kol. *Slovník cizích slov pro nové století*. Litvínov: Dialog, 2005. ISBN 80-85843-61-7.
- LIVEČKA, E. *Úvod do gerontopedagogiky*. Praha: ÚŠI MŠ ČSR, 1979.
- MÜHLPACHR, P. *Gerontopedagogika*. Brno: Masarykova univerzita, 2004. ISBN 80-210-3345-2.
- PALÁN, Z. 1997. *Výkladový slovník vzdělávání dospělých*. Praha: DAHA, 1997. ISBN 80-902232-1-4.
- PALÁN, Z. *Andragogický slovník: elektronická verze*. Dostupné na WWW: <http://www.andromedia.cz/andragogicky-slovník/modul>, 2002.
- PETŘKOVÁ, A. (ed.). 1997. *Deset let vzdělávacích aktivit pro seniory*. Sborník příspěvků z odborného semináře se zahraniční účastí. Olomouc. 17. – 18. října 1996. Olomouc: VUP, 1997.

PETŘKOVÁ, A. Vzdělávání seniorů jako aktuální problém vzdělávání dospělých. In BOČKOVÁ, Věra a kol. *Aktuální problémy výchovy a vzdělávání dospělých*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1994. s. 24-31. ISBN 80-7067-358-3.

PETŘKOVÁ, A. (ed.). *Aktuální problémy vzdělávání seniorů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999. ISBN 80-244-0007-3.

POKORNÁ, A. *Komunikace se seniory*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3271.

RABUŠIC, L. O postavení seniorů v české společnosti: nemoc, osamělost a chudoba? In Petřková, A. (Ed.). *Aktuální problémy vzdělávání seniorů*. Olomouc: VUP, 1999, s. 17–30. ISBN 80-244-0007-3.

ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-124-7.

SPOUSTA, V., et al. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno: Masarykova univerzita, 1997. ISBN 80-210-1007-X.

STERNBERG, R. J. *Kognitivní psychologie*. Praha: Portál, 2009. ISBN 80-7178-632-2.

STUART-HAMILTON, I. *Psychologie stárnutí*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-274-2.

SÝKOROVÁ, D. *Autonomie ve stáří. Kapitoly z gerontosociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007. ISBN 987-80-86429-62-5

ŠERÁK, M. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-551-6.

ŠPATENKOVÁ, N. *Gerontagogika*. Olomouc: VUP, 2013. ISBN 978-80-244-3653-1.

ŠPATENKOVÁ, N., SMÉKALOVÁ, L. *Edukace seniorů*. Praha: Grada Publishing, 2015. ISBN 978-80-247-5446-8.

ŠVEC, V. Přípravné vzdělávání učitelů. In PRŮCHA, Jan (Ed.) *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál, 2009, s. 408-412. ISBN 978-80-7397-546-2.

VÁGNEROVÁ, M. 2007. *Vývojová psychologie II. Dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1318-5.

ŽUMÁROVÁ, M. Počítač a internet v životě seniora. In: ŽUMÁROVÁ, Monika, BALOGOVÁ, Beáta. *Medzigeneračné mosty*. Košice: Menta Media, 2010, s. 103-121. ISBN 978-80-89392-23-0.

SHRNUTÍ STUDIJNÍ OPORY

Koncept celoživotního učení a důležitost zájmového vzdělávání seniorů je problematikou nejen současnou, ale i významnou výzvou budoucnosti. Jedná se o žádoucí a smysluplné naplnění volného času s benefity a přesahy do širších oblastí života seniorů.

Výzvy současného světa vyžadují získávat nejen znalosti, ale i kompetence pro oblast – finanční, počítačovou (obecně technologickou), zdravotní, sociální, komunikační, pohybovou aj. Pokud využijete mezipředmětových vazeb předmětů, které studujete, tak zjistíte, že vzdělávání je nejdůležitějším determinantem v oblasti volnočasového chování a významně přispívá i k celkové kvalitě života seniorů.

Studijní opora není vyčerpávajícím výčtem všech informací o zájmovém vzdělávání seniorů. V jednotlivých kapitolách jsme se vás snažili i navádět k jistému zamyšlení se nejen nad sebou, ale i nad předmětnou problematikou. Ukázali jsme výčet některých možností vzdělávání seniorů a snad i příklady dobré praxe.

Pokud profesně působíte v oblasti, kterou lze nazvat zájmové vzdělávání seniorů, tak získané znalosti a kompetence po nastudování výše uvedeného by měli zkvalitnit vaši činnost.

Zřejmě nejhorším možným je – neměnit, resp. nezkusit nic nového, nehledat nová témata, nové metody, nové prostředky zájmového vzdělávání. Nezajímat se o osobnost seniora apod.

Na závěr si zkuste odpovědět na několik otázek:

1. V jaké oblasti byste mohli vzdělávat seniory?
2. V jaké oblasti byste chtěli vzdělávat seniory?
3. Jaké jsou (by byly) vaše silné stránky při zájmovém vzdělávání seniorů?
4. Jaké jsou (by byly) vaše slabé stránky při zájmovém vzdělávání seniorů?
5. Jaké vzdělávací programy (obsahově) na trhu chybí?
6. Jak se neformálně vzděláváte vy?

PŘEHLED DOSTUPNÝCH IKON

	Čas potřebný ke studiu		Cíle kapitoly
	Klíčová slova		Nezapomeňte na odpočinek
	Průvodce studiem		Průvodce textem
	Rychlý náhled		Shrnutí
	Tutoriály		Definice
	K zapamatování		Případová studie
	Řešená úloha		Věta
	Kontrolní otázka		Korespondenční úkol
	Odpovědi		Otázky
	Samostatný úkol		Další zdroje
	Pro zájemce		Úkol k zamyšlení

Název: **Zájmové vzdělávání seniorů**

Autor: **PhDr. Mgr. Naděžda Špatenková, Ph.D. Mgr. Kamil Janiš, Ph.D.**

Vydavatel: Slezská univerzita v Opavě
Fakulta veřejných politik v Opavě

Určeno: studentům SU FVP Opava

Počet stran: 102

Tato publikace neprošla jazykovou úpravou.